

π. Ευαγγέλου Μαρκαντώνη - Αυγερινού Γεωργόπουλου - Ιωάννη Ζαμπέλη

ΤΑ ΦΥΤΑ ΣΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΓΡΑΦΕΙΟΥ - ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΝΕΟΤΗΤΟΣ Ι. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2006

Τα φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας

π. Ευάγγελος Μαρκαντώνης
Αυγερινός Γεωργόπουλος
Ιωάννης Ζαμπέλης

Τα φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας

Έκδοση Γραφείου - Ιδρύματος Νεότητας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών

Αθήνα 2006

© 2006: Γραφείο - Ίδρυμα Νεότητος Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
Ναυάρχου Νικοδήμου 28, 105 56 Αθήνα
Τηλ.: 210-3352343, 210-3352321

© π. Ευάγγελος Μαρκαντώνης - Αυγερινός Γεωργόπουλος - Ιωάννης Ζαμπέλης

• Μοντάζ - Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
Γ. Γκέλμπεσης, Λεωφ. Βίλας Πενταγώνου 1, Αγ. Ανάργυροι
Τηλ. : 210.85.47.723 - 210.83.17.703

• Ηλεκτρ. σελιδοποίηση - Εξώφυλλο: Νίκος Σουπιωνάς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, κ. κ. Χριστοδούλου	σελ. 7
Πρόλογος κ. Μαρίας Σωτηράκου, Δρ. Περιβαλλοντικής Παιδείας	σελ. 9
Πρόλογος κ. Γεωργίου Φαραγγιτάκη, Προέδρου ΠΕΕΚΠΕ	σελ. 10
Εισαγωγή	σελ. 11
Κριτήρια επιλογής του θέματος	σελ. 13
Σκοποί-Στόχοι	σελ. 14
Σχεδιασμός Υλοποίησης του Προγράμματος	σελ. 15
Πιθανές συνεργασίες - Παρουσίαση - Δράσεις	σελ. 16
Ημερολόγιο Καταγραφής Δραστηριοτήτων	σελ. 18
Τα φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας - Υποστηρικτικό Υλικό	σελ. 21
Το Αμπέλι (κλήμα)	σελ. 23
Τα Άνθη	σελ. 29
Ο Βασιλικός	σελ. 32
Η Δάφνη	σελ. 35
Το ΔενδROLίBανο	σελ. 38
Η Ελιά	σελ. 40
Το Λιβάνι (θυμίαμα)	σελ. 51
Το Σιτάρι	σελ. 53
Τα Πολυσπόρια	σελ. 66
Ο Φοίνικας	σελ. 67
Η Κηρομαστίχη	σελ. 69
Ο Άγιος Τρύφων	σελ. 70
Βιβλιογραφία	σελ. 77
Βιογραφικά συγγραφέων	σελ. 78

† Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΛΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΤΡΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Αρ. Πρωτ.: 1220

Εν Αθήναις, 16 Μαρτίου 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αποτελεί πλέον κοινή διαπίστωση ότι η κρίση του περιβάλλοντος πηγάζει και τροφοδοτείται από την πρωτοφανή κρίση του περιβαλλομένου ανθρώπου. Ο καταναλωτισμός, η ύλιστική θεώρηση του φυσικού πλούτου, η ανθρώπινη άπληστια συνιστούν πρωτογενή αίτια του οικολογικού προβλήματος.

Ο άνθρωπος είναι ανάγκη όχι μόνο να χαλιναγωγήσει τις άπληστες όρέξεις του, αλλά και να ανακτήσει την λειτουργική θέα του κόσμου. Νά αναλογισθεί τις ευθύνες του ως ιερέως της Δημιουργίας, την όποια οφείλει να αναφέρει ευχαριστιακά στο δωρεοδότη Δημιουργό.

Η Θεία Λατρεία, τά «Άγια τών Αγίων» της εκκλησιαστικής μας ζωής, συνιστά την συμπερίληψη και έν Χριστῷ ανακαίνιση του σύμπαντος κόσμου. Οί πιστοί, προσερχόμενοι στην ευχαριστιακή σύναξη, κομίζουν μαζί τους όργανικά στοιχεία της Δημιουργίας, όπως ο άρτος, ο οίνος, τό έλαιον, τό σιτάρι, τά διάφορα άνθη. Μέ την ένταξή της στην άγιαστική σφαίρα της εκκλησιαστικής Λατρείας «ή σύμπασα κτίσις νεουργείται καί θεουργείται».

Ο καρπός του ανθρώπινου μόχθου αγιάζεται. Τό βασικό στοιχείο της διατροφής του ανθρώπου, τό ψωμί, μεταβάλλεται σέ Σῶμα Χριστού, τόν έπιούσιο Άρτο της Θ. Ευχαριστίας. Ο τερψικάρδιος οίνος γίνεται Αίμα Του. Τά βαΐα τών φοινίκων χρησιμοποιούνται ως νικητήρια σύμβολα, γιά νά δοξαλογηθεί ό έρχόμενος στην Άγία Πόλη Χριστός. Τά εύωδέστερα άνθη της μεσογειακής χλωρίδας (βασιλικός, δενδρολίβανο, βιαλέτες κ.ά.) κοσμούν τό «ζωηφόρον φυτόν», τόν Τίμιο Σταυρό καί τό θεοπρεπώς ένταφιαζόμενο Σῶμα του Θεανθρώπου, αλλά καί τίς εικόνες τών έορταζομένων Αγίων. Τά κανδήλια –«άκοίμητο» ένα έξ αὐτῶν- φεγγοβολούν, συμβολικά του θείου έλέους, χάρη στό έλαιον πού προσφέρουν οί πιστοί.

Ο ίδιος ό Χριστός, μιλώντας στους μαθητές Του «έν παραβολαίς», παρομοίασε μέ σπόρο τόν λόγο του Θεού. Χαρακτήρισε Έαυτόν Άμπελο καί τούς Μαθητές Του,

κλήματα. Στην παραβολή των δέκα Παρθένων, τό έλαιον εικονίζει την όλόφλογη αγάπη των φρονίμων Παρθένων για τό Νυμφίο Χριστό. Τά ζιζάνια μάς υπομινύσκουν τίς μεθοδείες του διαβόλου. Τό έλαιον καί ό οίνος, πού χρησιμοποίησε ό Καλός Σαμαρείτης, υποδηλώνουν τή θεραπευτική δύναμη των ιερών μυστηρίων.

Είναι ανάγκη νά κατηχηθούν όλα τά μέλη τής Εκκλησίας, πολύ δέ περισσότερο τά παιδιά καί οι νέοι μας, σχετικά μέ τήν ευθύνη ενός έκάστου, όχι άπλώς για τήν προστασία του περιβάλλοντος, αλλά για τήν σωτηρία σύμπαντος κόσμου.

Η καθ' ήμας Τερά Αρχιεπισκοπή, στα πλαίσια τής ανύστακτης μέριμνάς της για τήν ποιμαντική τής νεότητος, έχει συνευθιτοποιήσει από καιρού τήν έν λόγω άδήριτη ανάγκη καί μέσω του δραστήριου Γραφείου Νεότητος προωθεί καί υλοποιεί συγκεκριμένες δράσεις προς τήν κατεύθυνση αυτή. Ήδη από τό τρέχον κατηχητικό έτος 2005 - 2006 οργανώθηκε καί λειτουργεί τομέας Περιβαλλοντικής Αγωγής, μέ σημαντική μέχρι στιγμής εργασία.

Ο παρών φάκελλος εκπαιδευτικού ύλικού, μέ τίτλο «Τά φυτά στή Λατρεία τής Εκκλησίας», έργο των συνεργατών μας στο Γραφείο Νεότητος π. Ευαγγέλου Μαρκαντώνη, Αύγερινού Γεωργόπουλου καί Ιωάννη Ζαμπέλη συνιστά ένα πρωτοποριακό βήμα για τήν ανανέωση των παιδαγωγικών αρχών, τής μεθοδολογίας καί του υποστηρικτικού ύλικού τής εκκλησιαστικής Κατήχησης. Για τόν λόγο αυτό τό Ίδρυμα Νεότητος τής Γ. Αρχιεπισκοπής Αθηνών ευχαρίστως ανέλαβε τήν έκδοση του παρόντος πονήματος των ως άνω συγγραφέων.

Πατρικά έπευλογούμε τήν αξιόλογη αυτή εργασία, μέ τή βεβαιότητα ότι θά ώφελήσει τά μέγιστα τούς εκπαιδευτικούς, τούς κατηχητές καί άσφαλώς τά παιδιά καί τούς νέους μας.

Μετά πατρικών ευχών

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ

+ Δημήτριος

Το έντονο και πολυσχιδές γεωμορφολογικό ανάγλυφο της πατρίδας μας και οι βιοκλιματικές συνθήκες που διαμορφώνονται από αυτό, αντικατοπτρίζονται στην ποικιλία της βλάστησης, των οικοσυστημάτων καθώς και στη χλωρίδα και την πανίδα. Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα έχει μια από τις πιο πλούσιες χλωρίδες της Ευρώπης. Στα βουνά, στις χαράδρες, στους υγρότοπους, στα νησιά και σε κάθε σημείο της Ελληνικής γης μπορεί να συναντήσει κανείς σπάνια φυτά με καταπληκτικά άνθη και μεθυστικές μυρωδιές. Φυτά που ταυτίζονται με την Ιστορία του τόπου μας, τη Θρησκεία, την Παράδοση, την καθημερινότητα του λαού μας.

Το μεγάλο τέκνο της Ερεσσού, Θεόφραστος (371-287 π.Χ.) στο έργο του «Περί φυτών ιστορίας», μιλάει για το «δίκταμνον» από την Κρήτη, την «κυπάριττον» από τη Ρόδο, την «καρύα» από την Εύβοια και άλλα φυτά τα οποία χαρακτηρίζουν τη χλωρίδα του Αιγαίου. Ο σκιαθίτης πεζογράφος, σημείο αναφοράς της ελληνικής λογοτεχνίας, Αλ. Παπαδιαμάντης στα έργα του τονίζει την βαθύτατη θρησκευτικότητά του και τη σχέση σεβασμού που έχει με τη φύση. Σε 63 διηγήματά του αναφέρεται συχνά στο χαμομήλι, στην άμπελο, τον κισσό, την ελιά και άλλα. Φυτά τα οποία η Χριστιανική παράδοση θεωρεί φυτά λατρείας και τα συνδέει με τις τελετουργίες.

Ο Οδυσσεύς Ελύτης, ο μεγάλος έλληνας ποιητής, στους πρώτους στίχους του έργου του «Άξιον εστί», στη Γένεση αναφέρει :

«... και στροφή γύρω του κάνοντας μ' ανοικτές παλάμες έσπειρε
φλόμους κρόκους καμπανούλες
όλων των ειδών της γης τ' αστέρια
τρυπημένα στο ένα φύλλο τους για σημείο καταγωγής
και υπεροχή και δύναμη
ΑΥΤΟΣ

ο κόσμος, ο μικρός, ο μέγας ! »

Στους θαυμάσιους και δυνατούς αυτούς στίχους ο Καλός Σπορέας σπέρνει φλόμους, κρόκους και καμπανούλες...

Το βιβλίο αυτό, αναφορά των φυτών στη θρησκευτική λατρεία, εκλαϊκεύει τις θέσεις των μεγάλων αυτών ανδρών και περνά, μέσα από τις ενδιαφέρουσες πληροφορίες που παραθέτει, στοιχεία σύνδεσης της Ορθοδοξίας με την προστασία της φύσης. Ταυτόχρονα τα ελκυστικά φύλλα εργασίας με την ποικιλία των εκπαιδευτικών «παιχνιδιών» που περιέχουν, διαμορφώνουν ένα βιβλίο φιλικό προς τον μαθητή, δίνοντας τη δυνατότητα στους συγγραφείς να πετύχουν τους στόχους τους.

Η ανάδειξη της οικολογικής/ περιβαλλοντικής ενημέρωσης- ευαισθητοποίησης μέσα από τα φυτά της χριστιανικής λατρείας, όπως με σεβασμό και επιστημονική προσέγγιση γίνεται στο βιβλίο αυτό, δημιουργεί μια ηθική η οποία καλλιεργεί την αλληλεξάρτηση Ανθρώπου-Κόσμου και Δημιουργού και τονίζει εκείνες τις αρχές που οδηγούν στην προαγωγή ενός αληθινού πολιτισμού ζωής.

Μαρία Σωτηράκου
Δρ. Περιβαλλοντικής Παιδείας

Με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συμβάλλουμε στη δημιουργία γνωστικών και αξιακών προϋποθέσεων στα παιδιά και στους νέους, ώστε να έχουν θετικές στάσεις και συμμετοχικές συμπεριφορές στην προσπάθεια για προστασία του περιβάλλοντος και της οικολογικής ισορροπίας.

Ο κοινωνικός χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων επιβάλλει τη συνεργασία όλων των δυνάμεων της κοινωνίας για την αντιμετώπισή τους. Έτσι η συνεργασία του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης με το Γραφείο Νεότητας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών στο επιμορφωτικό πρόγραμμα των νέων κατηχητών ήταν μία συνεργασία γόνιμη στα πλαίσια της κοινής προσπάθειας με ομάδα – στόχο τα παιδιά και τους νέους. Είναι βέβαιο ότι σε αυτή τη συλλειτουργία τα οφέλη ήταν αμφίδρομα και αμοιβαία. Το παράδειγμα της λιτής ζωής του Χριστού μας και η διδασκαλία Του είναι απάντηση στην έλλειψη μέτρου, στον άκρατο ανταγωνισμό και στην απληστία, που είναι οι βασικές αιτίες της σημερινής οικολογικής κρίσης.

Μέσα από τη συνεργασία μας, μεταξύ άλλων, προσπαθήσαμε να προσφέρουμε επιστημονική γνώση, παιδαγωγικές μεθοδολογίες, παραδειγματικές προσεγγίσεις βιωματικού χαρακτήρα και εκπαιδευτικό υλικό.

Η συνεργασία με τα στελέχη του Γραφείου Νεότητας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών ήταν άριστη και δημιουργικά εποικοδομητική. Ο Υπεύθυνος Π.Ε. του Γραφείου Νεότητας, έμπειρος στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, δάσκαλος Αυγερινός Γεωργόπουλος, πρώην Υπεύθυνος Π.Ε. στη Δ/ση Α/θμιας Εκπαίδευσης Πειραιά, μαζί με τον υπεύθυνο του τομέα Κατήχησης, π. Ευάγγελο Μαρκαντώνη και τον γραμματέα του ίδιου τομέα, Γιάννη Ζαμπέλη έγραψαν το ωραιότατο βιβλίο που έχετε στα χέρια σας, με θέμα: «Τα φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας».

Το βιβλίο συνδυάζει τη θεωρία με την πρακτική και εφαρμόζει τις αρχές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για τη διεπιστημονική θεώρηση και τη βιωματική προσέγγιση. Τόσο το θεωρητικό μέρος όσο και το πρακτικό θα είναι πολύτιμα εργαλεία για τον εκπαιδευτικό – κατηχητή στην προσπάθειά του να ευαισθητοποιήσει και να εκπαιδεύσει τα νέα παιδιά. Χαρακτηριστικό του βιβλίου είναι το δέσιμο που επιτυγχάνεται ανάμεσα στη γνώση, στις αξίες, στην πίστη και στη βιωματική πρακτική.

Ευχαριστούμε τους συγγραφείς για την καλή συνεργασία και τους συγχαίρουμε για το σημαντικό αυτό υλικό.

*Γιώργος Φαραγγιτάκης,
Υπεύθυνος ΚΠΕ Αργυρούπολης
Πρόεδρος Δ.Σ. ΠΕΕΚΠΕ*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες η ανθρώπινη κοινωνία με τον άκρατο υλισμό που την διέπει και την ταυτόχρονη προσπάθειά της για διαρκή οικονομική ανάπτυξη, ευημερία και τεχνολογική πρόοδο επέφερε τεράστιες αλλαγές στον πλανήτη και προκάλεσε μια σειρά από σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα.

Ο άνθρωπος με την άλογη συμπεριφορά του απέναντι στα συστήματα της φύσης αποδεικνύεται ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός της. Ρυπαίνει τα νερά, το έδαφος και τον αέρα, ξοδεύει απερίσκεπτα τους φυσικούς πόρους, καταστρέφει -συνειδητά πολλές φορές- το θαύμα της Δημιουργίας επιφέροντας ανεπανόρθωτες καταστροφές στη χλωρίδα, λειτουργεί απερίσκεπτα απέναντι στα άλλα πλάσματα του Θεού, καταστρέφει την πανίδα, με τελικό αποτέλεσμα να μην απειλείται πλέον μόνο η ποιότητα της ζωής του, αλλά και η ίδια η ζωή του.

Είναι πλέον προφανής η απαίτηση για τη λήψη αποφάσεων για μια ανάπτυξη με μέτρο, με στόχο την αειφορία, χωρίς επιδρασεις συνέπειες για το περιβάλλον, φυσικό και τεχνητό.

Όλοι εμείς που έχουμε την τύχη και την απέραντη ευθύνη της διαπαιδαγώγησης των νέων μας, οι οποίοι είναι οι αυριανοί πολίτες αυτού του τόπου, οφείλουμε να τους δώσουμε τις αρχές και τις αξίες εκείνες που είναι απαραίτητες, ώστε να καλλιεργηθεί σε αυτά τα παιδιά ένα νέο περιβαλλοντικό ήθος. Ένα ήθος που θα οδηγήσει σε βιώματα, στάσεις και αξίες που πηγάζουν από την Ορθόδοξη πίστη, στην οποία άλλωστε πάντα καταφεύγει ο σύγχρονος άνθρωπος όταν συνειδητοποιήσει τους κινδύνους που διατρέχει από τις άλογες επιλογές του.

Το νέο περιβαλλοντικό ήθος που οφείλουμε να διαμορφώσουμε στους μαθητές μας πρέπει να αναζητηθεί μέσα από καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις και μεθόδους διδασκαλίας.

Αυτή η ανάγκη για μια νέα αγωγή γέννησε και διαμόρφωσε την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Έτσι: «Η περιβαλλοντική εκπαίδευση παρέχει σε κάθε άτομο δυνατότητα απόκτησης γνώσεων, αξιών, στάσεων αφοσίωσης και δεξιότητες που χρειάζονται για να προστατεύσει και να καλυτερεύσει το περιβάλλον. Συμβάλλει στη δημιουργία νέων προτύπων συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων, κοινωνιών προς το περιβάλλον» (UNESCO, Τιφλίδα 1977).

«Η Εκκλησία όμως μπορεί και οφείλει να συμβάλλει στην περιβαλλοντική αγωγή των παιδιών και των νέων με τον κατηχητικό Της λόγο· με το ασκητικό ήθος Της· με την αγιαστική των πάντων Θεία Χάρη, της οποίας είναι ταμειούχος· με τη βιωμένη εμπειρία των Αγίων Της. Η Εκκλησία μάλιστα δεν ενδιαφέρεται απλώς και μόνο για την προστασία του περιβάλλοντος. Πρωταρχικό Της μέλημα είναι η σωτηρία σύμπαντος κόσμου, η απαλλαγή του από την φθορά, η αποκατάσταση των σχέσεων του ανθρώπου με το Δημιουργό και τη Δημιουργία. Οι σχέσεις αυτές διαταράχθηκαν με την αποστασία του Αδάμ και την έξωσή του από τον θεοφύτευτο Κήπο της Εδέμ. Γι' αυτό και «πᾶσα ἡ Κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν». Ο Χριστός όμως

ήρθε για να εκπληρωθεί η «ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως» και η ἐλπίδα της ὅτι θα ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ δουλεία τῆς φθοράς και θα εἰσέλθει στὴν ἐνδοξη ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ (βλ. Ρωμ. 8, 19-21)» (Χαιρετισμὸς Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου στὸ Σεμινάριο Π.Ε. γιὰ κατηχητές - Ἀργυρούπολη, 6-11-2005).

Με τὸ σκεπτικὸ αὐτό, τὸ Γραφεῖο Νεότητος τῆς Ι. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, στὰ πλαίσια τῆς προσπάθειάς του νὰ υἱοθετηθοῦν οἱ ἀρχές και οἱ μέθοδοι τῆς Περιβαλλοντικῆς Ἐκπαίδευσης στὴν Κατήχηση, προχώρησε στὴ δημιουργία πιλοτικού προγράμματος, προτείνοντας ὡς μέθοδο υλοποίησης τὴν **μέθοδο project**. Τὸ πρόγραμμα ἀρχικὰ ἐφαρμόζεται στὴ διάρκεια τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔτους 2005-2006, σὲ 20 ἐνορίες τῆς Ι. Ἀρχιεπισκοπῆς. Ἀπευθύνεται κυρίως σὲ παιδιὰ Δημοτικοῦ Σχολείου και ἀποτελεῖται ἀπὸ φυλλάδιο γιὰ τὸν κατηχητὴ - ἐκπαιδευτὴ και φύλλα ἐργασίας γιὰ τοὺς μαθητές. Συνοδεύεται ἀπὸ συλλογὴ σπόρων και ἀρτιφύτων γιὰ τὴ δημιουργία κήπων στὴν ἐνορία, ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ πράξη ἡ βιωματικὴ μάθηση, τὴν ὁποία προτείνει τὸ πρόγραμμα αὐτό.

Τὸ υλικὸ τοῦ πιλοτικοῦ προγράμματος, διορθωμένο και συμπληρωμένο, προωθεῖται στὴν ἐκπαιδευτικὴ κοινότητα με τὴν παρούσα ἐκδόση, σαν ἓνα χρήσιμο ἐργαλεῖο σύνδεσης τῆς περιβαλλοντικῆς ἀγωγῆς με τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατήχηση.

π. Εὐάγγελος Μαρκαντώνης
Αυγερινὸς Γεωργόπουλος
Ἰωάννης Ζαμπέλης

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

- Το θέμα συνδέει την Κατήχηση με την Περιβαλλοντική αγωγή.
- Υποβοηθείται η σύνδεση της εκκλησιαστικής αγωγής με τη λατρεία της Εκκλησίας.
- Το θέμα είναι οικείο και ταυτόχρονα ξένο για τα παιδιά. Έτσι με την ενασχόλησή τους αυτή θα μπορέσουν να συνδέσουν τα πολύ ή λιγότερο γνωστά τους φυτά με τη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μας μέσα από βιωματική γνώση και δραστηριότητες, που θα τα οδηγήσουν να επιτύχουν μια σειρά γνωστικούς, συναισθηματικούς και ψυχοκινητικούς στόχους.
- Το θέμα επιτρέπει να εφαρμοστούν στην Κατήχηση νέες διδακτικές προσεγγίσεις και μεθοδολογίες (βιωματική, ανακαλυπτική, ομαδοσυνεργατική μάθηση).
- Το θέμα προσφέρεται για διεπιστημονική και διαθεματική εξακτίνωση σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα.
- Το θέμα και οι δραστηριότητες που το συνοδεύουν θα συμβάλουν, ώστε το Κατηχητικό Σχολείο να αποκτήσει μεγαλύτερη πρόσβαση σε ομάδες μαθητών και νέων που δεν είναι μέλη των νεανικών συντροφιών.
- Το θέμα μπορεί να σταθεί αφορμή για ενεργότερη συμμετοχή των νέων στα δρώμενα της ενοριακής ζωής.

ΣΚΟΠΟΙ - ΣΤΟΧΟΙ

Γνωστικοί

Να γνωρίσουν:

- ❖ Τα φυτά που χρησιμοποιούνται στην Εκκλησία μας για λατρευτικούς σκοπούς
- ❖ Τους συμβολισμούς στη χρήση των φυτών
- ❖ Κείμενα της Αγίας Γραφής, Πατερικά κείμενα και Ευχές της Εκκλησίας μέσω της ανακαλυπτικής μεθόδου, με αφορμή το θέμα που διαπραγματεύονται
- ❖ Βίους Αγίων, που έχουν σχέση με το αντικείμενο
- ❖ Κάποια από τα Ιερά Μυστήρια και τις Ιερές Ακολουθίες της Ορθόδοξης Εκκλησίας μας
- ❖ Τα φυτά αυτά και μέσα από άλλες μορφές τέχνης και έκφρασης, όπως η ζωγραφική, η αγιογραφία, η ποίηση, η λογοτεχνία κ.ά.
- ❖ Τον τρόπο και τη διαδικασία αναπαραγωγής των φυτών μέσω της δημιουργίας και συντήρησης σπορείου
- ❖ Τον τρόπο, με τον οποίο δημιουργείται και συντηρείται ένας μικρός κήπος

Συναισθηματικοί

- Μέσω των διαφόρων δραστηριοτήτων να συνδεθούν πιο ουσιαστικά με τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας μας
- Μέσω της προσοχής, της παρατήρησης και της έρευνας, να μάθουν να είναι δεκτικοί στη νέα γνώση, με προθυμία για την αποδοχή της
- Μέσα από την ενεργό συμμετοχή στις δραστηριότητες να νοιώσουν τη χαρά της συμμετοχής και της συνεργασίας
- Μέσα από το Θεματικό Δίκτυο (συνεργασία) με τις άλλες ενορίες που θα ασχοληθούν με το ίδιο αντικείμενο να νοιώσουν τη χαρά του «ανήκειν»
- Να επιτευχθεί η ευαισθητοποίηση των μαθητών στην προστασία του περιβάλλοντος και να κατανοήσουν πως ο άνθρωπος είναι διαχειριστής της Δημιουργίας του Θεού και όχι ιδιοκτήτης.

Ψυχοκινητικοί

Θα επιτευχθούν με:

- ❑ Τις ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες
  - ❑ Τις δραστηριότητες δημιουργίας και φροντίδας σπορείου και ενοριακού κήπου
  - ❑ Τα προσωπικά δημιουργήματα και την εξοικείωσή τους στη χρήση διαφόρων υλικών
- Θα νοιώσουν τα παιδιά τη χαρά της δημιουργίας και θα πετύχουμε την ανάπτυξη επιδεξιότητας και συντονισμού των κινήσεων με ακρίβεια και αποτελεσματικότητα.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

1. Συζήτηση- συμπεροβληματισμός με τα παιδιά για το θέμα και χρονοδιάγραμμα εργασιών
2. Προτάσεις ολομέλειας για υποθέματα
3. Δημιουργία ομάδων
4. Ορισμός υποθεμάτων που θα διαπραγματευτεί κάθε ομάδα
5. Επιμερισμός εργασιών στα μέλη της ομάδας, μέσα από συνεδρίαση των ομάδων ξεχωριστά
6. Έρευνα πεδίου
7. Δραστηριότητες που προτείνονται από τους συγγραφείς
8. Δραστηριότητες που προτείνονται από τις ομάδες
9. Επισκέψεις
10. Αλληλοενημέρωση ομάδων - ανατροφοδότηση
11. Σχεδιασμός σύνθεσης της παρουσίασης
12. Σύνθεση εργασιών των ομάδων
13. Παρουσίαση
14. Απολογισμός - αξιολόγηση

Παρατηρήσεις

Ο κατηχητής ή η κατηχήτρια:

- Θα πρέπει να έχει προγραμματίσει το χρόνο που θα διαθέσει εβδομαδιαία στην διεξαγωγή της συγκεκριμένης εργασίας.
- Μπορεί να αναθέσει εργασίες για το σπίτι μόνο εάν το ζητήσουν τα παιδιά και όχι εις βάρος των άλλων δραστηριοτήτων τους (Σχολείο, ξένες γλώσσες κ.λπ.).
- Να μην ξεχνά ότι σε όλα τα στάδια υλοποίησης του προγράμματος είναι σημαντική η ομαδοσυνεργατική μάθηση. Δεν αναθέτουμε ποτέ εμείς κάποια ατομική εργασία. Τις αναλαμβάνουν μόνο τους τα μέλη κάθε ομάδας στον επιμερισμό δραστηριοτήτων.
- Δεν πρέπει να ξεχνά τη σύνδεση Κατήχησης και περιβαλλοντικής αγωγής μέσα από το θέμα της εργασίας. Δεν πρέπει να λειτουργήσει εις βάρος καμιάς από τις δύο παραμέτρους.
- Θα πρέπει να αποφύγει το δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας. Ο μονόλογος κουράζει και δεν φέρνει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.
- Εξακολουθεί να αποτελεί πρότυπο αλλά όχι τον «Παντογνώστη». Είναι ο συντονιστής και όχι αυτός που θα διαπραγματευθεί το θέμα.
- Προτρέπει να παιδιά να ανακαλύψουν, να βιώσουν, να δημιουργήσουν και όχι να αποστηθίσουν.
- Να μην ξεχνά ποτέ πως τα παιδιά έχουν απίστευτη φαντασία, δημιουργικότητα και ευρηματικότητα.

ΠΙΘΑΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ - ΔΡΑΣΕΙΣ

Στις αρχές και τη φιλοσοφία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ξεχωριστή θέση κατέχουν η σύνδεση του Σχολείου με την κοινωνία (κάτοικοι-μέλη της ενορίας, τοπικές Αρχές) και η διάχυση των αποτελεσμάτων της δράσης μας σε αυτήν.

Το να γνωρίσει η μικρή ή μεγαλύτερη «κοινωνία» της περιοχής μας τις δραστηριότητές μας στον τομέα της προστασίας και της ορθής διαχείρισης του περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντική παράμετρος για την εργασία μας. Αποκτούμε πρόσβαση σε φορείς, ευαισθητοποιούμε ομάδες για το θέμα που διαπραγματευθήκαμε, ανοίγουμε διαύλους επικοινωνίας και συνεργασίας και συμβάλλουμε αποφασιστικά στο ζητούμενό μας, που είναι ένα Κατηχητικό Σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία.

Σε αυτά ακριβώς στοχεύουμε με το πρόγραμμα «Τα φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας». Θεωρούμε ότι πέρα από τα ευεργετικά αποτελέσματα που θα έχει στον τομέα της Κατήχησης, με τη χρήση των σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας, το Κατηχητικό Σχολείο θα πάρει μια πιο ελκυστική μορφή με τις δράσεις και τη θεματολογία της εργασίας αυτής.

Εφαρμόζοντας τη μέθοδο **project**, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, θα κληθούμε να παρουσιάσουμε στο τέλος την εργασία μας σε ανοιχτή εκδήλωση. Σ' αυτή την εκδήλωση τα παιδιά θα «κοινωνήσουν» τη δράση τους και θα νοιώσουν τη χαρά της δημιουργίας.

Προτεινόμενες Συνεργασίες

1. Με βάση τη θεματολογία του προγράμματος προτείνουμε συνεργασία με τους ακόλουθους Φορείς-Υπηρεσίες:
  - > Το Δήμο της περιοχής, για παροχή υλικών και τεχνογνωσίας στη δημιουργία μικρού κήπου με φυτά που χρησιμοποιούμε στη Λατρεία. Μπορούμε να απευθυνθούμε στις Τεχνικές Υπηρεσίες, στο φυτώριο, στον Τομέα Πρασίνου και τους γεωπόνους του, με σκοπό την παροχή υλικών (χώματος, σπορείου, σπόρων και φυτών).
  - > Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (οδ. Μπουμπουλίνας 3 - Αργυρούπολη, 210-9959250-1)
  - > Ιδιώτες επιστήμονες σχετικούς με το θέμα μας (γεωπόνους, θεολόγους)
  - > Βιβλιοθήκες για αναζήτηση βιβλιογραφίας
  - > Ιδιώτες επιχειρηματίες της περιοχής, για παροχή γνώσεων και υλικοτεχνικής υποδομής (φωτογράφους, καταστηματαρχές κ.λπ.)
  - > Τοπικές εφημερίδες, ραδιοφωνικούς σταθμούς για τη γνωστοποίηση της δράσης μας

2. Με φορείς της Εκκλησίας:

- Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών - Γραφείο Νεότητας (210-3352343).
- Ραδιοφωνικός Σταθμός της Εκκλησίας της Ελλάδας (210-7298222).
- Περιοδικό «Τόλη» (οδ. Αγ. Φιλοθέης 21 - Αθήνα, 210-3229373)
- Ειδική Συνοδική Επιτροπή Θείας και Πολιτικής Οικονομίας και Οικολογίας (οδ. Ιακώβου 1 - Αθήνα, 210-7272201)
- Κεντρική Διεύθυνση Ποιμαντικού Έργου Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών (οδ. Ελευθ. Βενιζέλου 59Α - Χολαργός, 210-6536114)
- Ένωση Επιστημόνων Αθηνών (οδ. Αγ. Φιλοθέης 21 - Αθήνα, 210-3352321)
- Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Ανατολής Αγίας (24940-81289)
- Ιερά Μονή Ζωοδόχου Πηγής (Χρυσοπηγής) Χανίων (28210-91125)
- Ιερά Μονή Τιμίου Σταυρού Μαψού Κορινθίας (27410-98040)

Προτεινόμενες Επισκέψεις

- ❖ Βοτανικός Κήπος Πανεπιστημίου Αθηνών
- ❖ Εθνικός Κήπος
- ❖ Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών
- ❖ Φυτώριο τοπικού Δήμου
- ❖ Ιερός Ναός της Ενορίας
- ❖ Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Ανατολής Αγίας (24940-81289)
- ❖ Ιερά Μονή Τιμίου Σταυρού Μαψού Κορινθίας (27410-98040)

Προτεινόμενες Δράσεις για την τελική Παρουσίαση

- ✓ Ταμπλώ με φωτογραφίες από τα στάδια υλοποίησης του προγράμματος
- ✓ Ταμπλώ με φωτογραφίες των φυτών που χρησιμοποιούνται στη Θεία Λατρεία
- ✓ Έκθεση εικαστικών έργων των παιδιών για το θέμα
- ✓ Θεατρική παράσταση
- ✓ Ξενάγηση στον διαμορφωμένο κήπο
- ✓ Δημιουργία βιβλίου ή φυλλαδίου, με κείμενα των παιδιών (πεζά ή ποιήματα), ζωγραφίες και με τα αποτελέσματα της εργασίας μας
- ✓ Πώληση φυτών, που θα έχουν δημιουργήσει τα ίδια τα παιδιά από σπόρους, για την χρηματοδότηση της περιβαλλοντικής δράσης για το επόμενο έτος

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΚΕΙΜΕΝΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΔΙΟΥ

Τα Φυτά στη Λατρεία της Εκκλησίας

Υποστηρικτικό υλικό

Περιλαμβάνει:

**Η χρήση των φυτών στη Λατρεία - Συμβολισμοί - Σχετικά κείμενα
Πληροφορίες - Φύτευση - Καλλιέργεια - Τα μυστικά τους**

Το Αμπέλι (κλήμα)

Η χρήση του στη λατρεία - συμβολισμός

Στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο ο Κύριος ονομάζει τον Εαυτό Του «*ἄμπελον*» (Ιω. 15, 1 κ. εξ.) και τους μαθητές Του κλήματα. Με την εικόνα της αμπέλου παρουσιάζεται η σχέση του Χριστού με τους πιστούς. Ο Χριστός είναι ο κορμός της κληματαριάς, που βαστάζει όλες τις κληματοβέργες. Από Αυτόν τρέφονται και με τη δική Του δύναμη καρποφορούν. Κανένα κλήμα δεν μπορεί να δώσει καρπό, αν δεν είναι συνδεδεμένο μαζί Του. «*Ἐγώ εἰμί ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ μένων ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ· οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν*» (Ιω. 15, 5).

Το σύμβολο της αμπέλου φανερώνει την Εκκλησία, η οποία με πρώτους βλαστούς τους Αγίους Αποστόλους αυξάνει και εξαπλώνεται παντού και ζωοποιεί τα πάντα, γιατί μένει πάντα ενωμένη με τον Χριστό¹.

Από την ἄμπελο παίρνουμε το κρασί που χρησιμοποιείται στη Θεία Λειτουργία και γίνεται το Αἷμα του Κυρίου, το οποίο κοινωνούμε για να ενωθούμε μαζί Του. Με αυτόν τον τρόπο φανερώνεται ότι το κέντρο της Εκκλησίας, η καρδιά της Εκκλησίας, είναι η Θεία Λειτουργία. Σε αυτήν προσφέρων είναι ο Χριστός. Ο κάθε άνθρωπος, βαπτιζόμενος στο όνομα της Αγίας Τριάδος κεντρώνεται πάνω στην ἄμπελο - Χριστό και μένει ενωμένος μαζί Του.

Το κρασί είναι το ποτό της ευφροσύνης και της χαράς (Ψαλμ. 103, 15). Ο άνθρωπος που παρακάθεται στο Δείπνο του Χριστού (Θ. Κοινωνία) εσθίει (τρώει) τον ἄρτο (ψωμί) και πίνει τον μυστηριακό οἶνο (κρασί), που του μεταγγίζει την αἰώνια ζωή και χαρά του Θεού. Ο οἶνος είναι επίσης σύμβολο της ενότητας των πιστών, αφού πρόκειται για ένα κράμα που προήλθε από το πάτημα πολλών σταφυλιών, τα οποία μαζεύτηκαν από διάφορα κλήματα και από ποικίλους τόπους².

Από σεβασμό προς τον καρπό του αμπελίου, το σταφύλι, από το οποίο θα προέλθει το κρασί που θα γίνει το Αἷμα του Χριστού διαβάζεται ειδική ευχή ευλογίας μετά την Θ. Λειτουργία της εορτής της Μεταμορφώσεως στις 6 Αυγούστου. Οι πιστοί προσφέρουν σε δίσκο ή σε καλάθι τα πρώτα σταφύλια της σοδειάς και ο ιερέας διαβάζει την ευχή. Στο τέλος μοιράζονται σε όλους σταφύλια ως ευλογία.

1. Τα σύμβολα της Εκκλησίας, τα γνωρίζεις;, εκδ. Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας, σελ.12.

2. Γεωργ. Μεντιδάκη, πρωτοπρεσβ., Τύπος και Συμβολισμός στην Ορθόδοξη Λατρεία - τόμος Α', Ηράκλειο 1997, σελ. 197.

Η ευχή διαβάζεται μπροστά στην εικόνα του Χριστού ή στο προαύλιο του ναού - κυρίως στα εξωκλήσια.

Η Αγία Σωτήρα (εξωκλήσι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στο Δήμο Αχαρνών, έξω από την Αθήνα) συνδέεται με ενδιαφέροντα έθιμα και παραδοσιακές γιορτές των Αχαρνέων, όπως "το Σωτήρεμα των σταφυλιών". Ανήμερα της γιορτής του ναού, στις 6 Αυγούστου, ξεκινούσαν οι ηλικιωμένοι με τα υποζύγια και οι νεότεροι με τα πόδια για την Αγία Σωτήρα στο Χαμόμηλο. Μετά τη Λειτουργία ηλικιωμένες γυναίκες γέμιζαν καλαθάκια με σταφύλια και τα έφερναν στο ναό. Ο παπάς ευλογούσε το νέο καρπό και μοίραζε τα "Σωτηρεμένα σταφύλια" στο εκκλησίασμα. Πριν από την ημέρα αυτή δεν επιτρεπόταν να μπει κάποιος στο αμπέλι και να δοκιμάσει σταφύλια, γιατί πίστευαν ότι θα πάθαινε υψηλό πυρετό (θέρμη). Η απαγόρευση λυνόταν από τον παπά με το τέλος της Λειτουργίας.

Παλαιότερα ήταν σε χρήση και οι κληματόβεργες του αμπελιού, που τις έκαιγαν αντί για καρβουνάκια στο θυμιατό. Άλλη χρήση τους ήταν να πλέκονται όταν ήταν ακόμη χλωρές σε στεφάνι και να χρησιμοποιούνται ως στέφανα του γάμου, συμβολικά της ευγονίας και της ευκαρπίας της αμπέλου για τους νεονύμφους³.

ΕΥΧΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΦΥΤΕΥΜΑ ΑΜΠΕΛΩΝΟΣ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ εἶ ὁ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ γεωργὸς ἐστὶ· σὺ καὶ τοὺς Ἀποστόλους σου ἐκάλεσας κλήματα· σὺ καὶ τὸν Ἰσραήλ, ὡς ἄμπελον, ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Οὕτω καὶ νῦν, Δέσποτα, ἐπιφοίτησον ἐπὶ τὸν Ἀμπελῶνα τοῦτον· φύτευσον, ρίζωσον, βάθυνον τὸ ἔλεός σου ἐπ' αὐτόν· δὸς αὐτῷ φύλακα τὴν σὴν βοήθειαν· περιχαράκωσον τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ τῇ προνοίᾳ σου· λύτρωσαι αὐτόν, ἀπὸ πάσης χαλάζης, ἀπὸ χιόνος, καὶ κρυστάλλου φερομένου βιαίως, ἀπὸ φρικτῶν κρυμῶν, καὶ πνευμάτων καύσωνος· ἀπὸ καταιγίδος καὶ πάσης

ΕΥΧΗ ΣΤΟ ΦΥΤΕΜΑ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Εσύ εἶσαι ἡ ἀληθινή ἄμπελος καὶ ὁ Πατέρας Σου εἶναι ὁ γεωργός. Εσύ ἀποκάλεσες κλήματα καὶ τοὺς Αποστόλους Σου. Εσύ καὶ τὸν Ἰσραήλ, σαν τὸ αμπέλι, τὸν μετακίνησες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἐβγαλες ἀπίστα ἔθνη καὶ τὰ φύτευσες σε ἄλλον τόπο. Ἔτσι καὶ τώρα, Δέσποτα, παρακολούθησε ἀπὸ ψηλά αὐτὸ τὸ αμπέλι. Φύτεψε, ρίζωσε καὶ βάλε βαθιά τὸ ἔλεός Σου σε αὐτό. Δώσε του σαν φύλακα τὴ βοήθειά Σου. Περιχαράκωσε τὶς εἰσόδους καὶ τὶς ἐξόδους του με τὴν πρόνοιά Σου. Λύτρωσε αὐτὸ καὶ ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ ἀπὸ τὸ χαλάζι, ἀπ' τὸ χιόνι καὶ ἀπὸ κρυστάλλους που πέφτουν βίαια, ἀπὸ φρικτὲς παγωνιές καὶ ἀπὸ καύσωνα, ἀπὸ καταιγίδα καὶ

3. Ημερολόγιο Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν 2004.

Η ευχή διαβάζεται μπροστά στην εικόνα του Χριστού ή στο προαύλιο του ναού - κυρίως στα εξωκλήσια.

Η Αγία Σωτήρα (εξωκλήσι της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στο Δήμο Αχαρνών, έξω από την Αθήνα) συνδέεται με ενδιαφέροντα έθιμα και παραδοσιακές γιορτές των Αχαρνέων, όπως "το Σωτήρεμα των σταφυλιών". Ανήμερα της γιορτής του ναού, στις 6 Αυγούστου, ξεκινούσαν οι ηλικιωμένοι με τα υποζύγια και οι νεότεροι με τα πόδια για την Αγία Σωτήρα στο Χαμόμηλο. Μετά τη λειτουργία ηλικιωμένες γυναίκες γέμιζαν καλαθάκια με σταφύλια και τα έφερναν στο ναό. Ο παπάς ευλογούσε το νέο καρπό και μοίραζε τα "Σωτηρεμένα σταφύλια" στο εκκλησίασμα. Πριν από την ημέρα αυτή δεν επιτρεπόταν να μπει κάποιος στο αμπέλι και να δοκιμάσει σταφύλια, γιατί πίστευαν ότι θα πάθαινε υψηλό πυρετό (θέρμη). Η απαγόρευση λυνόταν από τον παπά με το τέλος της λειτουργίας.

Παλαιότερα ήταν σε χρήση και οι κληματόθεργες του αμπελιού, που τις έκαιγαν αντί για καρβουνάκια στο θυμιατό. Άλλη χρήση τους ήταν να πλέκονται όταν ήταν ακόμη χλωρές σε στεφάνι και να χρησιμοποιούνται ως στέφανα του γάμου, συμβολικά της ευγονίας και της ευκαρπίας της αμπέλου για τους νεονύμφους³.

ΕΥΧΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΦΥΤΕΥΜΑ ΑΜΠΕΛΩΝΟΣ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, σὺ εἶ ὁ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ Πατήρ σου ὁ γεωργός ἐστι· σὺ καὶ τοὺς Ἀποστόλους σου ἐκάλεσας κλήματα· σὺ καὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἄμπελον, ἐξ Αἰγύπτου μετήρας· ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. Οὕτω καὶ νῦν, Δέσποτα, ἐπιφοίτησον ἐπὶ τὸν Ἀμπελῶνα τοῦτον· φύτευσον, ρίζωσον, θάβουνον τὸ ἐλεός σου ἐπ' αὐτόν· δὸς αὐτῷ φύλακα τὴν σὴν βοήθειαν· περιχαράκωσον τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ τῇ προνοίᾳ σου· λύτρωσαι αὐτόν, ἀπὸ πάσης χαλάζης, ἀπὸ χιόνος, καὶ κρυστάλλου φερομένου βιαίως, ἀπὸ φρικτῶν κρυμῶν, καὶ πνευμάτων καύσωνος· ἀπὸ καταγίδος καὶ πάσης

ΕΥΧΗ ΣΤΟ ΦΥΤΕΜΑ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Εσύ εἶσαι ἡ ἀληθινή ἄμπελος καὶ ὁ Πατέρας Σου εἶναι ὁ γεωργός. Εσύ ἀποκάλεσες κλήματα καὶ τοὺς Ἀποστόλους Σου. Εσύ καὶ τὸν Ἰσραὴλ, σαν τὸ αμπέλι, τὸν μετακίνησες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἐβγαλες ἀπίστα ἔθνη καὶ τὰ φύτευσες σὲ ἄλλον τόπο. Ἔτσι καὶ τώρα, Δέσποτα, παρακολούθησε ἀπὸ ψηλά αὐτὸ τὸ αμπέλι. Φύτεψε, ρίζωσε καὶ βάλε βαθιὰ τὸ ἐλεός Σου σὲ αὐτό. Δώσε του σαν φύλακα τὴ βοήθειά Σου. Περιχαράκωσε τὶς εἰσόδους καὶ τὶς ἐξόδους του με τὴν πρόνοιά Σου. Λύτρωσε αὐτὸ καὶ ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ ἀπὸ τὸ χαλάζι, ἀπ' τὸ χιόνι κι ἀπὸ κρυστάλλους που πέφτουν βίαια, ἀπὸ φρικτὲς παγωνιές καὶ ἀπὸ καύσωνα, ἀπὸ καταγίδα καὶ

3. Ημερολόγιο Γραφείου Νεότητας Ι. Αρχιεπισκοπῆς Αθηνῶν 2004.

ἀπαξαπλῶς ἐφόδου ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. Ἐπίδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν Ἀμπελον ταύτην, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου ἵνα ἀποδῶ ἐν καιρῷ τοὺς καρπούς αὐτῆς, καὶ καταξιωθῶμεν τρυγῆσαι καὶ προσκομίσαι σοι ἐξ αὐτῆς, εἰς τὸ μεταποιηθῆναι εἰς αἷμα σου τοῦ Χριστοῦ.

Σοὶ γὰρ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁴.

ΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΡΥΓΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ

Ὁ Θεός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὁ εὐδοκήσας Ἀμπελον κληθῆναι τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἀθανασίας πρόξενον ἀναδείξας, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματός σου χάριτος· αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, καὶ τοῦτον τῆς ἀμπέλου τὸν καρπὸν εὐλόγησον· καὶ δὸς πᾶσι τοῖς μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸν ἁγιασμόν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς προκοπὴν τὸν δὲ συγκατέσταντα ἡμᾶς, τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου σου μέτοχον ποιήσον, καὶ ἀνεπηρέαστον τὴν ζωὴν αὐτοῦ διαφύλαξον, ταῖς αἰωνίαις σου καὶ ἀναφαιρέτοις δωρεαῖς κατακοσμών.

Χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁵.

-με ἓναν λόγο- ἀπὸ κάθε ἐφοδο ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν. Δες ἀπὸ ψηλά καὶ σκέπασε αὐτὴν τὴν Ἀμπελο, τὴν ὁποία φύτεψε ἡ δεξιὰ Σου, προκειμένου νὰ ἀποδώσει τοὺς καρπούς της, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, καὶ νὰ ἀξιωθούμε νὰ τοὺς τρυγήσουμε καὶ νὰ Σου τοὺς προσκομίσουμε ἀπ' αὐτὴν, γιὰ νὰ μεταποιηθοῦν σὲ Αἷμα δικό Σου, τοῦ Χριστοῦ.

Γιὰτί σ' Εσένα ἀρμόζει κάθε δοξολογία, τιμὴ καὶ προσκύνηση, μαζί με τὸν ἀναρχο Πατέρα Σου καὶ τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Σου Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΕΥΧΗ ΣΤΟΝ ΤΡΥΓΟ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

Ὁ Θεός, ὁ Σωτήρας μας, Εσύ που εὐδόκησες νὰ ἀποκαλέσεις Ἀμπελο τὸν μονογενῆ Σου Υἱό, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, καὶ ἀνέδειξες τὸν καρπὸ αὐτῆς τῆς Ἀμπέλου πρόξενον ἀθανασίας, με τὴν Χάρη τοῦ Πνεύματός Σου. Εσύ καὶ τώρα, Δέσποτα, εὐλόγησε καὶ αὐτὸν τὸν καρπὸ τοῦ ἀμπελίου. Καὶ δώσε σὲ ὅλους ὅσους τὸν καταναλώνουν τὸν ἁγιασμό καὶ τὴν προκοπὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ αὐτὸν που μας κάλεσε, κάνε τὸν μέτοχο τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου Σου καὶ φύλαξε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνεπηρέαστη, στολίζοντάς τον με τὶς αἰώνιες καὶ ἀναφαίρετες δωρεές Σου. Με τὴν Χάρη καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ μονογενῆ Υἱοῦ Σου, μαζί με τὸν Ὁποῖο πρέπει νὰ δοξάζεσαι καὶ με τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Πνεῦμα Σου, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

4. Σπιριδῶνας Ζερβού, Ἱερομονάχου (επιμ.), *Ευχολόγιον το Μέγα*, εκδ. ΑΣΤΗΡ, Αθήναι 1986, σελ. 497.

5. Ζερβού ..., *Ευχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 497.

ΕΥΧΗ
ΕΙΣ ΜΕΤΑΛΛΗΨΗΝ ΣΤΑΦΥΛΗΣ
ΤΗ ΣΥ' ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Εὐλόγησον, Κύριε, τὸν καρπὸν
τοῦτον τῆς ἀμπέλου τὸν νέον, ὃν διὰ
τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας, καὶ τῶν στα-
γόνων τῆς βροχῆς, καὶ τῆς τῶν καιρῶν
γαλήνης εἰς ταύτην τὴν ὠριμοτάτην
στάσιν ἐλθεῖν εὐδόκησας, ἵνα ἡ ἐν ἡμῖν
τοῖς ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεννήματος τῆς
ἀμπέλου μεταλαμβάνουσιν, εἰς εὐφρο-
σύνην, καὶ τοῖς προσενέγκασι δῶρον,
εἰς ἐξίλασμον ἁμαρτιῶν, διὰ τοῦ ἱεροῦ
καὶ ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ
Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν
τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ
σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*.

ΕΥΧΗ ΕΠΙ ΕΥΛΟΓΗΣΕΩΣ ΟΙΝΟΥ

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ἀγαθὲ καὶ φιλόνηθρωπε, ἐπίδε ἐπὶ τὸν
οἶνον τοῦτον καὶ ἐπὶ τοὺς μεταλαμβάν-
οντας ἐξ αὐτοῦ· καὶ εὐλόγησον αὐτόν,
ὡς ἡύλόγησας τὴν κολυμβήθραν τοῦ
Σιλῳάμ, καὶ τὸ ποτήριον τῶν ἁγίων σου
Ἀποστόλων. Ὁ παραγενόμενος ἐν
Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ εὐλόγησας τὰς
ἐξ ὕδριας, καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετα-
βαλὼν, καὶ τὴν δόξαν σου φανερώσας
τοῖς ἁγίοις σου Μαθηταῖς καὶ Ἀπο-
στόλοις· αὐτὸς καὶ νῦν ἐξαπόστειλον,
Κύριε, τὸ Ἅγιόν σου Πνεῦμα ἐπὶ τὸν

ΕΥΧΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΛΛΗΨΗ
ΣΤΑΦΥΛΙΩΝ ΣΤΙΣ 6 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀς παρακαλέσουμε τὸν Κύριο.

Εὐλόγησε, Κύριε, αὐτὸν τὸ νέο καρπὸ
τοῦ ἀμπελιοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο εὐδόκησες
να ἔρθῃ σ' αὐτὴ τὴν ὠριμότητα μορφῇ,
με τὴν εὐνοϊκὴ πνοή τοῦ ἀέρα, με τὶς
σταγόνες τῆς βροχῆς καὶ με τὴ γαλήνη
τῶν καιρικῶν φαινομένων, προκειμένου
να εἶναι γιὰ εμάς, που μεταλαμβάνουμε
ἀπ' αὐτὸ τὸ γέννημα τοῦ ἀμπελιοῦ
ἀφορμὴ εὐφροσύνης καὶ γιὰ αὐτοὺς που
το προσέφεραν ὡς δῶρο να εἶναι γιὰ τὴν
ἐξιλέωση τῶν ἁμαρτιῶν τους, μέσω τοῦ
ιεροῦ καὶ ἁγίου Σώματος καὶ τοῦ τιμίου
Αἵματος τοῦ Χριστοῦ Σου, μαζί με τὸν
Ὁποῖο δοξάζεσαι καὶ με τὸ πανάγιο,
ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Σου Πνεῦμα, τώρα καὶ
πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες.
Ἀμήν.

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ
ΚΡΑΣΙΟΥ

Κύριε καὶ Θεέ μας, ἀγαθὲ καὶ φιλό-
νηθρωπε, δεξ ἀπὸ ψηλά αὐτὸ τὸ κρασί καὶ
ὅσους πίνουν ἀπ' αὐτό. Καὶ εὐλόγησέ το,
ὅπως εὐλόγησες τὸ πηγᾶδι τοῦ Ιακώβ καὶ
τὴν κολυμβήθρα τοῦ Σιλῳάμ καὶ τὸ ποτή-
ριο τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Εσύ που παρα-
βρέθηκες στὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ
εὐλόγησες τὶς ἐξὶ στάμνες, μεταβάλλο-
ντας τὸ νερό σε κρασί καὶ φανερώνοντας
τὴ δόξα Σου στοὺς ἁγίους Σου Μαθητὲς
καὶ Ἀποστόλους· Εσύ, Κύριε, στείλε τὸ
Ἅγιο Πνεῦμα Σου σε αὐτὸ τὸ κρασί καὶ
εὐλόγησέ το στο ἅγιο Ὄνομά Σου.

6. Ζερβού ....., *Ευχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 498.

οἶνον τοῦτον, καὶ εὐλόγησον αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ. "Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἁγιάζων τὰ σύμπαντα, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν".

Διότι Εσύ εἶσαι Αυτός που ευλογεῖ και αγιαζει τα σύμπαντα, Χριστέ και Θεέ μας, και σ' Εσένα αναπέμπουμε τη δοξολογία, μαζί με τον ἀναρχο Πατέρα Σου και το πανάγιο, ἀγαθό και ζωοποιό Σου Πνεῦμα, τώρα και πάντοτε και στους ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Το Φυτό

Το **Αμπέλι** (*Vitis vinifera*) ονομάζεται κοινῶς κλήμα. Φυτρώνει σε θαμνότοπους, ὄχθες ποταμῶν και βράχους. Ευρέως καλλιεργεῖται σε κήπους και ἀμπελώνες και συχνά ἀπαντάται ὡς «δραπέτης» ἀπὸ καλλιέργεια.

Πότε και πῶς θα το φυτέψετε

Το ἀμπέλι πολλαπλασιάζεται κυρίως με μοσχεύματα και μερικές φορές με καταβολάδες. Για τον πολλαπλασιασμό με μοσχεύματα κόβουν ἓνα κλαδί ἀπὸ κλήμα ἐνὸς χρόνου, που να ἔχει «μάτια». Το βυθίζουν στη γη τον Ιανουάριο ἢ το Φεβρουάριο, ἀφήνοντας ἔξω ἀπὸ τὸ χῶμα ἓνα - δύο μάτια και τρία - τέσσερα μέσα στο χῶμα. Σε λίγο διάστημα ριζώνει και βγάζει κλαδιά. Για τις καταβολάδες, ἀνοίγουν λάκκο στο χῶμα, λυγίζουν τὸ κλαδί και τὸ καμπύλωμα τὸ θάβουν στο χῶμα. Φροντίζουν ὥστε τὸ θαμμένο τμήμα να ἔχει μερικά «μάτια». Ἀφήνουν να ἐξέχει ἡ ἄκρη του κλαδιοῦ και μετὰ ἀπὸ δύο - τρία χρόνια ἡ καταβολάδα κόβεται ἀπὸ τὸ ἀμπέλι και ἀποτελεῖ νέο φυτό.

Τα μυστικά του

Το ἀμπέλι ζητάει ἀπὸ τον ἀμπελουργό πολλές φροντίδες, για να του δώσει πλούσια συγκομιδὴ σταφυλιῶν.

Οι περιποιήσεις που χρειάζεται εἶναι :

- ✓ **Ξελάκκωμα:** Κάθε Οκτώβριο ἢ Νοέμβριο πρέπει να ἀνοίγονται λάκκοι γύρω ἀπὸ τὴ βάση του κορμού. Ἐτσι τὸ νερό μπορεῖ και μένει πολὺ καιρὸ κοντὰ στο φυτό και τὸ ποτίζει.

7. Ζερβού ....., *Ευχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 498.

- ✓ **Κλάδεμα:** Η εργασία αυτή γίνεται τον Ιανουάριο, γιατί όπως λέει ο λαός μας: «Γενάρη μήνα κλάδεψε, φεγγάρι μην ξετάξεις». Ο κλαδευτής πρέπει να έχει πείρα, γνώση και υπομονή. Πρέπει να ξέρει καλά ποιους βλαστούς θα κόψει και πόσα «μάτια» θα αφήσει στους υπόλοιπους.
- ✓ **Σκάψιμο:** Γίνεται στις αρχές Φεβρουαρίου σε βάθος 15-20 εκ. Το χώμα συγκεντρώνεται σε σωρούς γύρω από τη βάση του κορμού. Το σκάψιμο είναι απαραίτητο, γιατί αερίζεται το χώμα, απορροφάει περισσότερο νερό και καταστρέφονται τα ζιζάνια.
- ✓ **Σκάλισμα:** Γίνεται την άνοιξη. Ξανασκορπίζεται το χώμα και ισοπεδώνονται οι σωροί.
- ✓ **Κορφολόγημα:** Ο καλλιεργητής κόβει τις κορυφές των βλαστών για να δυναμώσουν οι καρποί ή τα άνθη.
- ✓ **Βλαστολόγημα:** Ο αμπελουργός αφαιρεί μερικούς βλαστούς, για να μείνουν λίγοι ανθοφόροι και να πάρει μεγάλα και εύρωστα σταφύλια.
- ✓ **Αποφύλλωση:** Γίνεται λίγο πριν από τον τρύγο. Αφαιρούνται τα φύλλα που σκεπάζουν τα σταφύλια, ώστε να εκτεθούν τα σταφύλια στον αέρα και το φως, πράγμα που διευκολύνει το ωρίμασμα και βελτιώνει την ποιότητά τους.
- ✓ **Ράντισμα - Θειάφισμα:** Είναι εργασίες απαραίτητες έτσι ώστε να προλαμβάνονται οι αρρώστιες του αμπελιού.

Οι σπουδαιότερες ασθένειες που προσβάλλουν το αμπέλι είναι η *φυλλοξήρα*, ο *περονόσπορος* και η *ευδημίδα*. Η *φυλλοξήρα* είναι ένα μικρό έντομο που δεν φαίνεται με γυμνό μάτι. Προσβάλλει τα φύλλα και τις ρίζες. Το φυτό δεν θεραπεύεται. Ο *περονόσπορος* οφείλεται σε μικρομύκητα που προσβάλλει όλα τα τρυφερά φύλλα. Η *ευδημίδα* είναι ένα έντομο που γεννάει τα αυγά του στις ρώγες των σταφυλιών και, όταν βγουν οι κάμπιες, τρέφονται από το χυμό της ρώγας. Έτσι τραυματίζουν τις ρώγες που τελικά σαπίζουν και ξινίζουν το κρασί.

Τα Άνθη

Η χρήση τους στη λατρεία - συμβολισμός

Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια δεν χρησιμοποιούνταν λουλούδια στη λατρευτική ζωή των Χριστιανών. Υπάρχουν εκκλησιαστικοί συγγραφείς και Πατέρες, όπως ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, ο Τερτυλλιανός και ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός, που απαγορεύουν τα λουλούδια στους ναούς, γιατί «οί βακχεύοντες οργιάζουν στεφανηφορούντες», δηλ. οι ευσεβείς των ορφικών μυστηρίων οργιάζουν, φέροντες στεφάνια από λουλούδια στα κεφάλια τους (Κλήμεντος Αλεξανδρέως, Παιδαγωγός, Β8, ΡG 8, 484). Ο δε Γρηγόριος θεωρεί «εἰδωλοπρεπή» και όχι «χριστιανοπρεπή» τη χρήση των λουλουδιών. «Πανηγυρίσωμεν μὴ φαιδρότητι σώματος ... μηδὲ ἄνθεσι στέψωμεν ἀγυίας (δρόμους)... μηδὲ πρόθυρα καλλωπίσωμεν... οὗτος μὲν γάρ ἑλληνικῆς ἱερομηνίας ὁ νόμος» (Γρηγορίου Θεολόγου, Κατὰ Ιουλιανού λόγος Β', κεφ. 35, ΡG 35, σ. 708).

Όταν όμως ο Χριστιανισμός θριάμβευσε, «τά ἄνθη δὲν ἤργησαν ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἐν ὅλῃ τῇ παρθενικῇ ἀθωότητί των» (Κ. Καλλινίκου, Ο Χριστιανικός ναός και τα τελούμενα ἐν αὐτῷ, σ. 140)⁸.

Συνήθη ἄνθη που χρησιμοποιούνται στη λατρεία είναι η βιολέτα, ο κρίνος, τα γαρύφαλλα, τα τριαντάφυλλα, οι πασχαλιές κ.ά.

Σήμερα τα ἄνθη ἔχουν γενική και πλούσια χρήση στο χώρο του ναού και ἔχουν στενά προσδεθεί στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μας. Στολίζουμε με λουλούδια προσδεθεί στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας μας. Στολίζουμε με λουλούδια τον Επιτάφιο, τις εικόνες των εορταζομένων αγίων, το δίσκο με το Σταυρό (την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού και της Σταυροπροσκυνήσεως), τους χώρους του ναού στις πανηγύρεις, όπως επίσης στα Μυστήρια του γάμου και της βαπτίσεως, αλλά και στις Ακολουθίες της κηδείας και των μνημοσύνων.

Ο συμβολισμός τους ἔχει να κάνει τόσο με το εφήμερο της ανθρώπινης ζωής (νεκρώσιμος ακολουθία: «ὡς ἄνθος μαραίνεται...»), όσο και με την αγνότητα και την αθωότητα (λευκά ἄνθη). Ἄλλοτε πάλι συμβολίζουν και αποκαλύπτουν τη δόξα του Θεοῦ και την πρόνοια για τα δημιουργήματά Του⁹.

Ο Συμεών Θεσσαλονίκης, ομιλώντας γενικά για τους ιερούς στολισμούς στο ναό και τον πολύτιμο καλλωπισμό γράφει: «Ἐχει δὲ στολισμούς τιμῆς ὁ ναός, διότι ὁ

8. Μεντιδάκη ..., Τύπος... - τόμος Α', ό.π., σελ. 69.

9. Ημερολόγιο 2004, εκδ. Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

Θεός εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο καὶ εἰς τύπον τῆς θείας ἀρετῆς καὶ δόξης· ἔχει δέ καὶ στολισμὸν πολύτιμον καὶ πολυδάπανον, καθότι δόξα εἶναι εἰς αὐτόν καὶ ὡραιότης καὶ κάλλος καὶ πλοῦτος τῶν δωρημάτων πολὺς...

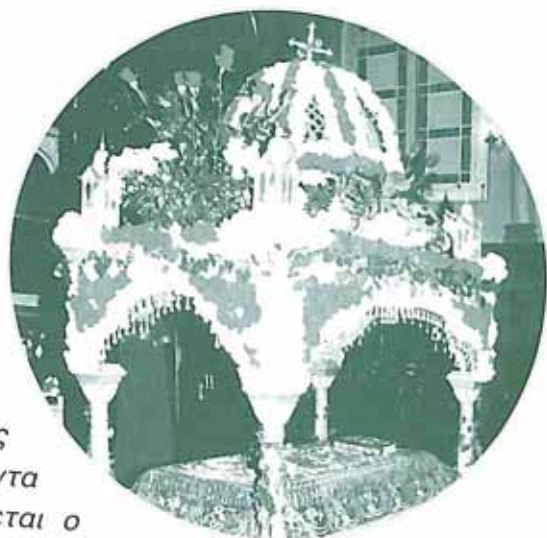
“Ὅθεν ὁμοῦ μέ τὰ εὐώδη αὐτά καὶ πολυδάπανα πρέπει καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀγνά καὶ εὐώδη νὰ τὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἴμεθα ἡμεῖς ἐξαιρέτως ναὸς Θεοῦ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, καὶ σῶμα καὶ μέλη Χριστοῦ· δι’ ἡμᾶς δέ διετάχθησαν αὐτά τὰ αἰσθητά εἰς τὸν ναόν καὶ ἡμᾶς εἰκονίζουσιν αὐτά, διότι εἴμεθα ἡμεῖς νοητοὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν καὶ αἰσθητοί» (Συμεὼν Θεσσαλονίκης Ἀπαντα, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 150-151)¹⁰.

Ὁ Χριστὸς μιλοῦσε γιὰ τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. «Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει· λέγω δε ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων» (Ματθ. 6, 28 καὶ Λουκ. 12,27). Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη αναφέρεται: «Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων» (Ἀσμα Ἀσμάτων 2, 1).

Ὁ Επιτάφιος

«Πάντοτε ὁ Επιτάφιος, ὅπως παραδίδεται, ἦταν αντικείμενο ἰδιαίτερου ἀνθοδιακόσμου. Ἐχοντας τὴν ἀνάμνηση τῶν ευλαβῶν ἐκδηλώσεων τῶν Μυροφόρων, χριστιανὲς γυναῖκες ἀπὸ τὶς καλύτερες οἰκογένειες τοῦ κάθε τόπου ἀνελάμβαναν τὸ ἐπιμελημένο στόλισμά του... Ὁ στολισμὸς ἀφορᾷ στὸ ἄνω τμήμα τοῦ Επιταφίου, στὸ κουβούκλιο (κιβώριο). Ὁ ἀνθινὸς διάκοσμός του καλύπτει γύρω - γύρω ὡς γιρλάντα ἐξωτερικῶς τὴν ἐπίπεδη ἐπιφάνεια ὅπου τίθεται ὁ κυρίως Επιτάφιος (ὑφασμα), τοὺς τέσσερις κιονίσκους τοῦ κουβουκλίου καὶ ὅλη τὴν ὑπεράνω στέψη, δηλαδὴ τὴν συνήθως θολωτὴ σκέπη τοῦ ἐπίπλου. Εὐχὴς ἔργο εἶναι ὁ διάκοσμος νὰ ἔχει ἀπλότητα καὶ νὰ ἀποτελεῖται, εἰ δυνατόν, ἀπὸ λευκὰ καὶ κόκκινα τριαντάφυλλα, κρίνα ἢ γαρύφαλλα ὡς καὶ ἀπὸ ἀνθούς (λεμονιάς, νεραντζιάς κ.λπ.), οἱ ὁποῖοι ἀναδίδουν καὶ πολὺ εὐχάριστη οσμή. Ἀλλὰ βέβαια προσφέρονται καὶ τὰ ἐπιχωριάζοντα ποικίλα καὶ ωραία εὐόσμα ἀνθῶν τοῦ ἀγροῦ. Τὸ ἀνθοστόλισμα τοῦ Επιταφίου πρέπει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ εἶναι μοναδικό. Νὰ ἀποτελεῖ τὸν ξεχωριστὸ ἱερό στολισμὸ τοῦ ἔτους.

Ἡ χρῆση τῶν ἀνθῶν στὴν Ἐκκλησία πρέπει νὰ γίνεται με μέτρο, γιὰ νὰ μὴν υποβιάζεται ἡ πνευματικὴ τοῦ ἱεροῦ χώρου με τὴν ὑπερβολή, μάλιστα με τοὺς συνήθως αἰσθητικὰ ἀπαράδεκτους συνδυασμούς τῶν ἀνθῶν. Κάθε εἰκόνα εορτα-

10. Μεντιδάκη ..., Τύπος... - τόμος Α', ὁ.π., σελ. 71.

ζομένου αγίου δεν είναι και Επιτάφιος. Αλλά και τα άνθη στο ναό πρέπει να αποτελούν διάκοσμο πάντα με μέτρο και διάκριση.

Στα τελευταία χρόνια ακούγεται ότι κάποιες εκκλησίες (προς το παρόν ελάχιστες) αναθέτουν το ανθοστόλισμα του Επιταφίου σε ανθοπωλεία. Τούτο είναι ανεπίτρεπτο. Ο στολισμός του Επιταφίου με τα άνθη, μάλιστα με τα χέρια

κυριών και νεανίδων, αποτελεί μέρος του τελετουργικού του Επιταφίου, το οποίο δεν εκτελείται από το ιερατείο αλλά από τον συμμετέχοντα λαό, από το γυναικείο πλήρωμα της Εκκλησίας. Δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση με τον ανθικό διάκοσμο των ναών σε περιπτώσεις κοσμικού ενδιαφέροντος, όπως γάμων, βαπτίσεων ή κηδειών, όπου την πραγματοποίηση αναλαμβάνουν σχετικά γραφεία. Στην περίπτωση όμως του Επιταφίου πρόκειται για εκδήλωση όχι υπολογισμένη, αλλά αυθόρμητη, που αφορά δηλαδή στην έκπαιη εθελουσία συμμετοχή του κόσμου της ενορίας, από ευλαβική ψυχική διάθεση και μόνο. Οι νέες γυναίκες που συνήθως αναλαμβάνουν αυτό το ιερό έργο θεωρούνται «εις τύπον των Μυροφόρων». Μάλιστα, κατά πληροφορίες, σε μέρη της Μ. Ασίας, όπως στον Πόντο (στην Σαμψούντα), νέες κοπέλες, ντυμένες στα μαύρα, υποδυόμενες τις Μυροφόρες, έφερναν αρώματα σε μυροδοχεία και άνθη σε κάνιστρα στην τελετή του Επιταφίου, συντονίζοντας την προσφορά τους στις κατάλληλες στιγμές της Ακολουθίας, π.χ. ενώ εψάλλονταν τα Εγκώμια («Μυροφόροι ήλθον, μύρα σοι Χριστέ μου, κομίζουσαι προφρόνως», «Γύναια συν μύροις, ήκουσι μυρίσαι, Χριστόν το θείον μύρον» κ.τ.τ.).

Όσον αφορά στην περίπτωση στολισμού του Επιταφίου από ανθοπωλεία, πιστεύουμε ότι η ενορία (κάθε ενορία) με τις φιλόθρησκες και παραδοσιακά ευαίσθητες στο Θείο Δράμα κοπέλες της, δεν θα επιτρέψει να γίνει συνήθεια εκείνο που τώρα ως εξαίρεση εμφανίστηκε¹¹.

Μετά την περιφορά του Επιταφίου έχουμε τα λεγόμενα «αρπάγματα». Οι πιστοί παίρνουν φύλλα από τα άνθη που στολίζουν το κουβούκλιο του Επιταφίου, τα ξεραίνουν και τα διατηρούν για ευλογία στα εικονίσματα

11. Κωνσταντίνου Καλοκύρη, Τα θεαματικά δρώμενα του τελετουργικού της Μεγάλης Εβδομάδας (Δεκά και απαράδεκτα), εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 200-202.

Ο Βασιλικός

Η χρήση του στη λατρεία - συμβολισμός

Κατά την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου) ο βασιλικός έχει την τιμητική του. Τον ευλογούν και τον μοιράζουν στο εκκλησίασμα. Σύμφωνα με την παράδοση ήταν το ευώδες φυτό που είχε φυτρώσει στο χώρο όπου η Αγία Ελένη βρήκε τον Τίμιο Σταυρό, ονομάστηκε δε έτσι επειδή βρέθηκε από τη βασίλισσα.

Όπως αναφέρει για την τελετή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού το Τυπικό της Εκκλησίας μας: «Ὁ ἱερουργὼν ἱερεὺς στὰς ἐνώπιον τῆς Ἀγ. Τραπεζῆς καὶ θυμιάσας τὸν τίμιον σταυρὸν κείμενον ἐπὶ ταύτης ἐν δίσκῳ μετὰ κλάδων βασιλικοῦ καὶ τριῶν κηρίων, αἶρει τὸν δίσκον καὶ τίθησιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς....λαβὼν ἀνά χεῖρας τὸν τίμιον Σταυρὸν μετὰ κλάδων βασιλικοῦ καὶ βλέπων πρὸς ἀνατολὰς, ὑψοῖ αὐτόν...» Μετά την τελετή όλοι οι παρευρισκόμενοι «προσερχόμενοι δέ λαμβάνουσι παρά τοῦ Πατριάρχου τοὺς κλάδους τοῦ βασιλικοῦ ἀσπαζόμενοι τὴν δεξιάν αὐτοῦ...»¹² Τον βασιλικό που λαμβάνουν οι πιστοί από τον ιερέα, τον χρησιμοποιούν για την παρασκευή νέου προζυμίου.

Ο βασιλικός χρησιμοποιείται επίσης στην ακολουθία του αγιασμού, για το ραντισμό του αγιασμένου νερού στους ανθρώπους και στους διάφορους χώρους.

Παρασκευή νέου προζυμίου από κλαδί Βασιλικού¹³

Παίρνουμε ένα κλαδί βασιλικό από την Ὑψωση του Τιμίου Σταυρού - εκ των χειρῶν του Ιερέως και όχι απ' τον δίσκο ή απ' τον επίτροπο.

Πριν ξεραθεί, ένα απόγευμα, ρίχνουμε στο δοχείο που «αναπιάνουμε» το προζύμι, λίγο χλιαρό νερό. Σ' αυτό εμβαπτίζουμε τον κλάδο του βασιλικού σταυρώνοντας μέσα στο νερό τρεις φορές και ψάλλοντας συγχρόνως το «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου» και το «Ὁ ὑψωθείς ἐν τῷ Σταυρῷ ἔκουσίως».

12. Γεωργίου Βιολάκη, Τυπικόν της του Χριστοῦ Μεγάλης Εκκλησίας, εκδ. Β. Σαλίβερος, Αθήναι, σελ. 74-75.
13. Αρχιμ. Δοσιθέου, Οψοποιῶν Μαγγανείαι ἡγουν Καλογηρικὴ Μαγειρικὴ, ἐκδ. Δ', ἐκδοσις Ἱερὰς Μονῆς Τατάρνης, σελ. 22.

Αφαιρούμε τον βασιλικό και ρίχνουμε σκληρό αλεύρι λίγο - λίγο, ανακατεύοντας μ' ένα κουτάλι, ώσπου να γίνει ένας παχύρρευστος χυλός. Τυλίγουμε το δοχείο με μια καθαρή πετσέτα και με το μάλλινο κάλυμμα και τοποθετούμε σε μέρος ζεστό.

Το πρωί αναπιάνουμε το προζύμι με λίγο χλιαρό νερό και λίγο αλεύρι ακόμη και το αφήνουμε και πάλι τυλιγμένο στο ίδιο ζεστό μέρος.

Το βράδυ κάνουμε πάλι το ίδιο με λίγο χλιαρό νερό και λίγο αλεύρι και το αφήνουμε τυλιγμένο στο ίδιο ζεστό μέρος έως το πρωί. Επαναλαμβάνουμε δηλ. το ίδιο πράγμα τρεις φορές.

Το πρωί ζυμώνουμε το ή τα πρόσφορα με σκληρό αλεύρι, χλιαρό νερό και αλάτι.

Υπ' όψιν ότι απ' το ζυμάρι του πρόσφορου θα κρατήσουμε ένα κομμάτι σαν προζύμι για το επόμενο ζύωμα.

Το Φυτό

Ο βασιλικός (Ωκιμο το βασιλικό, *Ocimum basilicum*) είναι ένα αρωματικό φυτό που ανήκει στην οικογένεια των χειλανθών (*Labiatae*). Είναι πολύ γνωστό και διαδεδομένο στα ήπια και ζεστά κλίματα. Είναι στενός συγγενής άλλων γνωστών αρωματικών φυτών, όπως το δεντρολίβανο, η ρίγανη, η μαντζουράνα, η μέντα και η φασκομηλιά. Κατάγεται από τις τροπικές περιοχές της Ασίας και της Αφρικής, από όπου και μεταφέρθηκε στις χώρες της Μεσογείου. Χρησιμοποιείται σαν καρύκευμα, για το έντονο και χαρακτηριστικό του άρωμα από την εποχή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων.

Είναι φυτό μονοετές, πωάδες (υπάρχουν όμως είδη πολυετή και θαμνώδη), ύψους 30-40 cm, με στέλεχος που έχει πολλά κλαδιά και πυκνό φύλλωμα φωτεινού, πράσινου χρώματος. Πολλές φορές τα φυτά μοιάζουν με στρογγυλούς θάμνους. Τα φύλλα είναι μονά, αντίθετα, ωοειδή, με περιθώριο ακέραιο ή ελάχιστα οδοντωτό. Τα λουλούδια είναι διαταγμένα σε χαλαρούς σπονδύλους και σχηματίζουν μασχαλιαίους στάχεις, χρώματος άσπρου, κόκκινου ή ιώδους, ανάλογα με την ποικιλία, είναι αρωματικά, πλούσια σε νέκταρ και προσελκύουν τις μέλισσες.

Πότε και πώς θα τον φυτέψετε

Ο πολλαπλασιασμός του βασιλικού γίνεται με σπόρους, από τον Φεβρουάριο-Μάρτιο μέχρι την αρχή του καλοκαιριού, ανάλογα με το κλίμα της περιοχής όπου σπέρνεται. Μπορούμε να σπείρουμε από 5 - 10 σποράκια απευθείας στη γλάστρα μας νωρίς την άνοιξη. Σε διαφορετική περίπτωση, μπορούμε να προμηθευτούμε έτοιμο φυτό και να το μεταφυτεύσουμε από τον Απρίλιο έως τον Μάιο. Η θερμοκρασία δεν πρέπει να είναι χαμηλότερη από τους 10-12°C. Το σπορείο εγκαθίσταται έξω, στο έδαφος ή σε κασόνι και τα φυτά μεταφυτεύονται στην οριστική τους θέση μόλις βγάλουν 4-5 φύλλα. Τα νεαρά φυτά φυτεύονται σε γραμμές που απέ-

χουν 30 cm και έχουν απόσταση επί των γραμμών 25-30 cm. Καλό είναι τα φυτά να τοποθετούνται στο χώμα με μπάλα χώματος.

Είναι προτιμότερο να βάλουμε 2 - 3 διαφορετικές ποικιλίες, ώστε να έχουμε φρέσκο προϊόν σχεδόν όλο το χρόνο.

Ο βασιλικός μπορεί να καλλιεργηθεί και σε θερμοκήπιο εάν υπάρχει αρκετό φως, ξεκινώντας από τον Οκτώβριο με κλιμακωτές σπορές, για να υπάρχει διαθέσιμος νωπός βασιλικός από τον Δεκέμβριο μέχρι τον Μάρτιο.

Τα μυστικά του

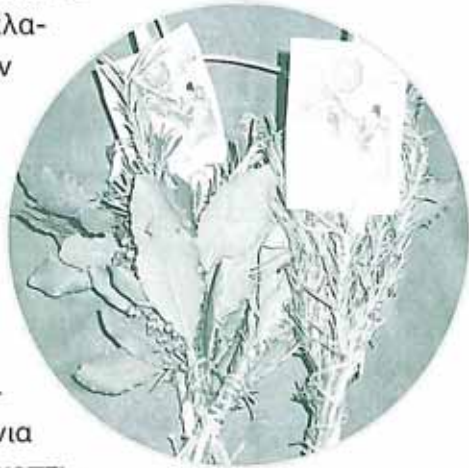
Απαιτεί φως αλλά όχι απευθείας ήλιο, ο οποίος μαραίνει τα φύλλα του. Αγαπά το δροσερό έδαφος, γι' αυτό πρέπει να ποτίζεται, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, σε καθημερινή βάση. Για να παρατείνουμε τη διάρκεια της ζωής του, καλό θα είναι να ψαλιδίζουμε τα άνθη του. Επίσης, όταν συλλέγουμε φύλλα για κατανάλωση, είναι καλύτερα να κόβουμε τις κορυφές έτσι ώστε να αναπτύσσονται και οι πλάγιοι βλαστοί.

Η Δάφνη

Η χρήση της στη λατρεία - συμβολισμός

Η Δάφνη χρησιμοποιείται κατά την **Κυριακή των Βαΐων**. Αφού ευλογηθεί, διανέμεται στους εκκλησιαζόμενους αντί κλαδιών φοινίκων, σε ανάμνηση της υποδοχής του Χριστού στα Ιεροσόλυμα. Τότε οι Ιουδαίοι Τον υποδέχθηκαν κρατώντας στα χέρια τους «βαΐα» (απαλά κλαδιά) φοινίκων. Το τυπικό της Εκκλησίας μας, την Κυριακή των Βαΐων στην Ακολουθία του Όρθρου αναφέρει: «*Εἶτα τό· Ἅγιος Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν ἐκ γ' ὡς Ἐξαποστειλᾶριον καὶ ἀναγινώσκεται μετ' αὐτό ὑπό τοῦ Προεστῶτος ἡ εὐχή τῶν Βαΐων...ἀσπάζονται τήν εἰκόνα τῶν Βαΐων καὶ λαμβάνουσι παρά τοῦ Πατριάρχου τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, ἀσπαζόμενοι τήν δεξιάν αὐτοῦ...*»¹⁴

Η ίδια η δάφνη είναι φυτό θριαμβευτικό που χρησιμοποιούνταν και κατά την αρχαιότητα στα στεφάνια που προσφέρονταν ως βραβείο νίκης. Με αυτό το σκεπτικό, κατά την Ακολουθία του Εσπερινού μετά της Θ. Λειτουργίας του Μ. Βασιλείου, το Μ. Σάββατο το πρωί (πρώτη Ανάσταση) ο ιερέας στο άκουσμα του ψαλμικού στίχου «*Ἀνάστα ὁ Θεός...*» πριν από την ανάγνωση του Ευαγγελίου, σκορπίζει μέσα στο ναό δαφνόφυλλα σαν σύμβολα της νίκης του Χριστού, δηλαδή της Ζωής κατά του θανάτου¹⁵.

«...Στα βυζαντινά χρόνια η Λειτουργία του Μεγάλου Σαββάτου είχε το μεγαλείο του περιεχομένου της, με την λαμπρότητα της «πρώτης Αναστάσεως», όπως λέγεται. Από τους βυζαντινούς συγγραφείς μαθαίνουμε ότι όχι μόνο λειτουργούσε αρχιερέας, και ο λαός κατέκλυζε τους ναούς για να ακούσει το χαρμόσυνο μήνυμα «Ἀνάστα ο Θεός», αλλά και ότι ήταν παρόντες στην Αγία Σοφία οι αξιωματούχοι της πολιτείας με τα παράσημά τους και ο ίδιος ο βασιλέας. Ο Κωδινός π.χ. μας πληροφορεί ότι κατά το «Ἀνάστα ὁ Θεός, ἐξάγουσι τρεῖς ἀπό τῶν ἀναγνωστῶν δάφνας ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ πάττουσιν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. Εἶτα ἐξ ἐτοίμου παιδόπουλα ὄντα φέρουσιν ἀπό τῶν ἐκτός (του ναοῦ) δάφνας καὶ ἀποπάττουσι...» (πάττω και αποπάττω= σκορπίζω).

Κανονικά, «...ένας κληρικός προπορευόμενος (ή, αν δεν υπάρχει, ο νεωκόρος) κρατεί την εικόνα της εις Ἄδου Καθόδου (Ανάστασης), ενώ ακολουθεί ο λειτουργός ιερέας σκορπίζοντας δαφνόφυλλα μέσα από ρηχά πλεχτά καλάθια (κόφες), τα

14. Βιολάκη, Τυπικόν ....., ὁ.π., σελ. 353.

15. Ημερολόγιο 2004, εκδ. Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.

οποία φέρνουν, πλάι του, συνήθως παιδιά που βοηθούν στην λατρεία. Αλλού συνηθίζουν το σκόρπισμα ανθέων»¹⁶.

Το αιθέριο έλαιο, από τούς καρπούς της, είναι το γνωστό δαφνέλαιο. Αυτό, όπως και άλλα αιθέρια έλαια άλλων φυτών (π.χ. τριανταφυλλιάς, καρυοφύλλων, κινναμώμου), χρησιμοποιούνται σαν «ευώδη υλικά», κατά την παρασκευή τού **Αγίου Μύρου**.

Σύμφωνα με το λαογράφο Γ. Μέγα, «το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό έθιμο στη γιορτή των Βαΐων είναι ο στολισμός των εκκλησιών με κλαδιά βαΐων (δάφνης στην Αιτωλία, Ήπειρο, Εύβοια κ.α., ιτιάς στην Α. Θράκη, μυρτιάς αλλού) και η διανομή τους στο εκκλησίασμα. Σε πολλές περιοχές, στα κλαδιά των βαΐων ή στα φύλλα των φοινίκων δίνουν διάφορα σχήματα, όπως σταυρούς, φεγγάρια, άστρα και τα τοποθετούν για φυλακτά στο εικονοστάσι του σπιτιού. Το έθιμο, θεσπισμένο από την Εκκλησία ήδη από τον 9ο αι. σε ανάμνηση της υποδοχής του Κυρίου στα Ιεροσόλυμα, το συμπεριέλαβε ο λαός στις συνήθειές του και του έδωσε σε πολλά μέρη ειδυλλιακή μορφή. Ανέλαβε να προμηθεύει στην εκκλησία τα «βάγια» και για το σκοπό αυτό επιστράτευσε το άνθος της γυναικείας ηλικίας, τις νιόπαντρες της χρονιάς με μια μόνο ευχή και προσδοκία: η γονιμοποιός δύναμη, που περικλείουν στο φύλλωμά τους τα αειθαλή κλαδιά, να μεταδίδεται και σ' αυτές! Τρόπος της μετάδοσης είναι τα χτυπήματα με τα βάγια, τα «βαγιοχτυπήματα»¹⁷.

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΕΥΛΟΓΗΣΑΙ ΤΑ ΒΑΪΑ

Του Κυρίου δεηθώμεν.

Κύριε, ό Θεός ήμών, ό καθήμενος επί τών Χερουβείμ, ό έξεγείρας τήν δυναστείαν, και άποστείλας τόν μονογενή σου Υιόν, τόν Κύριον ήμών Ίησοῦν Χριστόν, ίνα σώση τόν κόσμον διά τού σταυροῦ, τής ταφής και τής αναστάσεως αυτού· οὔ παραγενομένου έν Ίερουσαλήμ επί τό έκούσιον Πάθος, ό λαός, ό καθήμενος έν σκότει και σκιᾷ θανάτου, λαβόντες τά τής νίκης σύμβολα, τούς κλάδους τών δένδρων και τά βαΐα τών φοινίκων, τήν ανάστασιν προεμήνυσαν. Αὐτός, Δέσποτα, και ήμάς, τούς κατά μίμησιν εκείνων, τῇ προεορτίῳ ταύτῃ ήμέρᾳ βαΐα και κλάδους δένδρων έν χερσὶ φέροντας, δια-

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ

Ας παρακαλέσουμε τον Κύριο.

Κύριε και Θεέ μας, Εσύ που κάθесαι επί των Χερουβείμ, που ενεργοποίησες την ασυναγώνιστη δύναμή Σου και έστειλες τον μονογενή Υιό Σου, τον Κύριό μας Ιησού Χριστό, για να σώσει τον κόσμο μέσω της Σταύρωσης, της Ταφής και της Ανάστασής Του· του Οποίου, ενώ βρισκόταν στην Ιερουσαλήμ για να υποστεί με την θέλησή Του το Πάθος Του, ο λαός που καθόταν στο σκοτάδι και σε σκιά θανάτου, αφού πήρε τα σύμβολα της νίκης, τα κλαδιά των δέντρων και τα απαλά κλαδιά των φοινίκων, προμήνυσε την Ανάσταση. Εσύ, Δέσποτα, και εμάς, που μιμούμαστε

16. Καλοκύρη, Τα Θεαματικά ..., ό.π., σελ. 221-222.

17. Γ. Α. Μέγα, Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας, έκδ. Γ', εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας, σελ. 176.

τήρησον, καὶ ὡς ἐκεῖνοι οἱ ὄχλοι καὶ οἱ Παῖδες, τὸ Ὡσαννά σοι προσφέροντας, διαφύλαξον ὅπως ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς καταξιοθῶμεν τῆς ζωοποιοῦ καὶ τριημέρου ἀναστάσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ εὐλογητός εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν¹⁸.

ἐκείνους καὶ κρατάμε στα χέρια μας αὐτή την προεόρτιο ἡμέρα τα ἀπαλά κλαδιά των δένδρων διατήρησέ μας καὶ, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὄχλοι καὶ τα παιδιά Σοῦ προσέφεραν τὸ «Ὡσαννά!», διαφύλαξέ μας. Ἐτσι ὥστε, μέσα σε ὕμνους καὶ ᾠδές πνευματικές, νὰ αξιωθούμε νὰ θιώσουμε καὶ τὴ ζωοποιό καὶ τριήμερη Ἀνάσταση, με τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, μαζί με τὸν Ὁποῖο πρέπει νὰ δοξάζεσαι καὶ με τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Πνεῦμα Σου, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Το Φυτό

Ἡ δάφνη (*Laurus nobilis*) ἀνήκει στὴν οἰκογένεια Lauraceae καὶ εἶναι αειθαλὲς θάμνος ἢ δέντρο με ὕψος που μπορεῖ νὰ φτάσει τα 10-15 μέτρα. Ἀπαντάται αὐτοφυῆς ἢ καλλιεργούμενη σ' ὅλη τὴν Ελλάδα καὶ εἶναι φυτό με γρήγορη, πλούσια καὶ ζωερὴ θλάση, με κατακόρυφη ἀνάπτυξη σὲ σχῆμα πυραμίδας ἢ κυλινδρικό. Ὁ βλαστὸς τῆς εἶναι λείος βαθυπράσινος καὶ τὰ φύλλα τῆς εἶναι λογχοειδῆ, δερματώδη, με περιφέρεια κυματιστή, σχετικὰ μεγάλα, ζωερὸ πρᾶσινου χρώματος καὶ ἀρωματικά. Τὰ ἀνθὰ τῆς φέρονται στὶς μασχάλες τῶν φύλλων, σὲ ταξιανθία μικρῶν σκιαδίων, εἶναι λευκοκίτρινα καὶ εὐόσμα. Τὸ φυτό ἀνθίζει ἀπὸ τὸ Μάρτιο μέχρι καὶ τὸ Μάιο καὶ ἔχει εὖρος ἀνθήσεως 20-30 ἡμέρες. Ὁ καρπὸς εἶναι ωοειδὲς δρύπη, μονόσπερμος, με χρῶμα κυανόμαυρο καὶ θυμίζει τὸν καρπὸ τῆς ἀγριελιάς.

Πότε καὶ πῶς θὰ τὴν φυτέψετε

Πολλαπλασιάζεται με σπóρο. Εἶναι καλύτερο, ὅμως, νὰ αγοράσετε φυτό ἀπὸ φυτώριο καὶ νὰ τὸ μεταφυτέψετε σὲ μεγάλη γλάστρα. Οἱ καλύτεροι μῆνες γιὰ τὴ μεταφύτευση εἶναι Ἰανουάριος καὶ Φεβρουάριος.

Τα μυστικά της

Δεν ἔχει πρόβλημα με τὶς χαμηλές θερμοκρασίες. Χρειάζεται ἀραιὰ ποτίσματα. Ἀναπτύσσεται καλὰ σὲ ὅλα τὰ εἴδη, ἀρκεῖ νὰ ποτίζεται. Προτιμᾷ ὅμως τὰ πλούσια, με καλὴ ἀποστράγγιση. Εἶναι ἀνθεκτικὸ φυτό στὴν ξηρασία καὶ στὰ σταγονίδια τῆς θάλασσας. Ἀντέχει σὲ θερμοκρασίες κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν, μέχρι -5 βαθμοὺς Κελσίου.

18. Ζερβού ..., *Εὐχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 602.

Το Δενδρολίβανο

Η χρήση του στη λατρεία - συμβολισμός

Το αρωματικό αυτό φυτό κάνει την εμφάνισή του στους ναούς κατά την εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως (Γ' Κυριακή Μεγάλης Τεσσαρακοστής). Στολίζει μαζί με άνθη το δίσκο στον οποίο τοποθετείται ο Τίμιος Σταυρός και μοιράζεται μετά την τελετή της Σταυροπροσκυνήσεως στους πιστούς¹⁹.

Όπως αναφέρει το Τυπικό, «...ὁ δὲ ἱερεὺς, ἐνδεδυμένος τὴν στολὴν αὐτοῦ, θυμιᾷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν κείμενον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐπὶ δίσκου ἡντρεπισμένου μετὰ ἀνθέων καὶ τριῶν κηρῶν καὶ θυμιάσας αἶρει αὐτόν ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἐξέρχεται ... προσκυνοῦσι τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ λαμβάνουσι παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἄνθη...»²⁰, και σε υποσημείωση αναφέρει: «Εἰς τῶν ἱερέων ἀκολουθῶς περιφέρει τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς πάντας τοὺς ἐκκλησιαζομένους ἄνδράς τε καὶ γυναῖκας ὅπως προσκυνήσωσιν αὐτόν καὶ λάβωσιν ἄνθη, ὡς εἴθισται, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ».

Διάφοροι θρύλοι συνδέουν το δενδρολίβανο με τα Χριστούγεννα και ὅλοι τους περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὴ Μαρία, τὴ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ, και τὸ ἐνδυμα που ἀπλῶσε πάνω ἀπὸ ἓνα φυτό δενδρολίβανου. Μια παράδοση ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν φυγὴ τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν Αἴγυπτο, ἡ Μαρία ἀπλῶσε τὰ ρούχα τοῦ μωροῦ σε ἓναν διπλανὸ θάμνο, που ἦταν θάμνος δενδρολίβανου. Τότε τὰ ἄσπρα λουλούδια τοῦ φυτοῦ ἐγίναν μπλε για νὰ τιμήσουν τὸ Θεῖο Βρέφος.

Μια παραλλαγή αὐτοῦ τοῦ θρύλου λέει πῶς ἦταν ὁ μανδύας τῆς Μαρίας που ἀπλώθηκε στὸ δενδρολίβανο και ὁ ὁποῖος εἶχε μπλε χρῶμα. Τὸ μπλε χρῶμα παραδοσιακά συνδέεται με τὴν Παναγία και ἡ χριστιανικὴ παράδοση θέλει τὰ μπλε λουλούδια νὰ ἀναφέρονται σε Εκείνη.

Μια ἄλλη παραλλαγή στὸ ἴδιο θέμα λέει ὅτι τὴν ὥρα που τὰ ρούχα τοῦ Θεοῦ Βρέφους ἦταν ἀπλωμένα στὸν θάμνο, αὐτὸς ἀρχισε νὰ εκπέμπει μιὰ γλυκιὰ ευωδιά. Αὐτὴ ἦταν ἡ ανταμοιβὴ του για τὴν υπηρεσία που πρόσφερε στὸ Θεῖο Βρέφος.

Ίσως αὐτὸ τὸ διακριτικὸ ἀρώμα νὰ εἶναι ὁ λόγος που τὸ δενδρολίβανο ἀπέκτησε τὴ φήμη τοῦ σύμβολου τῆς θύμησης. Χρησιμοποιήθηκε σε κηδεῖες και στὴν διακόσμηση τάφων για νὰ θυμίζει ὅτι δὲν ξεχνιοῦνται οἱ ἐκλιπόντες. Χρησιμοποιήθηκε ἀκόμα και σε γάμους, για νὰ θυμίζει στους νεόνυμφους νὰ μὴν ξεχνοῦν τοὺς ὅρκους τους. Ἐτσι συμβολίζει ἀκόμα, τὴ φιλία και τὴν πίστη στις σχέσεις.

19. Ημερολόγιο 2004, εκδ. Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν.
20. Βιολάκη ..., Τυπικόν ὁ.π., σελ. 341-342.

Το Φυτό

Το **Δεντρολίβανο** ή **ρόζμαρι** (*Rosmarinus officinalis*) είναι αυτοφυές φυτό και το συναντάμε σε πετρώδεις τόπους σχεδόν σε όλη την Ελλάδα, αλλά και στους λαχάνοκηπους και ανθόκηπους. Είναι αειθαλές φρυγανώδες θαμνίο, πολύκλαδο και πυκνόφυλλο, με φύλλα μικρά, γραμμοειδή και χείλη περιτυλιγμένα, με χρώμα πράσινο στο επάνω μέρος και λευκά εριώδη κάτω. Τα άνθη του είναι μικρά κυανόλευκα και συγκεντρωμένα κατά μήκος του ακραίου τμήματος των βλαστών σε σπονδύλους, στις μασχάλες των φύλλων. Ολόκληρο το φυτό και ειδικότερα τα φύλλα και τα γαλάζια άνθη, περιέχουν άχρωμο ή κιτρινωπό λεπτόρρευστο αιθέριο έλαιο (*ροσμαρινέλαιο*), με διαπεραστικό ευχάριστο άρωμα.

Πότε και πώς θα το φυτέψετε

Όταν το ζητούμενο είναι η πλούσια βλάστηση καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, το δεντρολίβανο αποτελεί ιδανική επιλογή. Ο πολλαπλασιασμός του γίνεται με μοσχεύματα. Δεδομένου ότι είναι ανθεκτικό στις υψηλές θερμοκρασίες και στα χαμηλά ποσοστά σχετικής υγρασίας, μπορείτε να το φυτέψετε σε θέσεις που λούζονται στο φως. Επίσης, μπορεί να αναπτυχθεί σε κάθε έδαφος.

Τα μυστικά του

Εκτός από πότισμα, δεν χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη περιποίηση. Αναπτύσσεται σε έντονο ηλιακό φως, ανέχεται ξηρά και ασβεστώδη εδάφη, αντέχει στα σταγονίδια της θάλασσας και στην ξηρασία. Ανθίζει συνήθως δυο φορές: μία τον Απρίλιο ως τον Μάιο για δύο περίπου μήνες και μία τον Αύγουστο έως Σεπτέμβριο για δεκαπέντε έως είκοσι μέρες.

Η Ελιά

Η χρήση της στη λατρεία - συμβολισμός

Το λάδι που βγαίνει από τον καρπό της ελιάς αποτελούσε για τους λαούς της Μεσογείου βασικό στοιχείο διατροφής, μέσο φωτισμού, καλλωπισμού, αλλά και

θεραπείας εξαιτίας των μαλακτικών του ιδιοτήτων. Το λάδι

χρησιμοποιούνταν στην λατρεία ήδη από την Παλαιά Διαθήκη και περιλαμβάνονταν στις θρησκευτικές προσφορές της κάθε κοινότητας, η οποία με τον τρόπο αυτό επιβεβαίωνε την πεποίθηση ότι όλα τα αγαθά προέρχονται και ευλογούνται από τον Θεό. Επίσης με λάδι έχριαν τους Ιερείς, τους Αρχιερείς και τους Προφήτες.

Είναι πολλά τα χωρία της Παλαιάς Διαθήκης που δείχνουν ξεκάθαρα ότι η ελιά εξέφραζε την ευλογία της δωρεάς του Θεού και την αισιοδοξία για το μέλλον. Δείτε πόσο ωραία είναι τα λόγια του Δαυίδ στον 51ο Ψαλμό του: *«Εγώ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατὰ*

καρπὸς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», δηλαδή,

«εγώ (ο άνθρωπος) σαν ελιά γεμάτη από καρπούς μέσα στον οίκο του Θεού, στήριξα όλες τις ελπίδες μου στο έλεος του Θεού μέσα στους αιώνες». Το λάδι είναι επίσης σύμβολο χαράς, γιατί, όπως αυτή, κάνει να λάμπει το πρόσωπο (Ψαλμ. 103,15). Να χύνει, λοιπόν, κανείς λάδι στην κεφαλή κάποιου είναι σαν να του εύχεται χαρά και ευτυχία και σαν να του δίνει ένα σημάδι φιλίας και τιμής (Ψαλμ. 22, 5· Λουκ. 7, 46· Ματθ. 26,7)²¹.

Οι ποικίλες χρήσεις του λαδιού και οι θεολογικές αντιλήψεις που εντοπίζονται στην Παλαιά Διαθήκη σχετικά με την ελιά και το λάδι επιβιώνουν και στην Καινή Διαθήκη, εμπλουτισμένες όμως με ένα περιεχόμενο που έχει στο κέντρο του πλέον τον ίδιο τον Χριστό:

- » Η θεραπευτική διάσταση του λαδιού συνδέεται με την πνευματική δύναμη της ευαγγελικής αλήθειας που φέρνει ο Χριστός.
- » Οι Μαθητές του Χριστού, χρησιμοποιώντας χρίσματα ελαίου, δώχνουν τα ακάθαρτα πνεύματα και θεραπεύουν τους ασθενείς.
- » Ο Χριστός χρησιμοποίησε το συμβολισμό του λαδιού στην παραβολή του Καλού Σαμαρείτη (Λουκ. 10, 25-37). Σε άπειρες πληγές το λάδι γλύκανε τον

21. Πρβλ. Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, εκδ. Βιβλικού Κέντρου «Άρτος Ζωής», Αθήνα 1980, σελ. 347.

πόνο και έφερε την ποθητή ίαση, την παρηγοριά. Ο Καλός Σαμαρείτης μάς το θυμίζει, καθώς έδεσε το όνομά του με την ευποιία, την καλοσύνη, την ανθρώπινη αλληλεγγύη: *«Σαμαρείτης δέ τις όδεύων ήλθε κατ' αυτόν, καί ιδών αυτόν έσπλαχνίσθη, καί προσελθών κατέδησε τὰ τραύματα αυτού έπιχέων έλαιον καί οίνον»* (Λουκ. 10, 33-34).

- Τέλος, στην Καινή Διαθήκη γίνεται λόγος για τη χρήση του Ιησού, μία πράξη που υπογραμμίζει το βασιλικό Του αξίωμα και προαναγγέλλει τη διάδοση του ευαγγελικού μηνύματος στην οικουμένη.

Το λάδι στο Άγιο Βάπτισμα

Το λάδι είναι μια φυσική πηγή φωτός και χαράς, σύμβολο της συμφιλίωσης και της ειρήνης του Θεού. Το κλαδί της ελιάς που έφερε πίσω στο Νώε το περιστέρι μετά τον κατακλυσμό ήταν σύμβολο του ελέους του Θεού, της καλοσύνης Του και της πνευματικής αγαλλίασης του Αγίου Πνεύματος.

Στο βάπτισμα το λάδι συμβολίζει την πληρότητα της χαράς. Ευλογείται από τον ιερέα για συγχώρεση αμαρτιών και προετοιμασία του βαπτίσματος.

Το «επορκιστόν έλαιον» χύνεται μέσα στο νερό για να τελειωθεί ο καθαγιασμός του. Γι' αυτό και αλείφεται ο αδελφός που έρχεται να βαπτισθεί: για να ξεφύγει από την επιρροή του διαβόλου. Στα αρχαία χρόνια οι αθλητές, πριν μπουν στο αγωνιστικό στάδιο, άλειφαν το σώμα τους με λάδι, για να τονωθεί. Έτσι και στο βάπτισμα ο νέος Χριστιανός, σαν πνευματικός αθλητής που μπαίνει στο στάδιο των πνευματικών αγώνων, αλείφεται σ' όλο του το σώμα για να το θωρακίσει και να γίνουν όλα τα μέλη του άτρωτα από τα βέλη του διαβόλου.

Με τη Χάρη του Θεού, το λάδι αποκτά χάρη πνευματική και δύναμη ενεργητική, έτσι ώστε όχι μόνο να καθαρίζει τα ίχνη των αμαρτημάτων, αλλά και να εξορκίζει και να φυγαδεύει τις αόρατες δυνάμεις του πονηρού. Γι' αυτό λέγεται «επορκιστόν».

Θεωρείται σύμβολο «της ποιότητας του Χριστού». Ο άνθρωπος κόβεται απ' την αργιελιά της αμαρτίας και μπολιάζεται στην «καλλιέλαιον» (=το ελαιόδενδρο με το καλό λάδι) του Χριστού. Ενώνεται με τον Χριστό και εμφυτεύεται στην Εκκλησία.

ΕΥΧΗ ΕΥΛΟΓΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΑΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεός τῶν Πατέρων
ἡμῶν, ὁ τοῖς ἐν τῇ Κιβωτῷ τοῦ Νῶε
περιστερὰν ἀποστείλας, κάρφος ἐλαίας
ἔχουσαν, καταλλαγῆς σύμβολον, σωτη-
ρίας τε τῆς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ
τῆς χάριτος μυστήριον, δι' ἐκείνων
προτυπώσας· ὁ καὶ τῆς ἐλαίας τὸν καρ-
πὸν εἰς πλήρωσιν τῶν ἀγίων σου
Μυστηρίων χορηγήσας· ὁ δι' αὐτοῦ καὶ
τοὺς ἐν Νόμῳ Πνεύματος Ἁγίου πλη-
ρώσας, καὶ τοὺς ἐν χάριτι τελειῶν·
αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον,
τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτή-
σει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος, ὥστε
γενέσθαι αὐτὸ χρίσμα ἀφθαρσίας,
ὄπλον δικαιοσύνης, ἀνακαινισμὸς
ψυχῆς καὶ σώματος, πάσης διαβολικῆς
ἐνεργείας ἀποτρόπαιον, εἰς ἀπαλλαγὴν
κακῶν πάντων τοῖς χριστένοις αὐτῷ ἐν
πίστει ἢ καὶ μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ,
εἰς δόξαν σὴν, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου
Υιοῦ, καὶ τοῦ παναγίου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ
ζωοποιοῦ σου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεί,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν²².

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΛΑΔΙΟΥ ΣΤΟ ΑΓΙΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

Δέσποτα Κύριε, Θεέ των Πατέρων
μας, Εσύ που έστειλες σε όσους βρίσκο-
νταν στην Κιβωτό του Νώε περιστέρι,
που είχε στο στόμα του κλαδί ελιάς,
σύμβολο της συμφιλίωσης (μαζί Σου) και
της σωτηρίας τους από τον κατακλυσμό
και έτσι, μέσω εκείνων, προετύπωσες το
μυστήριο της Χάριτος· Εσύ που χορήγη-
σες (στους ανθρώπους) και τον καρπό
της ελιάς για να τελειώνονται τα άγια
Μυστήριά Σου· Εσύ, που γέμισες με το
Άγιο Πνεύμα όσους υπάκουαν στο
(Μωσαϊκό) Νόμο και τελειοποιείς αυτούς
που ζουν στην εποχή της Θείας Χάρης·
Εσύ ευλόγησε και αυτό το λάδι με τη
δύναμη και την ενέργεια και την επιφοί-
τηση του Αγίου Σου Πνεύματος, ώστε να
γίνει χρίσμα αφθαρσίας, όπλο δικαιοσύ-
νης, ανακαίνιση της ψυχής και του
σώματος, ικανό να διώχνει μακριά κάθε
ενέργεια του διαβόλου, να απαλλάσσει
από τις συμφορές όσους χρίονται με
αυτό με πίστη ή μεταλαμβάνουν απ'
αυτό, για τη δόξα τη δική Σου και του
μονογενή Υιού Σου και του Παναγίου και
αγαθού και ζωοποιοῦ Πνεύματός Σου,
τώρα και πάντοτε και στους απέραντους
αιώνες. Αμήν.

²² Ζερβού ..... Ευχολόγιον το Μέγα. ὁ.π., σελ. 140.

Το «Ευχέλαιο»

Το Μυστήριο του Αγίου Ελαίου ή Ευχελαίου είναι ένα από τα 7 Μυστήρια της Εκκλησίας, που τελείται για την θεραπεία των ψυχών και των σωμάτων των Χριστιανών που ασθενούν.

Λέγεται «Ευχέλαιο» ή «Άγιο Έλαιο» διότι με κατάλληλες ευχές έχει επικληθεί και έχει κατέλθει η Χάρη του Αγ. Πνεύματος, μεταβάλλοντας το κοινό λάδι σε αγιασμένο και ευλογημένο, «εἰς ἱσὺν ψυχῆς καὶ σώματος» και δωρεά Θείου ελέους.

Ο Απόστολος Ιάκωβος ο Αδελφόθεος προτρέπει τους πιστούς: «*Αν είναι ασθενής κάποιος από σας, ας προσκαλέσει τους πρεσβυτέρους της Εκκλησίας να προσευχηθούν γι' αυτόν και να τον αλείψουν με λάδι, επικαλούμενοι το όνομα του Κυρίου. Και η προσευχή που γίνεται με πίστη θα σώσει τον άρρωστο. Και ο Κύριος θα τον κάνει καλά. Κι αν έχει αμαρτίες, θα του τις συγχωρήσει*». (Ιακώβου 5, 14-15)

Επίσης, από το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο πληροφορούμαστε ότι αφού στάλθηκαν από τον Κύριο οι Απόστολοι ανά δύο για να κηρύξουν στις πόλεις, «*άλειφαν πολούς αρρώστους με λάδι και τους γιάτρευαν*» (Μάρκ. 6, 13).

Η Ακολουθία του Ευχελαίου, εκτός των άλλων, περιλαμβάνει 7 αποστολικά και 7 ευαγγελικά αναγνώσματα. Γι' αυτό τελείται από 7 ιερείς - μπορεί, βέβαια, να τελεσθεί και από έναν μόνο. Ο πρώτος τη τάξει από τους ιερείς λέει την Ευχή του Αγίου Ελαίου απέναντι από την κανδήλα.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΛΑΙΟΥ (ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ)

Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλέει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν· αὐτός, Δέσποτα, ἀγίασον τὸ Ἑλαιον τοῦτο, ὥστε γενέσθαι τοῖς χραιομένοις ἐξ αὐτοῦ, εἰς θεραπείαν καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους, μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος καὶ παντὸς κακοῦ· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δοξασθῇ σου τὸ πανάγιον Ὄνομα, τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν²³.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΛΑΙΟΥ ΣΤΟ ΙΕΡΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟ

Κύριε, Εσύ που μέσα στο έλεος και την ευσπλαχνία Σου θεραπεύεις τα συντρίμματα των ψυχών και των σωμάτων μας· Εσύ, Δέσποτα, αγίασε αυτό το Λάδι, ώστε όσοι χρίονται με αυτό να θεραπευθούν και να απαλλαγούν από κάθε πάθος, μολυσμό της σάρκας και του πνεύματος κι από κάθε κακό. Για να δοξασθεί και μ' αυτό το πανάγιο Όνομα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, τώρα και πάντοτε και στους απέραντους αιώνες. Αμήν.

23. Ζερβού ....., Ευχολόγιον το Μέγα, ὁ.π., σελ. 266.

Το Άγιο Μύρο και το μυστήριο του Χρίσματος

Με το Άγιο Μύρο σφραγίζεται ο πιστός για να λάβει τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος. Το Χρίσμα είναι ένα Μυστήριο που συνδέεται πλέον άμεσα με το Βάπτισμα. Στην πρώτη Εκκλησία οι Απόστολοι έβαζαν τα χέρια τους πάνω στα κεφάλια των βαπτιζομένων για να τους μεταδώσουν τη Χάρη του Αγ. Πνεύματος. Αργότερα καθιερώθηκε το Άγιο Μύρο ως το ορατό σημείο της μετάδοσης της δωρεάς του Αγ. Πνεύματος. Συμβολίζει την «ευωδία της Αγιωσύνης του Αγ. Πνεύματος» και την «ευωδία» του Χριστού. Το μυστήριο του Χρίσματος γίνεται αμέσως μετά το Βάπτισμα,

όπως αμέσως μετά την ανάδυση του Χριστού στον Ιορδάνη κατέβηκε το Πνεύμα το Άγιο με μορφή περιστεριού. Με το Χρίσμα ο άνθρωπος δεν αποτελείται πλέον μόνο από σώμα και ψυχή, αλλά και από τη Χάρη του Αγ. Πνεύματος.

Με το μυστήριο του Χρίσματος το Άγιο Πνεύμα επισκιάζει τον νεοφώτιστο. Τον ενισχύει. Τον οπλίζει στους αγώνες του ενάντια στο διάβολο. Μεταδίδονται στον χριόμενο ανεξίτηλα στην ψυχή του τα χαρίσματα του Αγ. Πνεύματος. Ολόκληρος ο άνθρωπος γίνεται τώρα ναός του Θεού.

Το Άγιο Μύρο έχει ως πρώτη ύλη του το λάδι. Παρασκευάζεται τη Μεγάλη Πέμπτη -όταν χρειάζεται, συνήθως κάθε 10 χρόνια περίπου- στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί το παραλαμβάνουν όλες οι Ορθόδοξες Εκκλησίες.

Τα υλικά του Αγίου Μύρου έχουν ως εξής:

Για 12 «ματλαία» λαδιού, βάζουν τόσα μέτρα οίνου (κρασιού), ώστε να θράζει μαζί με το λάδι και να βρίσκεται πάντα το κρασί κάτω από το λάδι, χωρίς το λάδι να καίγεται. Το Ιερό Ευχολόγιο αναφέρει ως εξής τα λοιπά συστατικά του Αγ. Μύρου: «Κόρου, λίτρας β'. Ξυλοθαλάμου, λίτρας γ'. Εχινάνθης, λίτρας β'. Πεπέρεως, λίτρας ε'. Σμύρνης, λίτρας δ'. Στύρακος, λίτραν α'. Πεπέρεως μακρού, λίτρας β'. Ξυλοκασσίας, λίτρας γ'. Φύλλου Ινδικού, λίτρας γ'. Καρποθαλάμου, λίτρας β'. Κυπέρεως, λίτρας β'. Μητζόκοκκα, λίτρας γ'. Κελτικού, λίτραν α'. Κασσίας μελαίνης, λίτρας β'. Καρυοφύλλων, λίτρας γ'. Καγχρέων, λίτρας β'. Κινναμώμου, λίτρας στ'. Ασσάρου, λίτρας β'. Μάκαρος, λίτραν α'. Τερεβύνθης, λίτρας στ'. Πετίτου, λίτρας στ'. Μυροβαλάνου, λίτρας β'. Σαμψύχου, λίτραν α'. Λαδάνου, λίτρας ε'. Λιβάνου, λίτρας ε'. Στάχου, λίτραν α'. Τζιντζιβέρεως, λίτρας δ'. Ζουτωμπά, λίτρας β'. Βοτάνης ξενονικής ταύτης ακέρου, λίτρας β'. Ελενίου, λίτρας β'. Αριστολοχίας, λίτραν α'. Ίρεως, λίτραν α'. Βόχου, λίτραν α'. Ξυλαλόης, λίτραν α'. Βαλσαμελαίου, όσον δίδωσιν η ευπορία· εν ω και Μόσχου εξάγια β'»²⁴.

24. Ζερβού ....., Ευχολόγιον το Μέγα, ό.π., σελ. 159.

1. Έλαιον καθαρόν	29. Καρυόφυλλα
2. Οίνος στίφων μέλας	30. Κινάμμωμον
3. Ανθόνερο	31. Άσαρον Βέρον
4. Ροδόnero	32. Μάκερος Ολλάνδας
5. Μαστίχη καθαρά	33. Τερέβινθος Βενετική
6. Κόμμι ευώδες	34. Ρετοίνη λευκή καθαρά
7. Άμμωμον	35. Μυροβάλανον καθαρόν
8. Ξυλαλόη μαθέρτη	36. Σάμψυχος ή Ματζουράνα
9. Πεπέρι μακρόν	37. Λάδανος καθαρά
10. Κάρυα αρωματικά	38. Στάχυς ινδικού Νάρδου
11. Φύλλος ινδικός	39. Λίβανος λευκός
12. Ξυλοκασία ή Αγγελική Βοημίας	40. Ζιγγίθερις λευκή
13. Στύραξ υγρά	41. Ζαρνάβας
14. Σμύρνα καθαρά	42. Τύλλις
15. Πέπερις	43. Ελένιον
16. Εχινάνθη	44. Έλαιον κινναμώμου
17. Ξυλοβάλαμο	45. Έλαιον καρυοφύλλων
18. Άκορος ή κάλαμος ευώδης	46. Μοσχοκαρυέλαιον
19. Ίρις Φλωρεντιανή	47. Βάλαμον Μέκκας
20. Βάκχαρις	48. Ροδέλαιον
21. Αριστολοχία Βέρα	49. Έλαιον μάκερις
22. Καρποβάλαμο	50. Έλαιον κίτρου
23. Κύπερις	51. Έλαιον καρποθαλάμου
24. Μυρσινόκοκα	52. Έλαιον σαμψύχου
25. Νάρδος Κελτική	53. Έλαιον δάφνης
26. Κασία Μέλαινα	54. Έλαιον δενδρολιβάνου
27. Βάλανος Μυρεψική	55. Έλαιον νάρδου
28. Καρδάμωμον μικρόν	56. Μόσχος Ινδικός
	57. Άμπαρι

Η εξέλιξη των αιώνων, η ανακάλυψη νέων φαρμακευτικών ειδών και η χημική παρασκευή αιθερίων ελαίων συνέτεινε ούτως ώστε ο αριθμός των χρησιμοποιούμενων για την παρασκευή του Αγίου Μύρου συστατικών να φτάσει τα 57, που με την επιστημονική τους ονομασία είναι τα παρακάτω:²⁵

1. Έλαιον καθαρόν	29. Καρυόφυλλα
2. Οίνος στίφωv μέλας	30. Κινάμμωμον
3. Ανθόνερο	31. Άσαρον Βέρον
4. Ροδόvερο	32. Μάκερος Ολλάνδας
5. Μαστίχη καθαρά	33. Τερέβινθος Βενετική
6. Κόμμι ευώδες	34. Ρετσίνη λευκή καθαρά
7. Άμμωμον	35. Μυροβάλανον καθαρόν
8. Ξυλαλόη μαθέρτη	36. Σάμψυχος ή Ματζουράνα
9. Πεπέρι μακρόν	37. Λάδανος καθαρά
10. Κάρυα αρωματικά	38. Στάχυς ινδικού Νάρδου
11. Φύλλος ινδικός	39. Λίβανος λευκός
12. Ξυλοκασία ή Αγγελική Βοημίας	40. Ζιγγίβερης λευκή
13. Στύραξ υγρά	41. Ζαρνάθας
14. Σμύρνα καθαρά	42. Τύλλις
15. Πέπερις	43. Ελένιον
16. Εχινάνθη	44. Έλαιον κινναμώμου
17. Ξυλοβάλαμο	45. Έλαιον καρυοφύλλων
18. Άκορος ή κάλαμος ευώδης	46. Μοσχοκαρυέλαιον
19. Ίρις Φλωρεντιανή	47. Βάλαμον Μέκκας
20. Βάκχαρις	48. Ροδέλαιον
21. Αριστολοχία Βέρα	49. Έλαιον μάκερις
22. Καρποβάλαμο	50. Έλαιον κίτρου
23. Κύπερις	51. Έλαιον καρποθαλάμου
24. Μυρσινόκοκα	52. Έλαιον σαμψύχου
25. Νάρδος Κελτική	53. Έλαιον δάφνης
26. Κασία Μέλαινα	54. Έλαιον δενδρολιθάνου
27. Βάλανος Μυρσική	55. Έλαιον νάρδου
28. Καρδάμωμον μικρόν	56. Μόσχος Ινδικός
	57. Άμπαρι

Τα πολλά αρώματα συμβολίζουν την ποικιλία των χαρισμάτων που χορηγεί στον Χριόvενο πιστό το Άγιο Πνεύμα.

Εκτός από το Μυστήριο του Χρίσματος, το Άγιο Μύρο χρησιμοποιείται στα εγκαίνια των ναών. Ο επίσκοπος τότε χρίει την Αγία Τράπεζα, τους τέσσερις τοίχους του ναού και τα ιερά σκεύη.

25. Ιωσήφ Κωνσταντινίδη - Δημητρίου Παλαθίδη, Το Άγιο Μύρο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο (Επιστήμη και θρησκευτική παράδοση - Παρασκευή - Έψηση - Καθαγίαση), σελ. 53.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΓ. ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ²⁶

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ Παντοκράτωρ, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ λάμπας τοῖς ἐν σκότει φῶς σωτηρίας διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὴν μακαρίαν κάθαρσιν ἐν τῷ ἁγίῳ Βαπτίσματι, καὶ τὸν θεῖον ἁγιασμὸν ἐν τῷ ζωοποιῷ χρίσματι· ὁ καὶ νῦν εὐδόκησας ἀναγεννῆσαι τὸν δούλον σου τὸν νεοφώτιστον δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος καὶ τὴν τῶν ἐκουσίῳν καὶ ἀκουσίῳν ἀμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτῷ δωρησάμενος· αὐτὸς οὖν, Δέσποτα, παμβασιλεῦ εὐσπλαγχνε, χάρισαι αὐτῷ καὶ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ προσκυνητοῦ σου Πνεύματος, καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ τοῦ τιμίου Αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Φύλαξον αὐτόν ἐν τῷ σφῷ ἁγιασμῷ· βεβαίωσον ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Πίστει· ῥύσαι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ καὶ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ, καὶ τῷ σωτηρίῳ σου φόβῳ, ἐν ἀγνείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διατήρησον· ἵνα, ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ εὐαρεστῶν σοι, υἱὸς καὶ κληρονόμος τῆς ἐπουρανίου σου Βασιλείας γένηται.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, Θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ

Δοξασμένος εἶσαι, Κύριε, ὁ παντοδύναμος Θεός, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, Εσὺ που ἐλαμψες γιὰ ὅσους βρίσκονταν στο σκοτάδι σαν φως σωτήριο, με τὴν φανέρωση τοῦ μονογενὲς Υἱοῦ Σου καὶ Θεοῦ μας καὶ χάρισες σ' ἐμὰς τοὺς ἀνάξιους τὴν μακάριαν κάθαρση στο Ἅγιο Βάπτισμα καὶ τὸν θεῖο ἁγιασμό στο ζωοποιό Χρίσμα. Εσὺ που καὶ τώρα εὐδόκησες νὰ ἀναγεννήσεις τὸν δούλο Σου τὸ νεοφώτιστο με τὸ νερό καὶ με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, καὶ χάρισες σ' αὐτόν τὴν συγχώρηση τῶν ἐκουσίῳν καὶ τῶν ἀκούσιῳν ἀμαρτιῶν του· Εσὺ, λοιπόν, Δέσποτα, εὐσπλαγχνε βασιλιά τῶν ὅλων, χάρισε σὲ αὐτόν καὶ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματός Σου, που εἶναι παντοδύναμο καὶ πρέπει νὰ προσκυνεῖται καὶ τὴν μετάληψη τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ τοῦ τιμίου Αἵματος τοῦ Χριστοῦ Σου. Φύλαξέ τον μέσα στον ἁγιασμό Σου. Κάνε τον νὰ πιστεύει με βεβαιότητα τὴν Ὁρθόδοξη Πίστη. Γλίτωσέ τον ἀπὸ τὸν πονηρό καὶ ἀπὸ ὅλα τα τεχνάσματά του καὶ διατήρησέ τον, με ἀγνότητα καὶ δικαιοσύνη, μέσα στον σωτήριο φόβο Σου. Προκειμένου νὰ Σε εὐαρεστεί με κάθε πράξη καὶ με κάθε λόγο του καὶ νὰ γίνει γιος καὶ κληρονόμος τῆς ἐπουράνιας Βασιλείας Σου.

Διότι Εσὺ εἶσαι ὁ Θεός μας, Θεός που ἐλεεῖ καὶ σώζει, καὶ σ' Εσένα ἀναπέμπουμε τὴ δόξολογία, στον Πατέρα, τὸν Υἱό καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

26. Ζερβού ..... Ευχολόγιον το Μέγα, ὁ.π., σελ. 142.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ

Κύριε τοῦ ἐλέους, καὶ Πατὴρ τῶν
φώτων, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ
πᾶν δῶρημα τέλειον δίδεται, παράσχου
ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις χάριν, εἰς τὴν διακο-
νίαν τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ζωοποιοῦ
Μυστηρίου, ὡς ἔδωκας Μωϋσεὶ τῷ
πιστῷ σου θεράποντι, καὶ τῷ δούλῳ σου
Σαμουὴλ, καὶ τοῖς ἁγίοις σου
Ἀποστόλοις, καὶ κατὰπεμψον τὸ
Πανάγιόν σου Πνεῦμα ἐπὶ τοῦτο τὸ
Μύρον. Ποίησον αὐτὸ χρίσμα βασιλι-
κόν, χρίσμα πνευματικόν, ζωῆς φυλα-
κτήριον, ἁγιαστικόν ψυχῶν καὶ σωμά-
των, ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως, τὸ
προοδεῦσαν μὲν ἐν Νόμῳ, ἐκλάμψαν
δὲ ἐν Καινῇ Διαθήκῃ· ἐν ᾧ ἔχρισαν
Ἱερεῖς τε καὶ Ἀρχιερεῖς, Προφῆτας, καὶ
πάντας τοὺς διὰ λουτροῦ παλιγγενε-
σίας ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῶν καθεξῆς
Ἐπισκόπων καὶ Πρεσβυτέρων, ἀναγεν-
νηθέντας ἕως τῆς σήμερον. Ναί,
Δέσποτα Θεὲ Παντοκράτορ, ἀνάδειξον
αὐτό, τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου καὶ προ-
σκυνητοῦ σου Πνεύματος, ἐνδύμα
ἀφθαρσίας, καὶ σφραγίδα τελειοποιόν,
ἐντυποῦσαν τοῖς τὸ θεῖον σου λουτρὸν
δεχομένοις, τὴν θεῖαν σου ὀνομασίαν,
καὶ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς
ἐνώπιόν σου γνωστοὺς, οἰκείους καὶ
πολίτας, δούλους σου καὶ παιδίσκας,
ἡγιασμένους ψυχῇ καὶ σώματι, ἀπηλ-
λαγμένους πάσης κακίας, καὶ πάσης
ἁμαρτίας λελυτρωμένους, τῇ περιβολῇ
τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀχράντου σου
δόξης ἐπιγινώσκεισθαι, διὰ τῆς ἁγίας
ταύτης σημειώσεως, ὑπὸ τῶν Ἁγίων
Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, καὶ ὑπὸ
πάσης ἐπουρανίου Δυνάμεως, καὶ

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ

Κύριε τοῦ ἐλέους καὶ Πατέρα τῶν
φώτων, ἀπ' τοῦ Οποῖο προέρχεται κάθε
ἀγαθὴ παροχὴ καὶ ἔχει δοθεῖ κάθε
τέλεια δωρεά, δώσε καὶ σ' ἐμὰς τοὺς
ἀνάξιους τὴν Χάρη Σου, γιὰ νὰ διακονή-
σουμε αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ ζωοποιό
Μυστήριον, ὅπως ἔδωσες στὸν Μωϋσῆ,
τὸν θεράποντά Σου καὶ στὸ δούλο Σου
Σαμουὴλ καὶ στοὺς ἁγίους Ἀποστόλους
Σου καὶ στείλε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ
Πανάγιον Πνεῦμα Σου σὲ αὐτὸ τὸ Μύρο.
Κάνε τὸ χρίσμα βασιλικό, χρίσμα πνευ-
ματικό, φυλακτήριο ζωῆς, μέσο ἁγια-
σμοῦ ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἔλαιον ἀγαλ-
λιάσεως ποὺ δρομολογήθηκε μὲν στὴν
ἐποχὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ἐξέλαμψε
ὅμως στὴν Καινὴ Διαθήκη. Μὲ αὐτὸ ἔχρι-
σαν Ἱερεῖς καὶ Ἀρχιερεῖς, Προφῆτες καὶ
ὅλους ὅσους ἀναγεννήθηκαν μὲ τὸ λου-
τρό τῆς παλιγγενεσίας (δηλ. τὸ Ἅγιο
Βάπτισμα) ἀπὸ αὐτοὺς καὶ τοὺς μετέπει-
τα Ἐπισκόπους καὶ Πρεσβυτέρους μέχρι
σήμερα. Ναί, Δέσποτα Παντοκράτορα
Θεέ, ἀνάδειξέ το, μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ
Ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματός Σου,
ἐνδύμα ἀφθαρσίας καὶ σφραγίδα ποὺ
κάνει τέλειους τοὺς ἀνθρώπους καὶ
τυπώνει μέσα σὲ ὅσους δέχονται τὸ Θεῖο
λουτρό Σου, τὸ Θεῖο ὄνομά Σου καὶ τοῦ
μονογενῆ Υἱοῦ Σου καὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος. Προκειμένου νὰ εἶναι αὐτοὶ
ἐνώπιόν Σου γνωστοί, οἰκεῖοι καὶ πολίτες
τῆς Βασιλείας Σου, δούλοι καὶ δούλες
Σου, ἁγιασμένοι στὴν ψυχὴ καὶ στὸ
σῶμα, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε κακία καὶ
λυτρωμένοι ἀπὸ κάθε ἁμαρτία· νὰ ἀνα-
γνωρίζονται ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Ἀγγέλους
καὶ Ἀρχαγγέλους καὶ ἀπὸ κάθε ἐπουρά-
νια Δύναμη, χάρις στὴν περιβολὴ τοῦ

φοβερούς πᾶσιν ὑπάρχειν τοῖς πονη-
ροῖς καὶ ἀκαθάρτοις δαίμοσιν· ἵνα ὡς
λαὸς περιούσιος, βασιλεῖον ἱεράτευμα,
ἔθνος ἅγιον, ἐσφραγισμένοι διὰ τοῦ
ἀχράντου σου Μυστηρίου τούτου, καὶ
τὸν Χριστὸν σου ἐν ταῖς καρδίαις
αὐτῶν φέρωσιν, εἰς κατοικητήριον σου
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν Ἁγίῳ
Πνεύματι. Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
καὶ ἐν Ἁγίοις ἐπαναπαύῃ, καὶ σοὶ τὴν
δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρί, καὶ τῷ
Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν²⁷.

★

Σοὶ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων καὶ Βασιλεῖ,
τὸν αὐχένα τῆς καρδίας εὐχαριστοῦ-
ντες ἐκκλίνωμεν, ἀνθ' ὧν ἀναξίους
ὄντας, ἡμᾶς διακόνους γενέσθαι τῶν
θειῶν σου τούτων κατηξίωσας Μυστη-
ρίων· καὶ τὸν ἔλεον κηρύττομεν, ὃν ἐφ'
ἡμᾶς πλουσίως ἐξέχεας, δέξασθαι τὸν
ἁγιασμόν παρὰ σου, ὡς μύρον ἐπὶ
κεφαλῆς ἱκετεύομεν· διότι Μύρον
ἐκκενωθέν, ὄνομα τῷ μονογενεῖ σου
Υἱῷ, Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἐν ᾧ σύμπας
ὁ κόσμος εὐωδιάζεται, ὅσος ὁρατός,
καὶ ὅσος ἀόρατος. Σὺ γὰρ προσκυνητὸς
ὑπάρχεις καὶ δεδοξασμένος, καὶ σοὶ
τὴν δόξαν καὶ προσκύνῃσιν ἀναπέμπο-
μεν, τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν²⁸.

ενδύματος της ἀχράντου δόξας Σου καὶ
με τὴν ἁγία αὐτή σημείωσή τους με το
ἅγιο Μύρο· καὶ να προκαλοῦν τον φόβο
σε ὅλους τους πονηροὺς καὶ ἀκάθα-
ρους δαίμονες. Για να εἶναι λαὸς περιού-
σιος, βασιλικὸ ἱερατεῖο, ἔθνος ἅγιο,
σφραγισμένοι με αὐτὸ το ἀχραντο
Μυστήριό Σου καὶ να φέρουν τον Χριστό
Σου μέσα στις καρδιές τους· για να εἶναι
αυτὲς κατοικητήριον Εσένα, του Θεοῦ καὶ
Πατέρα μέσα στο Ἅγιο Πνεῦμα Σου.
Διότι εἶσαι Ἅγιος Εσύ, ὁ Θεός μας, καὶ
αναπαύεσαι στους Ἁγίους Σου καὶ σ'
Εσένα ἀναπέμπομε τὴ δοξολογία, στον
Πατέρα, τὸν Υἱό καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα,
τώρα καὶ πάντοτε καὶ στους ἀπέραντους
αἰῶνες. Ἀμήν.

★

Εσένα, τὸν Θεό καὶ Βασιλιά των ὅλων,
κλίναμε τὸν αὐχένα τῆς καρδιάς μας,
εὐχαριστώντας για τὰ Ἅγια Μυστήριά
Σου που μας ἀξίωσες νὰ διακονήσουμε,
ἀν καὶ εἴμαστε ἀνάξιοι. Καὶ κηρύττουμε
τὸ ἐλεός Σου, που με ἀφθονία σκόρπι-
σες σ' ἐμᾶς καὶ Σε ἱκετεύουμε νὰ
δεχθούμε τὸν ἁγιασμό ἀπὸ Σένα, ὅπως
τὸ Μύρο στὴν κεφαλὴ μας. Διότι ὁ μονο-
γενής Σου Υἱός, ὁ Χριστός καὶ Θεός μας,
ονομάζεται Μύρο που ἀδείασε στὸν
κόσμο καὶ με Αὐτὸν ὁ κόσμος, ὁ ὁρατός
καὶ ὁ ἀόρατος, εὐωδιάζει. Διότι Εσύ πρέ-
πει νὰ προσκυνεῖσαι καὶ νὰ δοξάζεσαι καὶ
σ' Εσένα ἀναπέμπομε τὴν δόξα καὶ τὴν
προσκύνηση, στὸν Πατέρα, τὸν Υἱό καὶ
τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ
στους ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

27. Ζερβού ..., *Ευχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 157.
28. Ζερβού ..., *Ευχολόγιον το Μέγα*, ὁ.π., σελ. 158.

Το λάδι στη λαϊκή ευσέβεια

Κατ' αρχάς, είναι γνωστή η χρήση του ελαιόλαδου ως μέσου φωτισμού στους χριστιανικούς ναούς. Βασικό συστατικό της λαϊκής ευσέβειας εκδηλώνεται στη φροντίδα των πιστών για το άναμμα των καντηλιών στην Εκκλησία, μία πρακτική που συνδέεται συχνά με τάματα ή υποσχέσεις στον Θεό, όπως και η συνήθεια διατήρησης ακοίμητης καντήλας μπροστά στο εικονοστάσι του σπιτιού.

Ο Άγ. Συμεών Θεσσαλονίκης γράφει ότι οι κανδήλες φανερώνουν «*τὴν χάριν τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου Θεοῦ καὶ τὴν ἔλλαμψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν*» αυτής της Χάριτος στους Αγίους. Μάλιστα, «*ἐνδυναμωθέντες καὶ φωτισθέντες*» απ' αυτήν οι Άγιοι, μπόρεσαν να αγωνιστούν στον κόσμο και τώρα βρίσκονται με το Θεό, κατέχοντας αδιαλείπτως τη Χάρη Του. Η κανδήλα επίσης είναι σύμβολο αυτοθυσίας, ταπεινοφροσύνης και περιουλλογίας και το λάδι της κανδήλας συμβολίζει την ευσιλαγχνία του Θεού²⁹.

Οι πιστοί συνηθίζουν να παίρνουν λίγο λάδι από το καντήλι που καίει μπροστά από μία θαυματουργή εικόνα ή μπροστά στο λείψανο κάποιου Αγίου, προκειμένου να χριστούν οι ίδιοι ή να χρίσουν τους οικείους τους. Η συνήθεια αυτή προέρχεται από το χώρο του μοναχισμού.

Ο πιστός που ζούσε στα όρια της αγροτικής κοινωνίας θεωρούσε υποχρέωσή του να προσφέρει στο Ναό το πρώτο λάδι της σοδειάς του, προκειμένου να ευλογηθεί. Σήμερα, μία μικρή απήχηση της πρακτικής που μόλις αναφέραμε είναι η προσφορά λαδιού κατά τη διάρκεια της αρτοκλασίας, κυρίως για το άναμμα των καντηλιών. Η ευχή της αρτοκλασίας λέει χαρακτηριστικά: «*Εὐλόγησον, Κύριε, τὸν σίτον, τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ πλήθυνον αὐτὰ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν προσφερόντων Σοὶ τὰ δῶρα ταῦτα καὶ ἐν τῷ κόσμῳ Σου ἅπαντι*».

Το λάδι επίσης χρησιμοποιείται και στη φροντίδα των νεκρών. Λίγο πριν από την ταφή ο ιερέας επιχέει λάδι στο νεκρό, όχι πια σαν εφόδιο στους πνευματικούς αγώνες, αλλά ως σημείο του τέλους της άθλησης και σύμβολο τερματισμού της πάλης με το κακό.

Αλλά κάτι που δεν μπορεί κανείς να ξεχάσει, μιλώντας για το ελαιόδεντρο, είναι η ποιητική εκείνη ευχή του Μυστηρίου του Γάμου. Όλοι την ακούμε και είναι αδύνατο να περνά απαρατήρητη η φράση εκείνη που παρομοιάζει τους νεόνυμφους με «νεόφυτα ελαιών», δηλαδή νέα βλαστάρια ελιάς. Με άλλα λόγια, κάτι που σημαίνει χάρη, ομορφιά, υγεία.

29. Μεντιδάκη ..., Τύπος ..., τόμος Α', ό.π., σελ. 83.

Το Φυτό

Αειθαλές δέντρο της ελληνικής χλωρίδας, που φτάνει σε ύψος 8 μ. και πλάτος περίπου 7 μ. Έχει σχήμα σφαιρικό και πυκνό σε ξηρά, πτωχά εδάφη, ανοιχτό και ασύμμετρο σε πλούσια εδάφη. Στρεβλός κορμός και κλάδοι. Γκριζοπράσινα φύλλα στην επάνω επιφάνεια και ασημί στην κάτω. Αναπτύσσεται αργά σε ώριμα δέντρα και ταχύτερα σε νεαρά.

Πότε και πώς θα το φυτέψετε

Μπορείτε να μεταφυτεύσετε έτοιμα δενδρύλλια από φυτώριο, σε ξηρό έδαφος. Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη φροντίδα και πότισμα, όταν ενηλικιωθεί.

Τα μυστικά του

Αναπτύσσεται καλύτερα σε πτωχά και ξηρά εδάφη. Αντέχει στην ξηρασία και στη ρύπανση των πόλεων. Δεν είναι ανθεκτικό στους παγετούς. Δεν συνιστάται η φύτευσή του σε πεζοδρόμια και πλακόστρωτες επιφάνειες, λόγω του καρπού, που, αν δεν συλλεγεί, ρυπαίνει το έδαφος. Είναι κατάλληλο για δημιουργία ανεμοφράχτη, εάν τα δέντρα φυτευθούν σε απόσταση 2 έως 3 μέτρων.

Το Λιβάνι (θυμίαμα)

Η χρήση του στη λατρεία - συμβολισμός

Η συνήθεια να προσφέρεται θυμίαμα στη λατρεία του Θεού είναι πολύ παλιά. Απαντάται στους Εβραίους, καθώς και στους ειδωλολάτρες. Τη συνήθεια αυτή παρέλαβε και η Εκκλησία και χρησιμοποιεί το θυμίαμα στις ιερές Ακολουθίες και τα Μυστήρια³⁰. Το λιβάνι ήταν ένα από τα δώρα των Μάγων, σύμφωνα με το κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο. Η παράδοση λέει ότι το λιβάνι δωρίστηκε από τον Βαλτάσαρ, τον μαύρο βασιλιά της Αιθιοπίας ή του Σαθά, εκπληρώνοντας έτσι την προφητεία του Ησαΐα πως χρυσός και λιβάνι θα προσφερθούν από τους ευγενείς προς τιμήν του Ουράνιου Βασιλέα.

Το θυμίαμα εικονίζει την προσευχή. Όταν ψάλλουμε π.χ. στον Εσπερινό το ψαλμικό «κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου...» (Ψαλμ. 140, 2), ο νους ανεβαίνει προς το Θεό και η καρδιά στρέφεται προς Αυτόν, για να προσφέρει καθαρή την προσευχή. Το θυμίαμα κατασκευάζεται από τη ρητίνη που βγαίνει από το δέντρο λίβανος, η οποία αφού στερεοποιηθεί, κονιορτοποιείται και αναμιγνύεται με αρώματα. Κατόπιν κόβεται σε κόκκους που τοποθετούνται πάνω σε αναμμένα κάρβουνα μέσα στο θυμιατό. Καιγόμενη η ρητίνη, αναδύει αρωματικό καπνό με τον οποίο θυμιάζουμε την Αγία Τράπεζα, τις εικόνες, αλλά και τους παρευρισκομένους στο ναό κατά την τέλεση ιερών Ακολουθιών και Μυστηρίων. Τα κάρβουνα συμβολίζουν τις καρδιές των πιστών. Η φωτιά συμβολίζει τη Θεία αγάπη, που ως φωτιά φλέγει την καρδιά του πιστού, ενώ το θυμίαμα τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Αβίαστα τότε κινείται η καρδιά σε θερμή προσευχή και τα δάκρυα της κατανύξεως γεμίζουν τα μάτια.

Ο Αγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος γράφει: «Ὅπως ακριθῶς το θυμίαμα και από μόνο του είναι καλό και ευωδιάζει, ἀλλ' ὅμως προπάντων δείχνει την ευωδία του, όταν ἔλθει σε επαφή με τη φωτιά, έτσι λοιπόν και η προσευχή είναι μεν καλή και αυτή καθαυτή, γίνεται ὅμως καλύτερη και πιο ευάρεστη, όταν γίνεται από ψυχή γεμάτη θερμὴ και φλόγα, όταν γίνεται η ψυχή θυμιατήριον και ἀνάβει πολύ μεγάλη φωτιά. Διότι οὔτε το θυμίαμα τοποθετοῦνταν πάνω στη σχάρα, αν δεν ἀναβε πρώτα ή αν δεν είχαν καεί τα κάρβουνα. Αυτό κάνει κι εσύ στη σκέψη σου. Πρώτα ἀνάψε αυτήν με την προθυμία και μετά κάνει την προσευχή. Προσεύχεται, λοιπόν, ο Δαυὶδ και παρακαλεί η μεν προσευχή του να γίνει σαν θυμίαμα, η δε ὑψωση των χειρῶν του σαν θυσία εσπερινή. Διότι και τα δύο είναι ευπρόσδεκτα. Πῶς δεν θα μπορούσε να γίνει αυτό; Αν και τα δύο ήταν καθαρὰ, αν και τα δύο ήταν ἀμεμπτα, και η γλώσσα και τα χέρια, τα μεν χέρια καθαρὰ από πλεονεξία και αρπαγή, η δε γλώσσα ἀπαλλαγμένη από πονηρά λόγια. Διότι ὅπως ακριθῶς το θυμιατήριον πρέπει να μην ἔχει

30. Τα σύμβολα ..., ὁ.π., σελ. 29.

τίποτα το ακάθαρτο, παρά φωτιά μόνο και θυμίαμα, έτσι και η γλώσσα δεν πρέπει να λέει αισχρά λόγια, παρά λόγια άγια και εύφημα. Έτσι και τα χέρια να γίνονται σαν θυμιατήρι» (Ιω. Χρυσοστόμου, Λόγος εις τον ΡΜ΄ Ψαλμό, ΕΠΕ 7, 287-289).

Το θυμίαμα κατά την προσκομιδή ή στο τέλος της Θείας Ευχαριστίας φανερώνει την πνευματική θυσία του ανθρώπου προς το Θεό, την πίστη, την ευγνωμοσύνη και τη δοξολογία. Κατά την ώρα του Εσπερινού, του Όρθρου και της Θείας Λειτουργίας συμβολίζει τον εξαγνισμό ή την κάθαρση των ψυχών. Κατά τα Μυστήρια του Βαπτίσματος και τις τελετές του Αγιασμού και της αρτοκλασίας φανερώνει τη χαρά και την αγαλλίαση. Τέλος, κατά την Ακολουθία της κηδείας ή κατά την επιμνημόσυνη δέηση φανερώνει κατανυκτική δέηση και ικεσία.³¹

Το Φυτό

Το λιβάνι είναι ρετσίνι με γλυκό άρωμα που προέρχεται από το δέντρο **Boswellia sacra**, το οποίο την εποχή της γέννησης του Χριστού φύτευε στην Αραβία, την Ινδία και την Αιθιοπία. Το όνομα αυτού του ρετσινιού είναι στα Ελληνικά λίθανος (λιβάνι), στα λατινικά *olibanum* και στα αραβικά *luban*. Το εμπόριο του λιθανιού γνώρισε άνθιση κατά την περίοδο της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Εκείνη την περίοδο το λιβάνι ήταν τόσο πολύτιμο, όσο τα κοσμήματα και τα πολύτιμα μέταλλα.

---

31. Μεντιδάκη ..., Τύπος .... - τόμος Α΄. ό.π., σελ. 78-79.

Το Σιτάρι

Η Χρήση του στη Λατρεία - Συμβολισμός

Στους αρχαίους Έλληνες και Ρωμαίους, ο σίτος ήταν σύμβολο γονιμότητας, αφθονίας, ζωής, που προέρχεται από το θάνατο. Ο καρπός των δημητριακών ήταν το κεντρικό σύμβολο των Ελευσινίων μυστηρίων: *«Εκεί εκτίθετο σαν το μεγάλο, θαυμαστό, το πιο τέλειο αντικείμενο μυστικής θεωρίας, ένα στάχυ δημητριακών, που ωρίμαζε εν σιωπή»* (Φιλοσοφούμενα).

Στην Αγ. Γραφή γίνεται πολύς λόγος για το σιτάρι. Στην Π. Διαθήκη άλλοτε ονομάζεται πυρός: *«Ἐπορεύθη δε Ῥουθὴν ἐν ἡμέρᾳ θερισμοῦ πυρῶν»* (Γεν. 30, 14), άλλοτε δε σίτος: *«καὶ Γεδεὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ραβδί-ζων σῖτον ἐν ληνῶ»* (Κριτ. 6, 11). Στην Κ. Διαθήκη ονομάζεται σίτος: *«σύ δε πόσον ὀφείλεις; ὁ δε εἶπεν· ἑκατὸν κόρους σίτου»* (Λουκ. 16, 7).

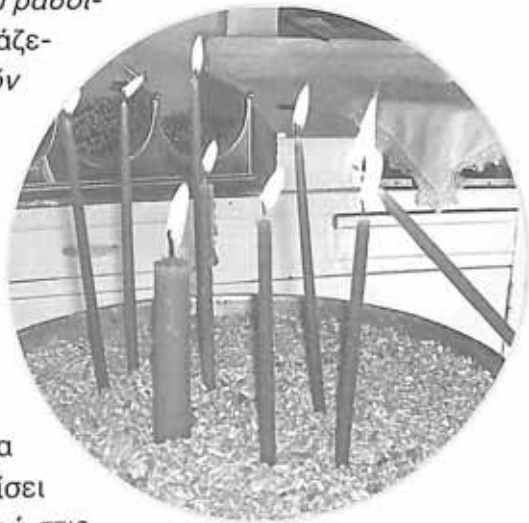
Στην Κ. Διαθήκη ο ὅρος ἔχει μεταφορική και συμβολική σημασία και χρήση για τον Κύριο. Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής λέγει περί του Κυρίου: *«Οὐ το πύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ»* (Ματθ. 3, 12).

Εικόνες τόσο από τη σπορά όσο και από το θερισμό του σιταριού δανείστηκε ο Κύριος, προκειμένου να διδάξει την παραβολή του Σπορέως (Λουκ. 8, 5), να τονίσει την συμβολική έννοια του σπειρόμενου λόγου του Θεού στις ψυχές των ανθρώπων και να διαβεβαιώσει τους μαθητές Του ότι ο κόσμος είναι ήδη έτοιμος να δεχθεί τη σωτηρία του: *«...Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν ἤδη»* (Ιωάνν. 4, 35).

Στη λειτουργική πράξη της Εκκλησίας μας, ο σίτος ἔχει εξαιρετική θέση και σημασία. Πρώτα - πρώτα το σιτάρι είναι σύμβολο του Χριστοῦ και της Εκκλησίας Του. Ο Χριστός παρομοίωσε το λόγο Του με κόκκο σιταριού. Ο γεωργός σπέρνει το σιτάρι στην αγκαλιά της γης και αυτό τρόπον τινά πεθαίνει. Με το θάνατο όμως αυτόν αρχίζει μια διαδικασία ζωής. Τη λειτουργική αυτή διαδικασία του σπόρου χρησιμοποίησε ο Κύριος στο συμβολισμό του Θείου Πάθους και της Αναστάσεώς Του: *«Ἐάν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐάν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει»* (Ιωάν. 12, 24).

Το σιτάρι συμβολίζει την Εκκλησία. Όπως το σιτάρι, που είναι απλωμένο στο χωράφι, συγκεντρώνεται και γίνεται ένα ψωμί, έτσι και οι πιστοί, διασκορπισμένοι σε διάφορα μέρη, συγκεντρώνονται σε έναν τόπο, στο ναό (ιδιαίτερα κάθε Κυριακή) και συγκροτούν ένα σώμα, το σώμα της Εκκλησίας.

Ανάμεσα στον Χριστό, που είναι ο «κόκκος» και ο Ἄρτος της ζωής, και τους

πιστούς, τους κόκκους του σιταριού, που συγκροτούν το σώμα της Εκκλησίας, υπάρχει μια στενή λειτουργική και σωτήρια σχέση, σχέση ζωής και ανάστασης.

Από το σιτάρι παίρνουμε το αλεύρι, από το οποίο παρασκευάζεται το ψωμί, που γίνεται ο Άρτος της Θείας Ευχαριστίας, «*ἡ τροφή τοῦ παντός κόσμου*». Ο Άρτος (το ψωμί) αποτελεί τη βασική τροφή του ανθρώπου. Ο Χριστός χρησιμοποίησε πρώτος τη συμβολική σημασία του ψωμιού. Ξεκινώντας από το θαυμαστό γεγονός του «μάννα», που έπεφτε από τον ουρανό και έτρεφε το λαό του Θεού, καθώς πορευόταν μέσα στην έρημο (Έξοδ. 16, 14 εξ.), παρομοίασε τον Εαυτό Του, ως «*ουράνιον ἄρτον*». Το «μάννα» που έτρωγαν οι Εβραίοι στην έρημο τους έτρεφε μεν, δεν μπορούσε όμως να τους γλιτώσει από το θάνατο. Οι περισσότεροι από τους Εβραίους που ξεκίνησαν από την Αίγυπτο, πέθαναν και άφησαν τα κόκαλά τους στην έρημο... Ο Χριστός είναι ο ουράνιος ἄρτος, που όχι μόνο δίνει δύναμη στους ανθρώπους να συνεχίσουν την πορεία τους μέσα στην έρημο του κόσμου τούτου, αλλά και τους εξασφαλίζει αθάνατη και αιώνια ζωή. «*Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τό μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον. Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*» (Ιωάν. 6, 49-51). Ο λόγος αυτός του Χριστού εφαρμόζεται απόλυτα στη Θεία Ευχαριστία. Όταν ο Ορθόδοξος Χριστιανός κοινωνεί το Σώμα και το Αίμα του Χριστού, τον μυστηριακό Άρτο και Οίνο, ο ιερέυς θεβαιώνει την αλήθεια αυτή, με τα εξής λόγια: «*Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ εἰς ἄφεσίν σου ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον*».

Πιο συγκεκριμένα, σπόροι (κόκκοι) σιταριού χρησιμοποιούνται στη Θεία Λατρεία στις παρακάτω περιπτώσεις:

Κόλλυθα κεκοιμημένων

Κατά τα Ιερά **Μνημόσυνα** και μερικές φορές κατά τα **Τρισάγια** (προσευχές και δεήσεις για την ανάπαυση του κεκοιμημένου - νεκρού που τελούνται 3, 9, 40 ημέρες, αλλά και 6 ή 9 μήνες και 1 έτος μετά την κοίμηση-θάνατό του) παρατίθενται κόλλυθα. Είναι σπόροι σιταριού βρασμένοι και συμβολίζουν την ανάσταση των σωμάτων. Οι σπόροι αναμιγνύονται και με άλλους καρπούς, καλύπτονται από ζάχαρη και ευπρεπίζονται σε δίσκο. Μας υπενθυμίζουν ότι ο άνθρωπος μοιάζει με το σπόρο και όπως ο σπόρος θλασταίνει αφού θαφτεί στη γη, το ίδιο γίνεται με τα σώματα των νεκρών (Ιωάν. 12, 24 και Α' Κορ. 15, 35-49)³².

Κόλλυθα για τους κεκοιμημένους παρατίθενται επίσης στις επιμνημόσυνες δεήσεις που ψάλλονται κατά τα δύο «**Ψυχοσάββατα**» που έχει καθιερώσει η Εκκλησία μας (το Σάββατο προ της Κυριακής των Απόκρεω και το Σάββατο προ της Κυριακής της Πεντηκοστής) και προσεύχεται για την ανάπαυση της ψυχής όλων των κοιμηθέντων Χριστιανών και ιδιαιτέρως αυτών για τους οποίους δεν γίνονται πλέον μνημόσυνα ή τρισάγια.

32. Αλυνίου Αθανασιάδου. *Μετά το θάνατο τι*. εκδ. Τήνος, Αθήναι 1994.

Συνταγή για Κόλλυβα³³

Υλικά

- ♦ Σιτάρι
- ♦ Φρυγανιά τριμμένη
- ♦ Σταφίδες ξανθές
- ♦ Καρύδι τριμμένο
- ♦ Φουντούκι τριμμένο
- ♦ Αμύγδαλο τριμμένο
- ♦ Σουσάμι καβουρδισμένο
- ♦ Ζάχαρη άχνη
- ♦ Κανέλλα κοπανισμένη
- ♦ Λίγο αλάτι
- ♦ Ρόδι (προαιρετικά)

Αποβραδís πλένουμε το σιτάρι και το βάζουμε στη φωτιά με κρύο νερό και λίγο αλάτι. Το βράζουμε 10 λεπτά και μετά το κατεβάζουμε από τη φωτιά. Το σκεπάζουμε με μια κουβέρτα καλά και το τοποθετούμε σε θερμό μέρος (δίπλα σε σόμπα ή στόφα, καλοριφέρ κ.λπ.)

Το πρωί το σουρώνουμε και το στεγνώνουμε σε πετσέτα ή σε χαρτί κουζίνας. Ανακατεύουμε τη μισή φρυγανιά και τα υπόλοιπα και ρίχνουμε από πάνω την υπόλοιπη φρυγανιά και από πάνω τη ζάχαρη άχνη, πατώντας με χαρτοπετσέτα. Στολίζουμε με μισά καρύδια, ασπρισμένα αμύγδαλα και σταφίδες.

Σημειώσεις:

- i. Μπορούμε να βάλουμε το σουσάμι κοπανισμένο πρώτα.
- ii. Επίσης μπορούμε να βάλουμε κοπανισμένο κόλλιανδρο.
- iii. Προαιρετικά βάζουμε και λίγο ξύσμα από πορτοκάλι.
- iv. Για να μην υγρανθεί η άχνη, στρώνουμε πρώτα φρυγανιά.
- v. Αποφεύγουμε τα κουφέτα και τα στρας στολίδια.
- vi. Αντί φρυγανιάς βάζουμε καβουρντισμένο αλεύρι.

Κόλλυβα εορταζομένων Αγίων

Εκτός από τα κόλλυβα των μνημοσύνων, υπάρχουν και τα εορταστικά, εκείνα που βράζονται κατά την ημέρα που η Εκκλησία τιμά τη μνήμη κάποιου Αγίου. Τα εορταστικά κόλλυβα των Αγίων παρασκευάζονται από βρασμένο σιτάρι, στο οποίο προστίθενται και άλλοι σπόροι και καρποί όπως ρόδι, καρύδι, αμύγδαλο, σουσάμι, φουντούκι κ.λπ. Είναι γνωστό το έθιμο να ρίχνουν κόλλυβα στη θάλασσα κατά την ημέρα του Αγ. Νικολάου, για να σταματά τις τρικυμίες. Στο Άγιο Όρος μάλιστα υπάρχουν οι λεγόμενοι «κολλυβάδες» μοναχοί, οι οποίοι έχουν σαν εργόχειρο να διακοσμούν τα κόλλυβα με χρωματιστή ζάχαρη, πραγματικά αγιογραφώντας τη μορφή του εορταζομένου Αγίου³⁴.

33. Αρχιμ. Δοσιθέου, *Οψοποιών .....*, ό.π., σελ. 286.

34. Ημερολόγιο Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών 2004.

ΕΥΧΗ ΤΩΝ ΚΟΛΛΥΒΩΝ ΕΟΡΤΑΖΟΜΕΝΟΥ ΑΓΙΟΥ

Ὁ πάντα τελεσφορήσας τῷ λόγῳ σου, Κύριε, καὶ κελεύσας τῇ γῇ παντοδαπούς ἐκφύειν καρπούς εἰς ἀπόλαυσιν καὶ τροφήν ἡμετέραν· ὁ τοῖς σπέρμασι τοὺς τρεῖς Παῖδας καὶ Δανιήλ, τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἀβροδιαίτων λαμπρότερους ἀναδείξας· αὐτὸς, πανάγαθε Βασιλεῦ, καὶ τὰ σπέρματα ταῦτα σὺν τοῖς διαφόροις καρποῖς εὐλόγησον, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνοντας ἀγιάσων· ὅτι εἰς δόξαν σὴν, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου (τοῦδε) ταῦτα προετέθησαν παρὰ τῶν σῶν δούλων, καὶ εἰς μνημόσυνον τῶν ἐν εὐσεβεῖ τῇ πίστει τελειωθέντων. Παράσχου δέ, Ἀγαθέ, τοῖς τε εὐτρεπίσασι ταῦτα καὶ τοῖς τὴν μνήμην ἐπιτελοῦσι, πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, πρεσβείαις τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἁγίου (τοῦδε), οὐ καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ πάντων σου τῶν Ἀγίων.

Ὅτι σὺ εἰ ὁ εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ ἀνάρχῳ Πατρί, σὺν τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν³⁵.

ΕΥΧΗ ΤΩΝ ΚΟΛΛΥΒΩΝ

Κύριε, Εσύ που ἔφερες σε πέρας τα πάντα μόνο με τον λόγο Σου καὶ διέταξες τὴ γῆ νὰ φυτρώσει κάθε λογῆς καρπούς, γιὰ τὴ δική μας ἀπόλαυση καὶ διατροφή· Εσύ που ἀνέδειξες τοὺς τρεῖς Παῖδες καὶ τὸν Δανιήλ, που τρέφονταν με σπόρους, λαμπρότερους ἀπὸ τοὺς Βαβυλώνιους που εἶχαν πλούσια διατροφή· Εσύ, πανάγαθε Βασιλιά, εὐλόγησε καὶ αὐτοὺς τοὺς σπόρους μαζί με τοὺς διάφορους καρπούς καὶ ἀγίασε ὅσους τοὺς καταναλώνουν. Διότι αὐτὰ ἔχουν προσφερθεῖ ἀπὸ τοὺς δούλους Σου γιὰ τὴ δική Σου δόξα καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου (τάδε) καὶ σαν μνημόσυνο αὐτῶν που τελειώθηκαν μέσα στὴν εὐσεβὴ πίστη. Καὶ νὰ εκπληρώσεις, Ἀγαθέ, τόσο σε αὐτοὺς που τα προετοίμασαν ὅσο καὶ σ' αὐτοὺς που τελοῦν τὴν μνήμη (τοῦ Ἁγίου) ὅλα τα αἰτήματά τους που ἐξυπηρετοῦν τὴν σωτηρία τους καὶ τὴν ἀπόλαυση τῶν αἰωνίων Σου ἀγαθῶν, με τὶς πρεσβεῖες τῆς πανάχραντης Δέσποινας μας, τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ Ἁγίου (τάδε), τοῦ οὐοίου ἐπιτελοῦμε (γιορτάζουμε) τὴ μνήμη καὶ ὅλων τῶν Ἀγίων Σου. Διότι Εσύ εἶσαι Αὐτὸς που εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει τὰ σύμπαντα, Θεέ μας καὶ σ' Εσένα ἀναπέμπομε τὴ δοξολογία, στὸν ἀναρχο Πατέρα, με τὸ μονογενὴ Σου Υἱό καὶ τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Σου Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

Τὸ αλεύρι που προέρχεται ἀπὸ τὸ αἰτάρι, χρησιμοποιεῖται στὴ θεία Λατρεία στὶς παρακάτω περιπτώσεις:

35. *Ιερατικόν*, ἐκδ. Αποστολικῆς Διακονίας, ἐκδόσεις Γ', Αθήναι 1987, σελ. 284.

Μυστήριο του Ιερού Ευχελαίου

Το αλεύρι έχει κυρίαρχη θέση στο μυστήριο του Ιερού Ευχελαίου, αφού πάνω του ανάβονται επτά κεριά κατά τη διάρκεια του μυστηρίου. Μετά το πέρας του, το αλεύρι αυτό ζυμώνεται σε Πρόσφορο³⁶.

Το πρόσφορο

Για την τέλεση της θείας Λειτουργίας οι πιστοί προσφέρουμε στο Θεό ψωμί (άρτο) που λέγεται **πρόσφορο** (από την προσφορά) και κρασί. Τα προϊόντα αυτά φαίνονται ασήμαντα. Όμως αποτελούν τα γεννήματα των κόπων του ανθρώπου και συμβολίζουν τη ζωή μας, που προσφέρουμε στο Θεό, ως δώρο ευχαριστίας.

Για να το καταλάβουμε αυτό ας σκεφθούμε πώς φτιάχνεται το ψωμί. Αναμιγνύουμε αλεύρι, νερό, αλάτι και «ζύμη» (μαγιά ή προζύμι). Η ζύμη προκαλεί τη «ζύμωση», μια χημική διεργασία που κάνει το ζυμάρι να φουσκώνει και το δεύτερο παρασκευάζεται με παρόμοιο τρόπο. Ο μούστος του σταφυλιού μετατρέπεται με την αλκοολική ζύμωση, σε κρασί. Το ψωμί και το κρασί ανέκαθεν αποτελούσαν βασικά στοιχεία της διατροφής του ανθρώπου. Όταν λαμβάνουμε ως τροφή το ψωμί και το κρασί, απορροφώνται από τα όργανα του σώματος και μεταβάλλονται σε αίμα και σάρκα. Χωρίς την τροφή δεν μπορούμε να ζήσουμε. Γι' αυτό το λόγο το ψωμί και το κρασί χρησιμοποιούνται ως σύμβολα της προσφοράς μας στο Θεό, γιατί, προσφέροντάς τα, είναι σαν να προσφέρουμε σ' Αυτόν τη ζωή μας.

Το πρόσφορο έχει σχήμα στρογγυλό και φέρνει στο κέντρο κυκλική σφραγίδα με σχήματα σε σχήμα σταυρού. Στο κέντρο βρίσκεται ένα τετράγωνο που γράφει

IC XC
NI KA

δηλαδή «Ιησούς Χριστός Νικά».

Ονομάζεται «**αμνός**» (πρόβατο) και το αποχωρίζει ο ιερέας σε σχήμα κύβου από το πρόσφορο, κατά την «Προσκομιδή» (δηλ. την προετοιμασία των τιμίων Δώρων για την τέλεση της Θείας Λειτουργίας). Το τοποθετεί πάνω στο άγιο Δισκάριο και αυτό το κομμάτι του ψωμιού θα γίνει το Σώμα του Χριστού μέσα στη Θεία Λειτουργία.

Αριστερά βρίσκεται ένα τριγωνικό κομμάτι μέσα στο οποίο διακρίνονται τα γράμματα Μ, Θ (Μήτηρ Θεού) και συμβολίζει την Παναγία. Δεξιά βρίσκεται ένα **τετράγωνο** κομμάτι που περικλείει 9 τρίγωνα. Αυτά συμβολίζουν τις 9 τάξεις των Αγγέλων και των Αγίων. Και τα δύο αυτά κομμάτια τα αποχωρίζει ο ιερέας από το πρόσφορο κατά την Προσκομιδή και τα τοποθετεί με αντίστοιχο τρόπο πάνω στο άγιο Δισκάριο. Το υπόλοιπο πρόσφορο κόβεται σε μικρά κομμάτια και διανέμεται ως

36. Ημερολόγιο Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών 2004.

«αντίδωρο» στους πιστούς στο τέλος της Θ. Λειτουργίας. Με την προσφορά του Άρτου στη Θ. Λειτουργία συμμετέχουμε κι εμείς ουσιαστικά σ' αυτήν. Αξιώνόμαστε από τους κόπους των χεριών μας να γίνει ο ίδιος ο Χριστός.

Είναι παλιά παράδοση της Εκκλησίας μας το πρόσφορο να ζυμώνεται στο σπίτι. Όχι μαζί με το συνηθισμένο ψωμί, αλλά χωριστά. Με ιδιαίτερη φροντίδα και προσευχή. Μόνον έτσι η προσφορά μας είναι αποτέλεσμα και του προσωπικού μας κόπου. Μόνον έτσι αυτό το μικρό υλικό δώρο γίνεται έκφραση της αγάπης μας προς το Θεό.

Για να προσφέρουμε τα δώρα μας στο Θεό και να γίνουν αποδεκτά απ' Αυτόν, χρειάζονται κάποιες προϋποθέσεις. Ας μην ξεχνάμε ποτέ ότι πριν από κάθε υλικό δώρο μας προς την Εκκλησία, ο Χριστός ζητάει την ειλικρινή μετάνοιά μας. Ζητάει προσφορά της καρδιάς. Ζητάει καθαρή καρδιά, γεμάτη αγάπη και καλοσύνη προς όλους. Ακόμα και προς τους εχθρούς μας. Γι' αυτό ο ίδιος είπε: «Όταν προσφέρεις το δώρο σου στο ναό κι εκεί θυμηθείς ότι ο αδελφός σου έχει κάτι εναντίον σου, γύρισε αμέσως πίσω. Πήγαινε πρώτα να συμφιλιωθείς με τον αδελφό σου και ύστερα έλα να προσφέρεις το δώρο σου» (Ματθ. 5, 23 - 24).

Συνταγή για Πρόσφορο³⁷

Υλικά

- ♦ 5 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι (3 μαλακό και 2 σκληρό)
- ♦ 2 φλιτζάνια του τσαγιού χλιαρό νερό (περίπου)
- ♦ 1 κουταλάκι του γλυκού αλάτι
- ♦ Νωπή μαγιά μπύρας στο μέγεθος ενός αμυγδάλου
- ♦ Ειδική σφραγίδα για πρόσφορα

Διαλύουμε τη μαγιά σε μισό φλιτζάνι χλιαρό νερό. Σε μια λεκάνη βάζουμε το αλεύρι και κάνουμε μια λακουβίτσα στη μέση. Ρίχνουμε το αλάτι, προσθέτουμε τη διαλυμένη μαγιά και σιγά-σιγά το υπόλοιπο χλιαρό νερό, ώστε να γίνει μια ζύμη σφιχτή. Ζυμώνουμε καλά για αρκετή ώρα. Αν δούμε ότι χρειάζεται λίγο ακόμα νερό, βουτάμε τις γροθιές μας σε χλιαρό νερό και ζυμώνουμε ξανά τη ζύμη, μέχρι να το απορροφήσει.

Όταν είναι έτοιμο, το πλάθουμε σε ένα στρογγυλό «πρόσφορο» και το τοποθετούμε σε ένα καλά αλευρωμένο ταψί λίγο μεγαλύτερό του, για να χωράει όταν «ανέβει». Αλευρώνουμε λίγο το πρόσφορο από πάνω και, αφού αλευρώσουμε λίγο και την ειδική σφραγίδα, την πιέζουμε στο κέντρο για να φαίνεται καλά, ακόμα και όταν φουσκώσει το ψωμί.

Το σκεπάζουμε και το βάζουμε σε ζεστό μέρος για να «ανέβει» (χρειάζεται περίπου 30 λεπτά).

37. Μ. Κοκκίνου - Γ. Κοφινά, Σαρακοστιανά, έκδοση 5η, εκδ. Ακρίτας, 1988, σελ. 18.

Όταν είναι έτοιμο να το ψήσουμε με ένα βουρτσάκι βουρτσίζουμε το πρόσφορο για να φύγει το περιττό αλεύρι και το ψήνουμε σε μέτριο φούρνο για 45 λεπτά έως 1 ώρα.

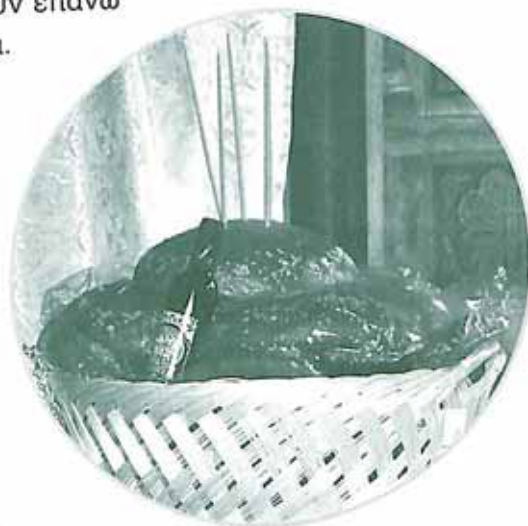
Άρτος της Αρτοκλασίας (γλυκίζων)

Σε ανάμνηση του θαύματος που έκανε ο Χριστός με τους πέντε άρτους και τους δύο ιχθύς (Ματθ. 14, 13-22), τελείται σήμερα στις Εκκλησίες η Ακολουθία της Αρτοκλασίας. Οι άρτοι ευλογούνται συνήθως με την ευκαιρία κάποιας εορτής στην ακολουθία του Εσπερινού ή στο τέλος της Ακολουθίας του Όρθρου. Υπάρχουν ακόμα και οι ευχαριστιακοί άρτοι που φέρουν επάνω τους τη σφραγίδα του Αγίου στον οποίο προσφέρονται.

Συνταγή για Άρτους για Αρτοκλασία³⁸

Υλικά

- ♦ 75 γρ. νωπή μαγιά
- ♦ 12-14 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι σκληρό
- ♦ 1,5 φλιτζάνι του τσαγιού ζάχαρη
- ♦ 3 κουταλάκια του γλυκού αλάτι
- ♦ 2,5-3 φλιτζάνια του τσαγιού χλιαρό νερό
- ♦ 1/2 φλιτζάνι του τσαγιού σπορέλαιο
- ♦ 1 κουταλιά της σούπας κανέλλα
- ♦ 1 κουταλάκι του γλυκού γλυκάνισο (προαιρετικό)
- ♦ 3/4 φλιτζανιού του τσαγιού ζάχαρη άχνη για πασπάλισμα

Διαλύουμε τη μαγιά σε 1/2 φλιτζάνι από το χλιαρό νερό, προσθέτουμε τη ζάχαρη και το αλάτι και ανακατεύουμε το μίγμα καλά. Ρίχνουμε το υπόλοιπο νερό, το λάδι, την κανέλλα και 6 φλιτζάνια ακόμα αλεύρι και δουλεύουμε το μίγμα, μέχρι που να γίνει σαν κρέμα. Προσθέτουμε σιγά-σιγά και τόσο από το υπόλοιπο αλεύρι, όσο χρειάζεται για να γίνει η ζύμη μέτρια. Μοιράζουμε τότε τη ζύμη σε 5 μέρη, τα πλάθουμε σε στρογγυλά καρβελάκια και τα τοποθετούμε σε ταψάκια που έχουμε αλείψει με λίγο λάδι. Τα σκεπάζουμε καλά με πανιά και πετσέτες και τα αφήνουμε για να «ανέθουν» σε ζεστό μέρος, μέχρις ότου διπλασιαστούν σε όγκο (χρειάζονται περίπου 1 ώρα).

Ψήνουμε τους άρτους σε δυνατό φούρνο για 15 λεπτά, μέχρι να ροδίσουν και τους αφήνουμε να κρυώσουν.

Βράζουμε στη συνέχεια το γλυκάνισο και αλείφουμε με αυτό την επιφάνεια των άρτων. Τους πασπαλίζουμε τέλος με άφθονη ζάχαρη άχνη.

38. Μ. Κοκκίνου - Γ. Κοφινά, *Σαρακοστιανά*, ..., ό.π., σελ. 19.

ΕΥΧΗ ΑΡΤΟΚΛΑΣΙΑΣ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ
εὐλογήσας τοὺς πέντε ἄρτους ἐν τῇ
ἐρήμῳ, καὶ ἐξ αὐτῶν πεντακισχιλίους
ἄνδρας χορτάσας, Αὐτὸς εὐλόγησον
καὶ τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σῖτον,
τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον· καὶ πλήθυνον
αὐτὰ ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τῇ πόλει (ἢ
τῇ χώρᾳ, ἢ τῇ νήσῳ, ἢ τῇ ἀγίᾳ Μονῇ)
ταύτῃ, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἐορταζόντων
καὶ εἰς τὸν κόσμον σου ἅπαντα· καὶ
τοὺς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνοντας
πιστοὺς δούλους σου ἀγιάσον. Ὅτι σὺ
εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα,
Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν
ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου
Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ
ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν³⁹.

ΕΥΧΗ ΤΗΣ ΑΡΤΟΚΛΑΣΙΑΣ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς μας, Εσύ
που εὐλόγησες στὴν ἐρημο τοὺς πέντε
ἄρτους καὶ ἀπ' αὐτοὺς χόρτασες πέντε
χιλιάδες ἄνδρες, Εσύ εὐλόγησε καὶ
αὐτοὺς τοὺς ἄρτους, τὸ σιτάρι, τὸ κρασί
καὶ τὸ λάδι καὶ πλήθυνέ τα σε αὐτὴν τὴν
Ἁγία Ἐκκλησία, τὴν πόλη (τὸ χωριό, τὴ
νήσο ἢ τὴ Μονή) καὶ στα σπίτια ὁσῶν
γιορτάζουν καὶ σε ὅλον τὸν κόσμον Σου.

Διότι Εσύ εἶσαι Αὐτός που εὐλογεῖ καὶ
αγιαρίζει τὰ σύμπαντα, Χριστέ καὶ Θεέ
μας, καὶ σ' Εσένα ἀναπέμπουμε τὴ δοξο-
λογία, μαζί με τὸν ἀναρχο Πατέρα Σου
καὶ τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Σου
Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στους
ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

39. Ἱερατικόν, ὁ.π., σελ. 24.

Φανουρόπιτα

Ο Άγιος **Φανούριος** έγινε γνωστός από τυχαία εύρεση της εικόνας του τον 14ο αιώνα στη Ρόδο. Εκεί βρέθηκε αρχαίος ναός με κατεστραμμένες εικόνες. Μεταξύ αυτών και η καλά διατηρημένη εικόνα νεαρού στρατιώτη που κρατούσε στο δεξί του χέρι σταυρό και λαμπάδα αναμμένη, γύρω δε από την εικόνα τα 12 μαρτύρια του. Τον παλιό ναό ανοικοδόμησε ο μητροπολίτης Ρόδου Νείλος ο Β' (1355-1369) και συνέταξε την Ακολουθία του Αγίου.

Η είσοδος της πίτας του Αγ. Φανουρίου στη λατρεία της Εκκλησίας μας οφείλεται στη λαϊκή πίστη ότι ο Αγ. Φανούριος «φανερώνει» απωλεσθέντα αντικείμενα. Η πίστη αυτή έχει τις ρίζες της στην ετυμολόγηση που προκύπτει από τη συσχέτιση του ονόματος του Αγ. Φανουρίου με το ρήμα «φανερώνω». Πάντως έχει τελικά επικρατήσει στη γιορτή του Αγίου να κατασκευάζουν γλυκές πίτες, οι οποίες αφού ευλογηθούν με ειδική ευχή από τον ιερέα, μοιράζονται στους πιστούς.

Συνταγή για Φανουρόπιτα⁴⁰

Υλικά

- ♦ 4 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι που φουσκώνει μόνο του
- ♦ 1 κουταλάκι του γλυκού κανέλλα
- ♦ 1 φλιτζάνι του τσαγιού σπορέλαιο
- ♦ 1 φλιτζάνι του τσαγιού και 2 κουταλιές της σούπας ζάχαρη
- ♦ 12 κουταλιές της σούπας χυμό πορτοκαλιού
- ♦ 1/2 φλιτζάνι του τσαγιού νερό
- ♦ Ξύσμα λεμονιού
- ♦ 1/2 φλιτζάνι του τσαγιού σταφίδες ξανθές
- ♦ 1/2 φλιτζάνι του τσαγιού σταφίδες μαύρες
- ♦ 1/2 φλιτζάνι του τσαγιού καρυδόψυχα χοντροκοπανισμένα
- ♦ Ζάχαρη άχνη

Ανακατεύουμε το αλεύρι με την κανέλλα. Βάζουμε σε μπωλ το λάδι, τη ζάχαρη, το χυμό πορτοκαλιού, το νερό και το ξύσμα λεμονιού. Δουλεύουμε το μίγμα μερικά λεπτά και ρίχνουμε το αλεύρι, τη σταφίδα και τα καρύδια. Ανακατεύουμε το μίγμα καλά. Αλείφουμε με λάδι ένα ταψί Νο 32 και το πασπαλίζουμε ελαφρά με αλεύρι. Το γυρίζουμε και το χτυπάμε, για να πέσει το περιττό αλεύρι. Βάζουμε μέσα το μίγμα. Ψήνουμε τη φανουρόπιτα σε μέτριο φούρνο για 45 λεπτά. Όταν κρυώσει, κοσκινίζουμε επάνω της ζάχαρη άχνη και κόβουμε την πίτα σε τετράγωνα κομμάτια. Είναι καλύτερη μετά από 24 ώρες.

Σημείωση: Μπορούμε να αντικαταστήσουμε το αλεύρι που φουσκώνει μόνο του, με αλεύρι για όλες τις χρήσεις. Προσθέτουμε 4 κουταλάκια του γλυκού μπέικιν πάουντερ και μια πρέζα αλάτι.

40. Μ. Κοκκίνου - Γ. Κοφινά, *Σαρακοστιανά*, ..., ό.π., σελ. 155.

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΠΙΤΑΝ ΑΓ. ΦΑΝΟΥΡΙΟΥ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ θαυμαστός ἐν τοῖς Ἀγίοις Σου, ὁ εἰσακούων τὰς δεήσεις καὶ ἐκπληρῶν τὰ πρὸς τὸ συμφέρον αἰτήματα ἡμῶν, εὐλόγησον τὸν ἄρτον τοῦτον, τὸν ὑπὸ τοῦ δούλου σου παρασκευασθέντα καὶ νῦν προσφερόμενον εἰς εὐχαριστίαν καὶ δοξολογίαν ἀνθ' ὧν παρὰ Σοῦ τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ἀγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρός Σου Φανουρίου τοῦ νεοφανοῦς καὶ θαυματοουργοῦ ἀπήλαυσαν καὶ εἰς μνημόσυνον τῶν εὐσεβῶς τελειωθέντων καὶ τούτους μὲν ἀνάπαυσον ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου, ἡμᾶς δὲ πάντας ἐν ὑγείᾳ διατήρησον ποιοῦντας ἐν εἰρήνῃ τὸ θέλημά Σου καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἐπὶ πᾶσι τοῖς δωρήμασί Σου Σοὶ ἀναφέροντας. Εἰρήνευσον τὴν ζωὴν ἡμῶν. Εὐλόγησον τὰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους ἡμῶν. Παράσχου ἡμῖν τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα, δωρούμενος ἡμῖν τὰ ἐπίγεια καὶ οὐράνια ἀγαθὰ Σου, πρεσβείαις τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, τοῦ Ἀγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Φανουρίου καὶ πάντων τῶν Ἀγίων σου. Ἀμήν".

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΦΑΝΟΥΡΟΠΙΤΑ

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεός μας, που δοξάζεσαι με τους Αγίους Σου, Εσύ που εισακούεις τις προσευχές μας και εκπληρώνεις όσα αιτήματά μας είναι προς το συμφέρον μας, ευλόγησε αυτόν τον άρτο, που έχει παρασκευασθεί από τον δούλο Σου και τώρα Σου προσφέρεται με ευχαριστία και δοξολογία, αντί για όσα απόλαυσαν από Εσένα, με την μεσιτεία του Αγίου και ενδόξου Μάρτυρός Σου Φανουρίου του νεοφανούς και εις μνήμην όσων κοιμήθηκαν με ευσέβεια. Και αυτούς μεν να τους αναπαύσεις στη Βασιλεία Σου, όμως όλους εμάς διατήρησέ μας υγιείς, να τηρούμε ειρηνικά το θέλημά Σου και να Σου προσφέρουμε την ευχαριστία για όλες τις δωρεές Σου. Ειρήνευσε τη ζωή μας. Ευλόγησε τις εισόδους και τις εξόδους μας. Δώσε μας όσα Σου ζητάμε και είναι για τη σωτηρία μας, δωρίζοντάς μας τα επίγεια και τα ουράνια αγαθά Σου, με τις πρεσβείες της Ὑπεραγίας Δεσποίνης μας Θεοτόκου, του Αγίου και ενδόξου μάρτυρος Φανουρίου και όλων των Αγίων Σου. Ἀμήν.

41. Ευχολόγιον Α' - Αγιασματάριον, εκδ. Ι. Μονῆς Σίμωνος Πέτρας, Ἁγίον Ὄρος, σελ. 238.

Βασιλόπιτα⁴²

Η παράδοση αναφέρει πως, όταν ο Μέγας Βασίλειος ήταν επίσκοπος στη Καισάρεια, ο τότε έπαρχος της Καππαδοκίας θέλησε να εισπράξει φόρους. Οι κάτοικοι ζήτησαν την προστασία του ποιμενάρχη τους. Εκείνος τους προέτρεψε να συγκεντρώσουν όσα πολύτιμα αντικείμενα είχαν, ώστε να τα δώσουν στον έπαρχο. Στη συνάντηση που ακολούθησε ήταν τέτοια η εντύπωση που προκάλεσε η παρουσία του μεγάλου Ιεράρχη, ώστε ο έπαρχος δεν απαίτησε τίποτα. Όταν ο Μέγας Βασίλειος θέλησε να αποδώσει πίσω τα αντικείμενα, διέταξε να φτιάξουν «πλακούντια», δηλαδή μικρές πίτες, και μέσα στην κάθε πίτα έβαλε ένα-ένα τα αντικείμενα. Όταν τα μοίρασε στους χριστιανούς, ο καθένας βρήκε εκείνο που είχε προσφέρει.

Συνταγή για Βασιλόπιτα

Υλικά

- ♦ 250 γραμ. βούτυρο γάλακτος
  - ♦ 350 γραμ. γιαούρτι
  - ♦ 500 γραμ. ζάχαρη
  - ♦ 6 αυγά
  - ♦ 500 γραμ. αλεύρι που φουσκώνει μόνο του
  - ♦ 1 κουταλάκι του γλυκού (γεμάτο) κρεμόριο
(το βρίσκετε σε φαρμακείο)
  - ♦ 100 γραμ. χυμό πορτοκαλιού
  - ♦ 1 κουταλάκι του γλυκού μπέικιν πάουντερ
  - ♦ 1 κουταλιά της σούπας ξύσμα πορτοκαλιού
  - ♦ 125 γραμ. καρύδια χοντροκομμένα
- Για το γαρνίρισμα
- ♦ Λίγη ζάχαρη άχνη
  - ♦ Ξηροί καρποί
  - ♦ Κακάο ή κουβερτούρα

Χτυπάτε τα αυγά με τη ζάχαρη μέχρι που να ασπρίσουν. Λιώνετε το βούτυρο, το ρίχνετε μέσα στο μίγμα και συνεχίζετε το χτύπημα. Διαλύετε το κρεμόριο στο χυμό πορτοκαλιού και το προσθέτετε. Ρίχνετε το ξύσμα πορτοκαλιού, το γιαούρτι και το αλεύρι με το μπέικιν πάουντερ και ανακατεύετε με απαλές κινήσεις. Τέλος ρίχνετε και τα καρύδια. Βουτυρώνετε ένα ταψί Νο 36 και ρίχνετε το μίγμα. Ψήνετε την πίτα στους 200°C για 1 ώρα περίπου. Όταν κρυώσει, την πασπαλίζετε με ζάχαρη άχνη, γράφετε το έτος με κακάο ή κουβερτούρα λιωμένη και γαρνίρετε με ξηρούς καρπούς.

42. Αναστασίας Λάγγα, Οι Συνταγές της Νοικοκυράς, εκδ. Φύλλα, Τρίπολη 2003.

ΕΥΧΗ ΕΙΣ ΒΑΣΙΛΟΠΙΤΑΝ

Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ καιροῦς καὶ χρόνους ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ θέμενος καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰς χεῖρας Σου διακρατῶν, ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων Σου ἐν τῇ εὐσήμεν ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν εἰς τὸν νέον ἐνιαυτὸν τῆς χρηστότητός Σου, καὶ εὐλόγησον τὸν πλακοῦντα τοῦτον, τὸν προσφερόμενόν Σοι εἰς δόξαν Σὴν καὶ τιμὴν τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας. Ἐπίβλεψον, μεγαλόδωρε, ἐξ οὐρανοῦ ἁγίου Σου καὶ κατὰ πεμψον ἐφ' ἡμᾶς, τοὺς τε τὰ δῶρα ταῦτα εὐτρεπίσαντας καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνοντας τὰς οὐρανίους δωρεάς Σου, ὅτι ἐπὶ Σοὶ ἠλπίκαμεν τῷ ζῶντι Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Εὐλόγησον τὰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους ἡμῶν, πλήθυνον ἐν ἀγαθοῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν, καὶ κατεύθυνον τὰ διαθήματα ἡμῶν πρὸς ἐργασίαν τῶν θείων Σου ἐντολῶν, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος. Πρεσβεΐαις τῆς παναχράντου Σου Μητρός, τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ πάντων Σου τῶν Ἀγίων. Ἀμήν⁴³.

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΙΛΟΠΙΤΑ

Κύριε καὶ Θεέ μας, Εσύ που έχεις θέσει τον χρόνο υπό τη δική Σου εξουσία καὶ κρατᾶς στα χέρια Σου τη ζωή μας, άκουσε εμάς που προσευχόμαστε σ' Εσένα αυτή την επίσημη ημέρα, με την ευκαιρία της εισόδου μας στο νέο έτος που μας παραχώρησε η καλοσύνη Σου, καὶ ευλόγησε αυτή την πίτα, η οποία Σου προσφέρεται για τη δική Σου δόξα καὶ προς τιμὴν του Ἁγίου Πατέρα μας Βασιλείου του Μεγάλου, Αρχιεπισκόπου Καισαρείας της Καππαδοκίας. Δες από τον ουρανό, μεγαλόδωρε, καὶ στείλε τις ουράνιες δωρεές Σου σ' εμάς, καὶ σε αυτούς που ετοίμασαν αυτά τα δῶρα καὶ σε αυτούς που θα τα καταναλώσουν, διότι σ' Εσένα ελπίζουμε, στον αἰώνια ζωντανό Θεό. Ευλόγησε τις εισόδους καὶ τις εξόδους μας, πολλαπλασίασε τα αγαθά στη ζωή μας καὶ κατεύθυνε την πορεία μας, ὥστε να εργαζόμαστε τις θείες ἐντολές Σου, διότι δεν ζει μόνο με ἄρτο ο άνθρωπος. Με τις πρεσβεΐες της πανάχραντης Μητέρας Σου, του Ἁγίου Πατέρα μας Βασιλείου του Μεγάλου καὶ ὅλων των Ἀγίων Σου. Ἀμήν.

43. Ἐπίσημοι Δοξολογία μεγάλων εορτῶν, ἐπετείων καὶ τελετῶν. εκδ. Αποστολικῆς Διακονίας. σελ. 6.

Το Φυτό

Το **σιτάρι** είναι κοινή ονομασία των ειδών του γένους Αγγειόσπερμων Μονοκότυλων φυτών *triticum*. Περιλαμβάνει περίπου 20-21 είδη ποωδών φυτών που είναι ιθαγενή των εύκρατων περιοχών. Στην Ελλάδα καλλιεργείται από την απώτατη αρχαιότητα, κυρίως στο Θεσσαλικό κάμπο, τον αποκαλούμενο και «σιτοβολώνα της Ελλάδας».

Σπορά

Ο γεωργός περιμένει τα πρωτοβρόχια για να ποτιστεί το χωράφι. Μετά την πρώτη φθινοπωρινή βροχή μπαίνει στο χωράφι του για να το «ανοίξει», δηλαδή να κάνει το πρώτο όργωμα, προκειμένου να σπάσει η κρούστα του χώματος από τον ήλιο του καλοκαιριού. Το χώμα αερίζεται και είναι έτοιμο για την επόμενη βροχή. Ακολουθεί το δεύτερο όργωμα (το διβόλισμα), μετά το τρίτο (το τριβόλισμα) και πλέον η γη μπορεί να δεχτεί το σπόρο.

Η σπορά αρχίζει κατά τα μέσα Οκτωβρίου και τελειώνει στις αρχές Δεκεμβρίου. Ο σπόρος πέφτει στα ανοιγμένα αυλάκια και στη συνέχεια ο γεωργός «βολοκοπάει» το χωράφι του, δηλαδή σκεπάζει το σπόρο με χώμα. Η απαιτούμενη υγρασία εξασφαλίζεται με τις βροχές και το αθαβές των αυλακιών βοηθά στη διατήρησή της μέχρι την άνοιξη.

Μόλις φύτευαν τα σπαρτά και για να μη φουντώσει το φύλλωμα, που θα εμπόδιζε την ανάπτυξη των σταχυών, ο γεωργός άφηνε να βοσκήσουν πρόβατα στο χωράφι του. Είναι μια τακτική που εφαρμοζόταν για αιώνες, από την αρχαιότητα (την αναφέρει ο Θεόφραστος) μέχρι το 1950-60. Το τυχαίο κόπρισμα των ζώων στη διάρκεια της βοσκής ήταν ωφέλιμο και για το έδαφος και για την καλλιέργεια.

Την άνοιξη τα σπαρτά μεγαλώνουν κατά έναν κόμπο επί τέσσερις μήνες και τον τελευταίο μήνα (το Μάιο) αποκτούν πέντε ακόμη κόμπους και το στάχυ.

Θερισμός - αλώνισμα

Αρχές Ιουνίου, που λέγεται και «Θεριστής», άρχιζε ο θερισμός. Οι γεωργοί άφηναν να θεριστεί τελευταίο το μέρος με τα πιο «ψωμωμένα» στάχυα, για να στεγνώσουν πολύ καλά και να κρατήσουν τον καρπό τους ως σπόρο για την επόμενη χρονιά. Τα θερισμένα στάχυα δένονταν σε δεμάτια, τα τσερένια, και μεταφέρονταν στα αλώνια. Αυτά ήταν συνήθως ακαλλιέργητες εκτάσεις με πατημένο χώμα. Τα πετρώλωνα ήταν κυκλικές εκτάσεις διαμέτρου περίπου 18 μ., στρωμένες με καλά αρμολωμένες πέτρες και γύρω τους όρθιες πλακερές πέτρες που σχημάτιζαν το όριο του αλωνιού.

Το αλώνισμα γινόταν τον Ιούλιο, «τον «Αλωνάρη». Επόμενο στάδιο ήταν το «λίχνισμα», δηλαδή ο διαχωρισμός του καρπού από το άχυρο. Όταν, καθαρός πλέον, ο καρπός αποθηκευόταν, είχαν φτάσει οι πρώτες ημέρες του Σεπτεμβρίου.

Τα Πολλυσπόρια

Με την πρώτη καρποφορία και τη σοδειά της νέας χρονιάς, οι γεωργοί συγκέντρωναν κάθε είδους σπόρο ή καρπό και τα πήγαιναν στην Εκκλησία, όπου και ευλογούνταν. Τα πολλυσπόρια αυτά μπορεί να ήταν φασόλια, ρεβύθια και άλλα όσπρια, ρόδια, καρύδια, σουσάμι, αμύγδαλα και άλλοι καρποί, όπως φρούτα⁴⁴.

ΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΩΝ ΑΠΑΡΧΑΣ ΟΠΩΡΑΣ

*Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὰ
σὰ ἐκ τῶν σῶν προσφέρειν σοι, κατὰ
τὴν πρόθεσιν, ἐκάστῃ κελεύσας, καὶ
τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν τούτοις ἀντά-
μειψιν χαριζόμενος· ὁ τῆς Χήρας τὴν
κατὰ δύναμιν προσφορὰν εὐαρέστως
δεξάμενος, πρόσδεξαι καὶ τὰ νῦν προ-
σκομισθέντα παρὰ τοῦ δούλου σου (τοῦ
δεῖνος), καὶ τοῖς αἰωνίοις σου θησαυροῖς
ἐναποθέσθαι ταῦτα καταξίωσον·
δωρούμενος αὐτῷ καὶ τῶν ἐγκοσμίων
σου ἀγαθῶν ἀφθονον τὴν ἀπόλαυσιν,
σὺν πᾶσι τοῖς διαφέρουσιν αὐτῷ.*

*Ὅτι ἡὐλόγηταί σου τὸ ὄνομα καὶ
δοξάσται σου ἡ βασιλεία, σὺν τῷ
ἀνάρχῳ σου Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ σου
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν⁴⁵.*

ΕΥΧΗ ΓΙΑ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΚΑΡΠΟΥΣ

Δέσποτα Κύριε και Θεέ μας, Εσύ που
διέταξες να Σου προσφέρει ο καθένας
τα δικά Σου από τα δικά Σου, ανάλογα
με την πρόθεσή του, και χαρίζεις τα αιώ-
νια αγαθά Σου ως ανταμοιβή γι' αυτά.
Εσύ που δέχτηκες ως ευάρεστη την
προσφορά που έκανε η Χήρα, ανάλογα
με τη δύναμή της, δέξου και τώρα αυτά
που Σου προσκομίσθηκαν από τον δούλο
Σου (τάδε) και αξίωσέ τον να τα εναπο-
θέσει στους αιώνιους θησαυρούς Σου,
δίνοντας σε αυτόν ως δώρο την απόλαυ-
ση και των εγκοσμίων αγαθών Σου σε
αφθονία, μαζί με όλα όσα είναι προς το
συμφέρον του.

Γιατί είναι ευλογημένο το Όνομά Σου
και δοξασμένη η Βασιλεία Σου, μαζί με
τον άναρχο Πατέρα Σου και το Πανάγιό
Σου Πνεύμα, τώρα και πάντοτε και στους
απέραντους αιώνες. Αμήν.

44. Ημερολόγιο 2004, εκδ. Γραφείου Νεότητος Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.
45. Ζερβού ..... Ευχολόγιον το Μέγα, ό.π., σελ. 495.

Ο Φοίνικας

Η χρήση του στη λατρεία - συμβολισμός

Ο συμβολισμός της φοινικιάς είναι αξιοσημείωτος. Συμβολίζει την αγαλλίαση, τη δικαιοσύνη, τη φήμη, επειδή αναπτύσσεται πάντα όρθια, την ευλογία, το θρίαμβο και τη νίκη. Οι κλάδοι του φοίνικα, κοινώς βάγια, ήταν σύμβολο νίκης και με αυτούς στεφάνωναν τους νικητές. Επειδή κάνει καλούς καρπούς σε μεγάλη ηλικία συμβολίζει και τη μακροζωία και τα ανθηρά γηρατειά. Συμβολίζει τους δίκαιους που θα «ανθίσουν σαν φοινικιές». Πάνω στον τάφο μάρτυρα συμβολίζει το θρίαμβο. Για τους πρώτους Ρωμαίους χριστιανούς ήταν γνώρισμα-σημείο εκείνου που είχε κάνει προσκύνημα στους Αγίους Τόπους. Εξ αυτού και η λέξη palmer (προσκυνητής), από τη λατινική λέξη Palma (φοινικιά).

Οι Χριστιανοί συνόδευσαν τους νεκρούς τους με κλάδους φοινίκων, ψάλλοντας το στίχο του ψαλμού: «*Δίκαιος ως φοίνιξ ανθήσει*» (Ψαλμ. 91, 13), γιατί ήταν σύμβολο νίκης και θριάμβου κατά του θανάτου, αλλά και σύμβολο πίστεως στην αθανασία.

Ο όχλος των Ιουδαίων, όταν ο Κύριος θριαμβευτικά εισήλθε στα Ιεροσόλυμα κατά την Κυριακή των Βαΐων, Τον υποδέχτηκε με κλάδους φοινίκων λέγοντας: «*Ώσαννά! Εύλογημένος ό έρχόμενος έν όνόματι Κυρίου, ό βασιλεύς του Ίσραήλ*» (Ιωάν. 12, 13-14).

Η Αιθερία στο *Οδοιπορικό* της, αναφερόμενη στην αρχαία τάξη των ιερών ακολουθιών των Αγίων Τόπων, μνημονεύει πως, κατά την Κυριακή των Βαΐων, «*πάντες οί παῖδες, όσοι εύρεθώσι*» στα μέρη του όρους των Ελαιών, κρατούσαν κλάδους ελαιών και φοινίκων⁴⁶.

Σήμερα χρησιμοποιείται στη διακόσμηση των ναών κατά τις πανηγύρεις. Με φύλλα φοινικιάς κατασκευάζονται αψίδες που στολίζουν τις εισόδους των ναών ή τις εξέδρες που χρησιμοποιούνται για τις τελετές των Θεοφανείων ή της Ανάστασης στα προαύλια των ναών. Ακόμη την Κυριακή των Βαΐων κατασκευάζονται σταυροί από φύλλα φοινικιάς.

46. Μεντιδάκη ..., *Τύπος* .... - τόμος Α', ό.π., σελ. 275-276.

Το Φυτό

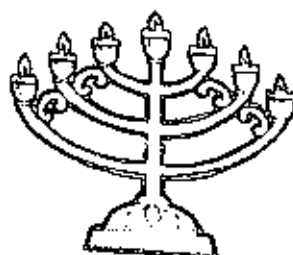
Ο φοίνικας (*Phoenix dactylifera*) είναι αειθαλές δέντρο, ύψους περισσότερο των 15-20 μ., με διάμετρο 3-8 μ. και ομοιοπαχή κορμό, όρθιο, στην κορυφή του οποίου υπάρχει ένας ρόδακας από μεγάλα σύνθετα φύλλα. Ο κορμός σχηματίζεται από τις βάσεις των παλαιών φύλλων. Τα φύλλα είναι τοξοειδή, κυρτά, πτεροσχιδή, λογχοειδή, ανοιχτού πράσινου χρώματος, επιμήκη 2-6 μ., με λογχοειδή φυλλάρια σε δύο αντίθετες σειρές, μήκους 15-40 εκ. Ο ρυθμός ανάπτυξης του δένδρου είναι αργός. Υπάρχουν ποικιλίες που διαφέρουν ως προς την ανάπτυξη, το χρώμα και το μέγεθος των καρπών. Έχει μικρά κίτρινα άνθη, πολλά μαζί, σε τσαμπί. Αναπτύσσεται σχετικά αργά.

Πότε και πώς θα τον φυτέψετε

Πολλαπλασιάζεται με σπόρο σε θερμό σπορείο. Ο σπόρος χάνει εύκολα τη βλαστική του ικανότητα και φυτρώνει μετά από 2-3 μήνες. Το είδος *Phoenix dactylifera* αναπαράγεται και με ιστοκαλλιέργεια. Η μεταφύτευση γίνεται με μπάλα χώματος, αλλά χρειάζεται προσοχή γιατί έχει πασσαλώδη ρίζα.

Τα μυστικά του

Προτιμά καλά στραγγιζόμενα εδάφη και απαιτεί πλούσια ποτίσματα. Δεν αντέχει στον παγετό. Γι' αυτό δεν συναντάται σε περιοχές της Βόρειας Ελλάδας. Πρέπει να φυτεύεται σε καλά ηλιαζόμενες θέσεις.

Η κηρομαστίχη

Στην ακολουθία των Εγκαινίων ενός Ιερού Ναού χρησιμοποιείται η κηρομαστίχη. Πρόκειται για ένα υγρό, με κολλώδη υφή, που παρασκευάζεται επί τόπου και χρησιμοποιείται στην στέρεση τοποθέτηση της πλάκας της Αγ. Τραπέζης πάνω στον κίονα που θα τη στηρίζει.

Προκειμένου να παρασκευασθεί η κηρομαστίχη χρειάζονται:

1 κ. καθαρό κερί (μελισσοκέρι)

50 γραμ. Μαστίχα

50 γραμ. Σμύρνα

50 γραμ. Αλόη

50 γραμ. Θυμίαμα

50 γραμ. Ρετσίνι

50 γραμ. Λάδανος

Ο αρμόδιος για την παρασκευή της κηρομαστίχης, κληρικός ή λαϊκός, θάζει σε μία χύτρα λίγο νερό. Μόλις αυτό θράσει, ρίχνει το μελισσοκέρι, ώσπου να λειώσει και να πάρει υγρή μορφή. Τότε ρίχνει στη χύτρα τα υπόλοιπα υλικά, για να θράσουν μαζί με το κερί και να γίνουν ένα μείγμα. Ανακατεύει συνεχώς.

Γιατί όμως χρησιμοποιούνται τα συγκεκριμένα υλικά; Κάποια από αυτά (σμύρνα, αλόη, θυμίαμα) είναι αρωματικές ύλες, χρήσιμες στην ταφή των νεκρών. Χρησιμοποιούνται, λοιπόν, επειδή η Αγ. Τράπεζα είναι ο Τάφος του Χριστού, στον οποίο σε κάθε Θ. Λειτουργία θα αποτίθεται το Σώμα Του. Άλλα υλικά είναι κολλητικές ουσίες, χρήσιμες για τη στερέωση της πλάκας της Αγ. Τραπέζης.

Στη διάρκεια των εγκαινίων, μετά τη λιτάνευση των ιερών λειψάνων γύρω από το νέο Ι. Ναό, ο Αρχιερέας τοποθετεί τα ιερά λείψανα στο «φυτόν» (δηλ. την κυκλική νύμφη στο μέσον του κίονα της Αγ. Τραπέζης). Μέσα στο «φυτόν» ο Αρχιερέας στερεώνει τα ιερά λείψανα με χαρτιά, στα οποία έχουν γραφεί ονόματα κεκοιμημένων. Πάνω στον κίονα έχει τοποθετηθεί κυκλικά μαρμαρόσκονη και γύρω από τον κίονα έχουν δεθεί χαρτιά, προκειμένου να μη διαρρεύσει η κηρομαστίχη. Στη συνέχεια, ο Αρχιερέας ρίχνει την κηρομαστίχη μέσα στο «φυτόν» και στην επιφάνεια του κίονα. Κατόπιν τοποθετείται η πλάκα της Αγίας Τραπέζης. Οι κολλητικές ουσίες που περιέχονται στην κηρομαστίχη, όταν αυτή πήξει, θα βοηθήσουν την πλάκα να στερεωθεί.

Ακολουθεί το πλύσιμο της Αγ. Τραπέζης, η άλειψή της με Άγ. Μύρο και το σκούπισμά της με τα αντιμήνια. Κατόπιν ο αρχιερέας στάζει λίγη κηρομαστίχη στις τέσσερις γωνίες της Αγ. Τραπέζης και κολλάει με αυτήν τις εικόνες (υφασμάτινες) των τεσσάρων Ευαγγελιστών.

Ο Άγιος Τρύφων

Ο Άγιος Τρύφων καταγόταν από τη Λάμψακο και έζησε στα χρόνια των αυτοκρατόρων Γορδιανού και Δεκίου. Προερχόταν από φτωχή οικογένεια και στην παιδική του ηλικία έβοσκε χήνες για να ζήσει. Συγχρόνως όμως μελετούσε με ζήλο την Αγία Γραφή και εκτελούσε με ευλάβεια τα θρησκευτικά του καθήκοντα. Έτσι, σιγά-σιγά ο Τρύφων με την ευσεβή φιλομάθεια του, κατόρθωσε όχι μόνο να διδαχθεί ο

ίδιος, αλλά και να διδάσκει τις αιώνιες αλήθειες της πίστεώς του. Γρήγορα η ευσεβής ψυχή του δέχθηκε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και ο Θεός αξίωσε τον Τρύφωνα να θαυματουργεί. Ο Άγιος όχι μόνο θεράπευε κάθε ασθένεια, αλλά και εξαγνίζει τις μολυσμένες από τα δαιμόνια ψυχές.

Όταν ο αυτοκράτορας Γορδιανός πληροφορήθηκε τις θαυματουργικές ικανότητες του Τρύφωνα, τον παρακάλεσε να θεραπεύσει την άρρωστη κόρη του. Ο αυτοκράτορας προσπάθησε να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του, προσφέροντας στον Άγιο αξιώματα και χρήματα, τα οποία όμως ο Τρύφων ευγενικά αρνήθηκε. Όταν αυτοκράτορας έγινε ο Δέκιος, εξαπέλυσε άγριο διωγμό κατά των Χριστιανών. Ο Άγιος συνελήφθη και οδηγήθηκε στη Νίκαια της Βιθυνίας μπροστά στον ειδωλολάτρη έπαρχο, όπου και ομολόγησε με θάρρος την πίστη του. Τότε υποβλήθηκε σε φρικτά βασανιστήρια και τελικά αποκεφαλίσθηκε.

Αγαπήθηκε πολύ από τους ανθρώπους της εποχής του. Σε πολλές εικόνες παριστάνεται με το κλαδευτήρι στο χέρι. Θεωρείται ο προστάτης Άγιος των χωραφιών και των αμπελιών, γι' αυτό και τον τιμούν ιδιαίτερα οι γεωργοί.

Μάλιστα στο Μεγάλο Ευχολόγιο υπάρχουν ευχές που διαβάζονται σε περιπτώσεις που παρουσιάζονται διάφορα προβλήματα στις καλλιέργειες (ασθένειες, επιδρομές εντόμων ή ερπετών κ.λπ.)

ΤΑΞΙΣ

ΓΙΝΟΜΕΝΗ ΕΙΣ ΧΩΡΑΦΙΟΝ,
ἢ ΕΙΣ ΑΜΠΕΛΩΝΑ, ἢ ΕΙΣ ΚΗΠΟΝ,
ΕΙ ΣΥΜΒΗ ΒΛΑΠΤΕΣΘΑΙ
ΥΠΟ ΕΡΠΕΤΩΝ ἢ ΑΛΛΩΝ ΕΙΔΩΝ

Χρή γίνεται Λειτουργίαν, καὶ ἄπειν Κανδήλαν τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, ἢ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, ἢ τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ τοῦ Λίβυος, ἢ καὶ ἀμφοτέρων. Καὶ μετὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν, λαβὼν ἔλαιον ὁ Ἱερεὺς ἐκ τῶν Κανδηλῶν, καὶ ὕδωρ ἐκ τῶν ἁγίων Θεοφανείων, καὶ ἐπιρραίνων σταυροειδῶς τὸ χωράφιον, ἢ τὸ ἀμπέλιον, ἢ τὸν κήπον, λέγει τὰς εὐχὰς ταύτας⁴⁷.

Τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας σου ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κατακοσμήσας διὰ τῶν μεγάλων φωστήρων, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θαυμάζεσθαι δι' αὐτῶν σὲ τὸν μόνον Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην τῆς κτίσεως· τὴν δὲ γῆν κατακοσμήσας χλόη, καὶ χόρτῳ, καὶ ποικιλίᾳ σπερμάτων σπορίμων κατὰ γένος, καὶ πᾶσιν ἄνθεσι μορφώσας εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εὐλογήσας αὐτήν· αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ἐπίβλεψον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου ἐπὶ τὸ κτῆμα τοῦτο (τὸν κήπον, ἢ τὴν ἄμπελον), καὶ εὐλόγησον αὐτό· καὶ διαφύλαξον ἀπὸ πάσης φαρμακείας, καὶ ἐπαισίδας, καὶ παντὸς κακοῦ, περιεργείας τε πονηρᾶς, καὶ πανουργίας ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ δὸς αὐτῷ προσφέρειν καρπούς κατὰ καιρὸν πεπληρωμένους τῆς εὐλογίας σου· καὶ πᾶν θηρίον, καὶ

ΤΑΣΗ

ΠΟΥ ΤΕΛΕΙΤΑΙ ΣΕ ΧΩΡΑΦΙ,
ΣΕ ΑΜΠΕΛΙ ἢ ΣΕ ΚΗΠΟ,
ΑΝ ΣΥΜΒΕΙ ΝΑ ΥΠΟΣΤΕΙ ΒΛΑΒΗ
ΑΠΟ ΕΡΠΕΤΑ ἢ ΑΛΛΑ ΕΙΔΗ

Χρειάζεται νὰ γίνει Λειτουργία καὶ νὰ ανάψουμε καντήλι τοῦ Ἁγίου Τρύφωνα ἢ τοῦ Ἀγ. Εὐσταθίου ἢ τοῦ Ἀγ. Ἰουλιανοῦ τοῦ Λίβυος ἢ ὅλων. Καὶ μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία παίρνει λάδι ὁ ἱερέας ἀπὸ τα καντήλια καὶ αγιασμό τῶν Θεοφανείων καὶ ραντίζοντας σταυροειδῶς τὸ χωράφι, τὸ ἀμπέλι ἢ τὸν κήπο, λέει αὐτὲς τὶς εὐχές:

Ἀς παρακαλέσουμε τὸν Κύριο.

Κύριε καὶ Θεέ μας, Εσύ που στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας Σου ἐφτιάξες τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὸν μὲν οὐρανὸ καταστόλισες με τὰ μεγάλα ἀστέρια, ὥστε νὰ φωτίζουν τὴ γῆ καὶ νὰ δέχεσαι τὸν θαυμασμό Εσύ, ὁ μόνος Δημιουργός καὶ Δεσπότης τῆς Κτίσεως, τὴ δὲ γῆ καταστόλισες με τὴ χλόη, τὰ ἀγριόχορτα, με ποικιλία σπόρων που μποροῦν νὰ σπαρθοῦν κατὰ τὸ γένος τοὺς καὶ τὴ διακόσμησες με ὅλα τὰ ἄνθη, ὥστε νὰ εἶναι ωραία στολισμένη καὶ τὴν εὐλόγησες· Εσύ καὶ τώρα, Δέσποτα, δεξ ἀπὸ ψηλά, ἀπὸ τὴν ἁγία κατοικία Σου αὐτὸ τὸ κτῆμα (τὸν κήπο ἢ τὸ ἀμπέλι) καὶ εὐλόγησέ το. Καὶ φύλαξέ το ἀπὸ κάθε μαγεία καὶ γοητεία κι ἀπὸ κάθε κακό, ἀπὸ πονηρὴ περιέργεια κι ἀπὸ τὴν πανουργία τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ δώσε νὰ προσφέρει, ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς, καρπούς πλήρεις ἀπὸ τὴν εὐλογία σου. Καὶ δώξε

47. Ζερβού ..... Εὐχολόγιον το Μέγα, ὁ.π., σελ. 499.

έρπετόν, καὶ πᾶσαν ὀργὴν καὶ νόσον ἐπερχομένην θλαθερῶς, ἀποδιώξον ἐξ αὐτοῦ.

Ὅτι ἡγιάσται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρός, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΤΥΡΟΣ ΤΡΥΦΩΝΟΣ

Λεγόμενος εἰς Κήπους, Ἀμπελῶνας, καὶ Χωράφια⁴⁸.

ὄντος μου ἐν Λαμψάκου κώμῃ, καὶ τὰς χήνας ἐπιμελουμένου μου καὶ βόσκοντος, ὀργὴ κατήλθεν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, οὐκ εἰς τὸν τόπον ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς κύκλῳ περιχώρους, τουτέστιν ὀργὴ πρὸς πᾶσαν ἄμπελον, χώραν τε καὶ κήπον, ἀθρώως τῶν φύλλων καὶ τῶν καρπῶν βριθομένων, μαραινομένων καὶ ἀφανιζομένων. Ὅρων οὖν ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος Τρύφων, οὕτω τηκομένους τοὺς καρπούς, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δαπανωμένους τοὺς ἀνθρώπους, τῷ παντελεῖ ἀφανισμῷ τῶν καρπῶν τῆς γῆς, τῶν τε χωραφίων, ἀμπέλων, κήπων, καὶ παντοίων δένδρων τε καὶ λαχάνων, καὶ μάλιστα τῶν τὴν κώμην ἐκείνην οἰκούντων τῆς παρακειμένης λίμνης, καὶ πρὸς ὑπόκλησιν καὶ πρόσκλησιν μου παραγενομένων. Καὶ δὴ εἰς προσευχὴν κλίναντός μου τὸ γόνυ, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπετάσαντος, ὁ

μακριὰ ἀπὸ αὐτοῦ κάθε ζῶο καὶ ἐρπετό, κάθε ὀργὴ καὶ ἀσθένεια που ἐπέρχεται γιὰ νὰ προκαλέσει θλάβη.

Γιατί εἶναι ἀγιασμένο καὶ δοξασμένο τὸ πάντιμο καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΤΥΡΑ ΤΡΥΦΩΝΑ

Λέγεται σὲ κήπους, ἀμπέλια καὶ χωράφια.

Εὖνῳ βρισκόμουν στὴν Λάμψακο καὶ φρόντιζα τὶς χήνες μου καὶ τὶς ἐβόσκα, κατέθηκε ὀργὴ ἀπὸ τοῦ παντοδύναμο Θεοῦ, ὄχι μονάχα στὸν τόπο ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ στα περὶχωρα που βρίσκονταν γύρω ἀπ' αὐτήν, δηλαδή ὀργὴ σὲ κάθε ἀμπέλι, χωράφι καὶ κήπο, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας τὰ φύλλα καὶ οἱ καρποὶ γέμιζαν, μαραίνονταν καὶ καταστρέφονταν. Βλέποντας, λοιπόν, ἐγώ, ὁ ἐλάχιστος Τρύφωνας νὰ λειώνουν ἐτσι οἱ καρποί, καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο νὰ δαπανῶνται οἱ ἄνθρωποι με τὸν παντελὴ ἀφανισμό τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ με τὴν παράδοση τῶν χωραφίων, τῶν ἀμπελιῶν, τῶν κήπων, τῶν λαχάνων καὶ τῶν κάθε λογῆς δέντρων σὲ τέτοιον ὀλεθρο, προσευχήθηκα στὸν Κύριο καὶ Θεό μου νὰ εξαφανιστοῦν ὅλα τὰ ζῶα, που ἀδικοῦν καὶ φθείρουν τοὺς κήπους, τὰ χωράφια καὶ τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ κάθε εἶδους δένδρα καὶ λάχανα, καὶ μάλιστα αὐτὰ που ἀνήκουν στοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ που βρίσκεται δίπλα ἀπὸ ἐκείνη τὴν λίμνη καὶ ἦρθαν γιὰ νὰ με προσκαλέ-

48. Ζερβού ..... Ευχολόγιον το Μέγα, ὁ.π., σελ. 500.

εἰσακούων τῶν εἰς αὐτὸν πεποιθότων
 Θεός, αὐτὸς ἐξαπέστειλεν ἐξ ἐτοίμου
 κατοικητηρίου αὐτοῦ Ἄγγελον, τοῦ
 πατάξαι πᾶν φύλον καὶ πᾶν γένος
 κακούργων θηρίων, τῶν ἀδικούντων
 τὴν ἄμπελον, τὴν χώραν τε, καὶ τὸν
 κήπον τῶν δούλων αὐτοῦ, ὁ καὶ τῶν
 θηρίων τούτων τὰ ὀνόματα σαφῶς
 ἐπιστάμενος· οἶα· Κάμπη, Σκώληξ,
 Σκωληκοκάμπη, Σκάνθαρος, Βρούχος,
 Ἀκρίς, Ἐπίμαλος, Καλιγάρης, Μακρό-
 πους, Μύρμηξ, Φθείρ, Ῥυγίτης, Ψυλ-
 λίτης, Καυσοκόπος, Ἐρυσίβη, Κοχλοί,
 Ψαλίτης, καὶ εἴτι ἄλλο προσφυσοῦν καὶ
 μαραῖνον τὸν καρπὸν τῆς σταφυλῆς καὶ
 τῶν λοιπῶν εἰδῶν καὶ λαχάνων· οὐ μὴν
 δέ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐγὼ ὅρκω ταῦτα
 ἐδέσμουν, τοῦ μηκέτι τοὺς τόπους τῶν
 ἐμὲ προσκαλουμένων ἐπιβαίνειν τού-
 τους καὶ διατρίβειν, ἀλλ' ἐπὶ ἀβάτων
 τόπων ἐπέταξα ἀπελθεῖν. Ὁ δὲ ὅρκος
 τοιοῦτος ἐστίν· Ὁρκίζω ὑμᾶς κατὰ τῶν
 ἁγίων πολυομμάτων Χερουβὶμ, καὶ τῶν
 ἐξαπτερύγων Σεραφίμ, τῶν ἵπταμένων
 κύκλῳ τοῦ θρόνου, τῶν κραζόντων τό·
 Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος Κύριος Σαβαώθ,
 εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν. Ὁρκίζω
 ὑμᾶς κατὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ
 πάσης Δυνάμεως, καὶ τῶν μυρίων μυ-
 ριάδων, καὶ χιλίων χιλιάδων, τῶν φόβῳ
 πολλῷ ἵσταμένων κατενώπιον τῆς
 δόξης Κυρίου· μὴ ἀδικήσητε τὴν ἄμπε-
 λον, μήτε τὴν χώραν, μήτε τὸν κήπον
 τῶν δένδρων τε καὶ λαχάνων τοῦ δού-
 λου τοῦ Θεοῦ (τοῦ δεινός), ἀλλὰ ἀπέλ-
 θετε εἰς τὰ ἄγρια ὄρη, εἰς τὰ ἄκαρπα
 ξύλα, εἰς ᾧ ἐχαρίσατο ὑμῖν ὁ Θεὸς τὴν
 καθημερινὴν τροφήν. Ὁρκίζω ὑμᾶς
 κατὰ τοῦ τιμίου Σώματος καὶ Αἵματος

σούν. Μόλις ἐκλίνα, λοιπόν, τα γόνατά
 μου γιὰ νὰ προσευχηθῶ καὶ ὑψῶσα τὰ
 χέρια μου στὸν Θεό, ὁ Θεός, ποὺ εἰσα-
 κούει ὅσους Τὸν ἐμπιστεύονται, ἐστειλε
 Ἄγγελο ἀπὸ τὸ κατοικητήριό Του, τὸ
 ἐτοιμὸ νὰ δεχτεῖ τὶς δεήσεις μας, γιὰ νὰ
 καταστρέψει κάθε φύλο καὶ κάθε γένος
 κακούργων ζωυφίων, ποὺ ἀδικοῦν τὸ
 ἀμπέλι, τὸ χωράφι καὶ τὸν κήπο τῶν δού-
 λων Του. Αὐτὸς τα γνωρίζει με τὰ ὀνόμα-
 τά τους, δηλαδὴ τὴν κάμπια, τὸ γεωσκώ-
 ληκα, τὴ σκωληκοκάμπη, τὸ σκαθάρι, τὸν
 βρούχο, τὴν ακρίδα, τὸν ἐπίμαλο, τὸν
 καλιγάρη, τὸ μακρόποδα, τὸ μυρμήγκι,
 τὴν ψεῖρα, τὸ ρυγίτη, τὸν ψυλλίτη, τὸν
 καυσοκόπο, τὴν ἐρυσίβη, τὰ σαλιγκάρια
 (τοὺς κοχλιοὺς), τὸν ψαλίτη καὶ ο,τιδή-
 ποτε ἄλλο προσβάλλει καὶ μαραίνει τὸν
 καρπὸ τοῦ σταφυλίου καὶ τῶν λοιπῶν
 εἰδῶν καὶ τῶν λαχάνων. Καὶ ὅχι μόνο
 αὐτό, ἀλλὰ κι ἐγὼ ὁ ἴδιος τὰ δέσμευα με
 ὅρκα, νὰ μὴν πάνε ἄλλη φορὰ καὶ νὰ μὴν
 μένουν στὸς τόπους ὧσων με προσκα-
 λοῦν, ἀλλὰ τὰ διέταξα νὰ πάνε μακριά,
 σὲ ἀπάτητα μέρη. Καὶ ὁ ἐξορκισμὸς εἶναι
 αὐτός· Σας ὀρκίζω κατὰ τῶν ἁγίων
 πολυομμάτων Χερουβεὶμ καὶ τῶν εξα-
 πτερύγων Σεραφεὶμ, ποὺ πετοῦν κυκλι-
 κά στὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ καὶ ψέλνουν
 τοι· «Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος Κύριος Σαβ-
 βαώθ, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν».
 Σας ἐξορκίζω κατὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων
 καὶ κάθε Δυνάμεως καὶ τῶν μυρίων
 μυριάδων καὶ τῶν χιλίων χιλιάδων, ποὺ
 στέκονται ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ
 Κυρίου με πολὺ σεβασμὸ. Νὰ μὴν ἀδική-
 σετε τὸ ἀμπέλι, οὔτε τὸ χωράφι οὔτε τὸν
 κήπο με τὰ δέντρα καὶ τὰ λάχανα τοῦ
 δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε), ἀλλὰ νὰ φύγε-
 τε μακριὰ στὰ ἄγρια βουνά, στὰ ἄκαρπα
 δέντρα, σ' αὐτὰ ποὺ σας χάρισε ὁ Θεός

Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν, δι' οὗ καὶ ἡ σωτηρία
ἐδόθη ἡμῖν καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ὑπὲρ
οὗ μέλλομεν ἀποθνήσκειν· μὴ ἀδικήση-
τε μήτε τὴν χώραν, μήτε τὴν ἀμπελον,
μήτε τὸν κήπον, μήτε πᾶν δένδρον
κάρπιμόν τε καὶ ἄκαρπον, ἢ φύλλον
λαχάνων ἀδικήσητε, ἐκ τοῦ περιορι-
σμοῦ καὶ τόπου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ
(τοῦ δέινοσ)· εἰδὲ παρακούσητέ μου, καὶ
παραβῆτε τὸν ὄρκον, ὃν ὥρκισα ὑμᾶς,
οὐκ ἔχετε πρὸς ἐμέ τὸν ταπεινὸν καὶ
ἐλάχιστον Τρύφωνα, ἀλλὰ πρὸς τὸν
Θεὸν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ
Ἰακώβ, τὸν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας
καὶ νεκρούς. Διό, καθὼς προεῖπον ὑμῖν,
ὑπάγετε εἰς τὰ ἄγρια ὄρη, εἰς τὰ
ἄκαρπα ξύλα· εἰδὲ μὴ ἀκούσητέ μου,
ἵκετε εἰς μέλλω τὸν φιλόανθρωπον
Θεόν, τοῦ ἀποστεῖλαι τὸν Ἄγγελον
αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῶν θηρίων, καὶ σιδήρῳ
καὶ μολύβδῳ δῆσει ὑμᾶς καὶ ἀποκτενεῖ,
ἀνθ' ὧν τοὺς ὄρκους καὶ τὴν προ-
σευχὴν ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ ἡθετήσατε
Τρύφωνος· ἀλλὰ καὶ οἱ στρουθοί,
πεμπόμενοι δι' ἐμῆς προσευχῆς, κατα-
φάγονται ὑμᾶς. Ἔτι ὀρκίζω ὑμᾶς κατὰ
τοῦ μεγάλου Ὀνόματος, τοῦ ἐπὶ τῆς
πέτρας ἐπιγραφέντος, καὶ μὴ βαστασά-
σης, ἀλλὰ διαρραγείσης, ὥσει κηρὸς
ἀπὸ προσώπου πυρός· Ἐξέλθετε ἐκ τῶν
καθ' ἡμᾶς, εἰς οὓς προεῖπον ὑμῖν,
τόπους ἀθάτους, καὶ ἀνύδρους, καὶ
ἀκάρπους· ἐξέλθετε ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ
περιορισμοῦ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ,
τῶν κάμει προσκαλουμένων εἰς βοήθει-
αν αὐτῶν, καὶ ἀντίληψιν, καὶ σωτηρίαν·
ἵνα καὶ ἐν τούτοις δοξασθῇ τὸ πανάγιον
ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ

για τὴν καθημερινή σας τροφή. Σας
εξορκίζω κατὰ τοῦ τιμίου Σώματος καὶ
Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ
Θεοῦ καὶ Σωτῆρα μας, μέσω τοῦ Οποίου
μας δόθηκε σωτηρία καὶ ἀπολύτρωση καὶ
για χάρη τοῦ Οποίου πρόκειται νὰ πεθά-
νουμε. Νὰ μὴν ἀδικήσετε οὔτε το χωρά-
φι οὔτε το ἀμπέλι οὔτε τὸν κήπο οὔτε
κανένα δέντρο, καρποφόρο ἢ ἀκαρπο,
οὔτε τὰ φύλλα ἀπὸ κανένα λάχανο νὰ
μὴν ἀδικήσετε, στα ὅρια τῆς περιοχῆς
τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Καὶ ἀν με
παρακούσετε καὶ παραβῆτε τὸν ὄρκο,
στον οποίο σας ἐξόρκισα, δὲν θὰ ἔχετε
νὰ κάνετε μ' ἐμένα τὸν ταπεινὸ καὶ ἐλά-
χιστο Τρύφωνα, ἀλλὰ με τὸν Θεὸ τοῦ
Αβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, που θὰ
ἐρθεῖ για νὰ κρίνει ζωντανούς καὶ
νεκρούς. Γι' αὐτό, ὅπως σας εἶπα καὶ πρὶν,
πηγαίνετε στα ἄγρια ὄρη, στα
ἄκαρπα δέντρα. Κι ἀν δὲν με ἀκούσετε,
θὰ ἱκετεύσω τὸν φιλόανθρωπο Θεό, νὰ
στελεῖ τὸν Ἄγγελό Του στα ζῶα καὶ με
σίδερο καὶ με μολύβι θὰ σας καταστρέ-
ψει καὶ θὰ σας σκοτώσει, σαν ἀνταπόδο-
ση που ἀθετήσατε τοὺς ἐξορκισμούς καὶ
τὴν προσευχὴ ἐμένα, τοῦ ταπεινοῦ
Τρύφωνα. Ἀλλὰ καὶ τὰ πουλιά θὰ σταλ-
θοῦν με τὴ δική μου προσευχὴ καὶ θὰ
σας καταφάνε. Ἀκόμη σας ἐξορκίζω κατὰ
τοῦ μεγάλου Ὀνόματος, που γράφηκε
πάνω στὴν πέτρα κι αὐτὴ δὲν το ἀντέξε,
ἀλλὰ διασπάσθηκε, ὅπως ἐξαφανίζεται
τὸ κερὶ ἀπὸ τὴν φωτιά. Βγεῖτε ἀπὸ τὶς
δικές μας περιοχές καὶ πηγαινέτε στους
ἀπάτητους, ἀνύδρους καὶ ἀκαρπούς
τόπους. Φύγετε ἀπὸ τὴν περιοχὴ καὶ τὰ
ὅρια τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, που κι ἐμένα
προσκάλεσαν για βοήθεια, ἀντίληψη καὶ
σωτηρία. Προκειμένου καὶ ἀπ' αὐτοὺς νὰ
δοξολογηθεῖ τὸ πανάγιο ὄνομα τοῦ

τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ αἱ προσευχαί, καὶ αἱ αἰτήσεις τοῦ ταπεινοῦ Τρύφωνος ἐκπληρωθῶσιν. Ὅτι τῷ Θεῷ πρέπει δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

*

Δέσποτα Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ ἐνσάρκῳ σου οἰκονομία εὐλογήσας τὴν Βηθλεέμ, καὶ τὴν Γεθσημανή, καὶ πρῶτον τὸν οἶκον Ἰακώβ, ὃς καὶ εὐλογηθεὶς, Ἰσραὴλ μετωνομάσθη· ὁ καὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ εὐλογήσας· αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τὸ κτῆμα τοῦτο (τὸν κήπον ἢ τὴν ἄμπελον), καὶ ποιήσον αὐτὸ ἐπ' εὐλογίαις καρποφορεῖν· πρεσβεύεις τῆς παναχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ· προστασίαις τῶν τιμίων, ἐπουρανίων Δυνάμεων ἁσωμάτων· τοῦ τιμίου καὶ ἐνδόξου Προφήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· τῶν ἁγίων, ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων· τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων Μαρτύρων· τῶν ἁγίων ἐνδόξων, μεγάλων Μαρτύρων Τρύφωνος, Εὐσταθίου καὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἁγίου (τοῦδε), καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Πατέρα, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ οἱ προσευχές καὶ τὰ αἰτήματα τοῦ ταπεινοῦ Τρύφωνα νὰ ἐκπληρωθοῦν. Διότι στο Θεό ἀρμόζει ἡ δοξολογία καὶ ἡ ἐξουσία στους ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

*

Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς μας, Εσύ που σύμφωνα με τὸ σχέδιο τῆς Θείας Οἰκονομίας, ἔφερες σάρκα καὶ εὐλόγησες τὴ Βηθλεέμ καὶ τὴν Γεθσημανή καὶ προηγουμένως τὸν οἶκο τοῦ Ἰακώβ, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εὐλογήθηκε μετωνομάσθηκε σε Ἰσραὴλ· Εσύ που καὶ τὸν οἶκο τοῦ Δαβὶδ εὐλόγησες· Εσύ εὐλόγησε καὶ αὐτὸ τὸ κτῆμα (τὸν κήπο ἢ τὸ ἀμπέλι) καὶ κάνε το με τὶς εὐλογίες Σου νὰ καρποφορήσει, με τὶς πρεσβεῖες τῆς πανάχραντης Δέσποινας μας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, με τὴ δύναμη τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, με τὴν προστασία τῶν τιμίων, ἐπουρανίων ἁσωμάτων Δυνάμεων, τοῦ τιμίου καὶ ἐνδόξου Προφήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων, ἐνδόξων καὶ πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν Ἁγίων καὶ καλλινίκων Μαρτύρων, τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Τρύφωνος, Εὐσταθίου καὶ Ἰουλιανοῦ, τοῦ Ἁγίου (τάδε) καὶ ὅλων τῶν Ἁγίων σας.

Διότι Εσύ εἶσαι Αὐτός που εὐλογεῖ καὶ ἀγιάζει τὰ σύμπαντα, Χριστέ καὶ Θεέ μας, καὶ σ' Εσένα ἀναπέμπομε τὴ δοξολογία, μαζί με τὸν ἀναρχο Πατέρα Σου καὶ τὸ πανάγιο, ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό Σου Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στους ἀπέραντους αἰῶνες. Ἀμήν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασιάδης Αλύπιος, *Μετά το θάνατο τι*, εκδ. Τήνος, Αθήναι 1994
- Αστικό Πράσινο, εκδ. ΥΠΕΧΩΔΕ.
- Βιολάκης Γ., *Τυπικόν της του Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας*, εκδ. Σαλίβερος, Αθήναι.
- Δοσίθεος Αρχιμ., *Οψοποιών Μαγγανείαι ήγουν Καλογηρική Μαγειρική*, έκδ. Δ', έκδοσις Ιεράς Μονής Τατάρνης.
- Επίσημοι Δοξολογίαί μεγάλων εορτών, επετείων και τελετών, εκδ. Αποστολικής Διακονίας.
- Ευχολόγιον Α' - Αγιασματάριον, εκδ. Ι. Μονής Σίμωνος Πέτρας, Άγιον Όρος.
- Ζερβός Σπυρίδων Ιερομόναχος (επιμ.), *Ευχολόγιον το Μέγα*, εκδ. ΑΣΤΗΡ, Αθήναι 1986
- Ζηζιούλας Ιωάννης μητροπολίτης Περγάμου, *Η κτίσις ως ευχαριστία - θεολογική προσέγγιση στο θέμα της οικολογίας*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1998.
- Ημερολόγιο 2004, εκδ. Γραφείου Νεότητας Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών.
- Ιερατικόν, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, έκδοσις Γ' Αθήναι 1987.
- Καλαϊτζίδης Δημ. - Ουζούνης Κων., *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση - Θεωρία και Πράξη*, εκδ. Σπανίδη, Ξάνθη 2000.
- Καλοκύρης Κωνσταντίνος, *Τα θεαματικά δρώμενα του τελετουργικού της Μεγάλης Εβδομάδας (Δεκά και απαράδεκτα)*, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1993.
- Κοκκίνου Μ. - Κοφινά Γ., *Σαρακοστιανά*, εκδ. Ακρίτας, έκδοση 5η, 1988.
- Κοντομίχης Πανταζής, *Τα Γεωργικά της Λευκάδας*, εκδ. Γρηγόρη.
- Κωνσταντινίδης Ιωσήφ - Παλαθίδης Δημήτριος, *Το Άγιο Μύρο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο (Επιστήμη και θρησκευτική παράδοση - Παρασκευή - Έψηση - Καθαγίαση)*.
- Λάγγα Αναστασία, *Οι Συνταγές της Νοικοκυράς*, εκδ. Φύλλα, Τρίπολη 2003.
- Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας, εκδ. Βιβλικού Κέντρου «Άρτος Ζωής», Αθήνα 1980.
- Λεονταίνης Γ., *Ιστορία - Περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα 1999.
- Μέγας Γ. Α., *Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας*, έκδ. Γ', εκδ. Βιβλιοπωλείου της Εστίας.
- Μεντιδάκης Γεώργιος, πρωτοπρεσβ., *Τύπος και Συμβολισμός στην Ορθόδοξη Λατρεία*, τόμος Α', Ηράκλειο 1997.
- Παπαπαύλου Θ. - Παλλιδάς Β. - Καλαϊτζίδης Δ. - Περικλέους Ε. - Κουρουζίδης Θ., Σταθόπουλος Π. - Σκούλλος Μ., *Εγχειρίδιο Παιδαγωγικών Δραστηριοτήτων «Το σποράκι πηγή ζωής»*, Βιβλίο για το Δάσκαλο, εκδ. Ελληνικής Εταιρίας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αθήνα 2002.
- Παπαπαύλου Θ. - Παλλιδάς Β. - Καλαϊτζίδης Δ. - Περικλέους Ε. - Κουρουζίδης Θ., Σταθόπουλος Π. - Σκούλλος Μ., *Το Σποροτετράδιο, Φύλλα εργασίας για το μαθητή για το εκπαιδευτικό υλικό «Το σποράκι πηγή ζωής»*, εκδ. Ελληνικής Εταιρίας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Αθήνα 2002.
- Περιοδικό Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τεύχη 28 και 29, εκδ. ΠΕΕΠΚΕ.
- Τα σύμβολα της Εκκλησίας, τα γνωρίζεις;, εκδ. Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας.
- Φιλοθέης Γαβριήλ, μοναχός (επιμ.), *Αθωνικές Στιγμές*, εκδ. Ι. Μ. Φιλοθέου, Άγιον Όρος, 1994.
- Φλογαΐτη Ευγενία, *Περιβαλλοντική εκπαίδευση*, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις, Αθήνα 1993.
- Ψαριώτης Θεόδωρος, *Χρήστες ή καταχραστής;*, εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1996.
- Ψαριώτης Θεόδωρος, *Το φυσικό περιβάλλον στην Ορθόδοξη Πίστη*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2001.

Βιογραφικά συγγραφέων

Ο π. **Ευάγγελος Η. Μαρκαντώνης** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1965. Σπούδασε Χημεία και Θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Από το 1999 συνεργάτης του Γραφείου Νεότητας της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών, διοργάνωσε επιμορφωτικά σεμινάρια και ημερίδες προετοιμασίας κατηχητών και στελεχών κατασκηνώσεων. Συμμετείχε ως οργανωτής και ομιλητής στο Διεθνές Συνέδριο Στελεχών Κατασκηνώσεων, που διοργάνωσε ο «Σύνδεσμος Ορθοδόξων Νεολαίων» το 2002 στην Αγία Πετρούπολη. Εκ των συγγραφέων του εγχειριδίου για στελέχη κατασκηνώσεων «Στην Κατασκήνωση με τα παιδιά». Είναι υπεύθυνος του τομέα Κατήχησης και Επιμόρφωσης του Γραφείου Νεότητας της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών και εφημέριος του Ι. Παρεκκλησίου Αγ. Αναργύρων οδ. Σόλωνος στην Αθήνα. Είναι έγγαμος και πατέρας 4 παιδιών.

Ο **Αυγερινός Π. Γεωργόπουλος** γεννήθηκε στον Πειραιά το 1964. Αποφοίτησε το 1984 από τη Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων, ενώ το 2000 έλαβε το πτυχίο εξομοίωσης του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών. Είναι εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και ασχολείται με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για πολλά χρόνια. Ίδρυσε εργαστήριο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε χώρο του Δημοτικού Σχολείου Ν. Ικονίου όπου υπηρετούσε και συμμετείχε στην πιλοτική φάση του δικτύου Π.Ε. «Το σποράκι πηγή ζωής». Ήταν μέλος της Παιδαγωγικής Ομάδας του Κέντρου Δραπετσώνας, ενώ αργότερα διετέλεσε Υπεύθυνος της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά. Το σχολικό έτος 2005-6 αποσπάστηκε στο Γραφείο Νεότητας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών όπου ανέλαβε τον Τομέα Περιβαλλοντικής Αγωγής. Οργάνωσε πολύμηνα σεμινάρια στελεχών, συνέδριο για την αειφορία στην εκπαίδευση και δίκτυο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για κατηχητικά σχολεία με θέμα: «Τα φυτά στη λατρεία της εκκλησίας». Είναι έγγαμος και πατέρας ενός παιδιού.

Ο **Ιωάννης Γ. Ζαμπέλης** γεννήθηκε το 1983 και μεγάλωσε στη Λευκάδα. Είναι τελειόφοιτος του τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάζεται ως γραμματέας του τομέα Κατήχησης στο Γραφείο Νεότητας της Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών. Διακονεί ως κατηχητής και στέλεχος κατασκηνώσεων στην Ι. Α. Αθηνών και στην Ι. Μ. Λευκάδος και Ιθάκης. Ομιλητής σε επιμορφωτικά σεμινάρια κατηχητών και στελεχών κατασκηνώσεων. Έχουν εκδοθεί οι εργασίες του: 1. *Αγιολόγιον Λευκάδος και Ιθάκης*, 2. *Ομαδική Ψυχαγωγία*, 3. *Παρακλητικός Κανών* εις τον ένδοξον μάρτυρα Νέστορα, προστάτην της αθλουμένης νεότητας, 4. *Στην Κατασκήνωση με τα παιδιά*, 5. *Ψήγματα τοπικής Ιστορίας της Λευκάδας*, 6. *Παρακλητικός Κανών* εις τους εν Λευκάδι ασκήσαντας τρεις θεοφόρους Πατέρας, 7. *Περιβαλλοντική Κατήχηση* και 8. *Ακολουθία ευχαριστήριος και ικετική επί τη διασώσει της νήσου Λευκάδος εκ της φοβεράς του σεισμού απειλής*. Αρθρογραφεί τακτικά σε εφημερίδες και περιοδικά.

Γραφείο - Ίδρυμα Νεότητας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
Ναυάρχου Νικοδήμου 28, 105 56 Αθήνα
Τηλ.: 210-3352343, 210-3352321
E-mail: gr_neotitas@neotita.gr

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΩΝ

-
- > **Αγιασμός:** Τελετή κατά την οποία ευλογείται και αγιάζεται το νερό με την ανάγνωση ευχών και την επίκληση του Αγ. Πνεύματος από τον ιερέα και με τη σταυροειδή ευλογία του με τον Τίμιο Σταυρό. Έτσι το νερό γίνεται ευεργετικό για τον άνθρωπο, για τα έργα του και γενικά για όλα τα κτίσματα. Σε κάθε καινούργιο έργο μας (σπίτι, κατάστημα, σχολείο, γραφείο κλπ.), στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς και σε άλλες ευκαιρίες κάνουμε Αγιασμό, με την πίστη ότι ο Θεός θα ευλογήσει το καινούργιο έργο ή τη νέα περίοδο.
  - > **Αειθαλής:** Δέντρο ή θάμνος που έχει όλες τις εποχές φύλλα και θαλλούς.
  - > **Ακολουθία:** Σύμπλεγμα προσευχών, ψαλμών, ευχών, ύμνων, αναγνωσμάτων και δεήσεων που διαβάζονται ή ψάλλονται με συγκεκριμένη τάξη, είτε σε συγκεκριμένες ώρες της ημέρας είτε σε διάφορες περιστάσεις. Διακρίνονται σε **τακτικές** (που τελούνται στο ναό κάθε μέρα, π.χ. Εσπερινός, Απόδειπνο, Μεσονυκτικό, Όρθρος, Ώρες) και σε **έκτακτες** (π.χ. Παράκληση, Αγιασμός, Αρτοκλασία, Μνημόσυνο, Κηδεία κ.ά.).
  - > **Άμφια:** Ρούχα και εξαρτήματα που αποτελούν τη στολή που φορούν οι κληρικοί κατά την τέλεση των Μυστηρίων και των Ακολουθιών της Εκκλησίας.
  - > **Άνθος:** Το τμήμα του φυτού που έχει τα όργανα για την αναπαραγωγή.
  - > **Αποστραγγίζω:** Σουρώνω, αφαιρώ το νερό.
  - > **Αρτίθλαστα:** Φυτά που μόλις έχουν βλαστήσει.
  - > **Αρτίφυτα:** Φυτά που μόλις έχουν βλαστήσει.
  - > **Αρτοκλασία:** Τελετή κατά την οποία ευλογούνται οι «άρτοι» (γλυκίζοντα ψωμιά) που προσφέρουν οι πιστοί για να ευχαριστήσουν το Θεό για τα αγαθά που τους έχει δώσει και να Τον παρακαλέσουν να τους στείλει την ευλογία στη ζωή τους. Τελείται σε ανάμνηση της ευλογίας των πέντε άρτων από τον Χριστό (Ματθ. ιδ', 19-20). Οι πιστοί προσφέρουν πέντε άρτους, κρασί και λάδι, τα οποία αφού τα ευλογήσει ο ιερέας τα προσφέρει στους πιστούς σαν αντίδωρο. Τελείται όταν πανηγυρίζει ένας ναός, όταν γιορτάζει κάποιος πιστός ή σε επίσημες ημέρες (πχ. εορτή Τριών Ιεραρχών).
  - > **Αρωματικά φυτά:** Φυτά με οσμές, που δίνουν αρώματα.
  - > **Βιοποικιλότητα:** Η ποικιλία των ζωντανών οργανισμών.
  - > **Βλαστική ικανότητα:** Η ικανότητα των σπερμάτων να βλαστάνουν και να δίνουν το καινούριο φυτό.
  - > **Βότανα:** Φυτά που χρησιμοποιούμε για φαρμακευτικούς λόγους.
  - > **Διάβρωση:** Το σκάψιμο, η φθορά του εδάφους από το νερό.
  - > **Επιτάφιος:** Είναι το ύφασμα που έχει ζωγραφισμένη την παράσταση της κηδείας του Χριστού και το προσκυνούν οι πιστοί τη Μεγάλη Παρασκευή. Στολίζεται με αυτό στολίζεται με άνθη.
  - > **Θάμνος:** Πολυετές φυτό χωρίς κορμό.

- **Ιερά σκεύη:** Αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για την τέλεση της Θείας Λειτουργίας (π.χ. άγιο Ποτήριο, άγιος δίσκος κλπ.), αλλά και κάθε σκεύος που χρησιμοποιείται κατά την τέλεση των Μυστηρίων και των Ακολουθιών της Εκκλησίας (π.χ. θυμιατό, κολυμβήθρα κλπ.).
- **Ιερό Βήμα:** Ο χώρος που βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του ορθόδοξου Ναού και προορίζεται αποκλειστικά για τους κληρικούς. Συνήθως έχει σχήμα εσωτερικά ημικυλινδρικής κόγχης και χωρίζεται από τον κυρίως Ναό με το τέμπλο ή εικονοστάσιο. Στο χώρο αυτό βρίσκονται: η **Αγία Τράπεζα**, πάνω στην οποία τελείται η Θεία Λειτουργία, η **Πρόθεση**, το **Σκευοφυλάκιο** όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη και το **Διακονικό** όπου φυλάσσονται τα άμφια των κληρικών
- **Κόλλυθα:** Βρασμένο στάρι με ζάχαρη και άλλους καρπούς που τοποθετείται σε δίσκο κατά την τέλεση του μνημοσύνου και κατόπιν προσφέρεται στους πιστούς για την ανάπαυση της ψυχής του νεκρού.
- **Κοφίνι:** Καλάθι, πανέρι.
- **Λίπασμα:** Διάφορες ουσίες που ρίχνουμε στο έδαφος για να βοηθήσουμε τα φυτά να αναπτυχθούν. Υπάρχουν φυτικά και ζωικά λιπάσματα.
- **Λιτανεία:** Παράγεται από το ρήμα *λιτανεύω*, που σημαίνει παρακαλώ ικετευτικά, με μεγάλη δύναμη ψυχής και επιμονή. Επομένως σημαίνει θερμή και έντονη ικεσία που εκφράζουν οι πιστοί λέγοντας πολλές φορές «Κύριε ελέησον». Έχουμε δύο ειδών λιτανείες: α) περιφορά εικόνας πολιούχου αγίου, αγίων λειψάνων ή του Επιταφίου γύρω από το ναό ή στους δρόμους της ενορίας και β) αυτές που γίνονται σε έκτακτες περιπτώσεις, όταν έχουμε μια επιδημική αρρώστια, απειλή από εχθρούς, ξηρασία κ.λπ. για να παρακαλέσουμε το Θεό να μας λυτρώσει από το συγκεκριμένο κακό.
- **Λιτή:** Σύντομη Ακολουθία συνδεδεμένη με τον Εσπερινό. Τελείται κατά τον Εσπερινό της Πανήγυρης του Ναού, καθώς και σε Εσπερινούς μνήμης μεγάλων Αγίων. Κατά τη διάρκεια της Ακολουθίας της Λιτής τελείται και η Ακολουθία της Αρτοκλασίας.
- **Μεταφύτευση:** Φυτεύω κάπου αλλού ένα φυτό. Το ξεφυτεύω και το φυτεύω κάπου αλλού.
- **Μνημόσυνο:** Σύντομη ακολουθία, που γίνεται από τους συγγενείς του νεκρού με σκοπό να προσευχηθούν όλοι για την ανάπαυση της ψυχής του.
- **Μονοετή φυτά:** Φυτά που ζουν μόνο ένα χρόνο και ξεραίνονται μόλις γονιμοποιηθούν και βγάλουν καρπούς.
- **Μυστήριο:** Ονομάζονται οι τελετές που συνέστησαν (ίδρυσαν) ο Χριστός ή οι Απόστολοι και με τις οποίες μέσα από ορατά και αισθητά στοιχεία και με τρόπο υπερφυσικό και μυστηριώδη μεταδίδεται η χάρη του Αγίου Πνεύματος στους πιστούς που συμμετέχουν σ' αυτά. Τα μυστήρια είναι επτά: Βάπτισμα, Χρίσμα, Θεία Ευχαριστία (Θεία Λειτουργία), Μετάνοια-Εξομολόγηση, Γάμος, Ευχέλαιο και Ιερωσύνη.
- **Οικοσύστημα:** Το σύνολο όλων των πραγμάτων (ζωντανών και νεκρών οργανισμών και όλα τα άλλα στοιχεία - αέρας, έδαφος, νερό και κλίμα) που βρίσκονται σε ένα μέρος.

- **Παραφυάδες:** Φυτά που βγαίνουν δίπλα σε ένα φυτό από τις ρίζες του.
- **Πέταλα:** Ειδικά όργανα που χαρακτηρίζουν έναν ανθό, προστατεύουν το λουλούδι και παράλληλα με τα χρώματά τους προσελκύουν έντομα, και άλλα ζώα που τα λέμε επικονιαστές.
- **Πόες:** Μονοετή φυτά χωρίς θλαστό (τα χορτάρια, η χλόη).
- **Πρόθεση ή Προσκομιδή:** Η τοποθεσία αριστερά της Αγίας Τραπέζης, συνήθως κόγχη, όπου προετοιμάζει ο ιερέας και τοποθετεί στα ιερά σκεύη τα τίμια δώρα (το πρόσφορο και το κρασί που προσέφεραν οι πιστοί) πριν την τέλεση της Θείας Λειτουργίας, κατά τη διάρκεια της οποίας μεταφέρονται επάνω στην Αγία Τράπεζα, αγιάζονται με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και μεταβάλλονται σε Σώμα και Αίμα Χριστού.
- **Προσκυνητάριο:** Εκκλησιαστικό έπιπλο, σαν αναλόγιο, στο οποίο τοποθετούνται φορητές εικόνες ή το Ιερό Ευαγγέλιο για να προσκυνούν (φιλούν) οι πιστοί.
- **Πρόσφορο:** Ο άρτος (το ψωμί) που προσφέρουν οι πιστοί για την τέλεση της Θείας Λειτουργίας.
- **Σολέα:** Ο υπερυψωμένος χώρος του κυρίως Ναού μπροστά από το τέμπλο, μέσα στον οποίο βρίσκονται συνήθως ο θρόνος του επισκόπου και ο άμβωνας (το βήμα από το οποίο κηρύττει (μιλά) ο ιεροκήρυκας).
- **Σπόρος:** Η αναπαραγωγική μονάδα που περιέχει το έμβρυο των φυτών και μια "αποθήκη" με θρεπτικά στοιχεία που βοηθούν το έμβρυο να αναπτυχθεί.
- **Τέμπλο:** Το εικονοστάσιο μεταξύ του Ιερού Βήματος και του κυρίως Ναού. Είναι ξύλινο ή μαρμάρινο και διακοσμημένο με ανάγλυφες παραστάσεις. Οι εικόνες χωρίζονται μεταξύ τους συνήθως με διακοσμητικούς μικρούς κίονες. Στο κάτω μέρος του τέμπλου βρίσκονται ορθογώνιες πλάκες με ανάγλυφες διακοσμήσεις, τα θωράκια.
- **Τοιχογραφίες:** Ζωγραφικές παραστάσεις Αγίων στους τοίχους του Ιερού Ναού.
- **Φορητές εικόνες:** Ζωγραφίες Αγίων πάνω σε ξύλο που βρίσκονται στα προσκυνητήρια, στο τέμπλο ή κρέμονται στους τοίχους του ναού.
- **Φυλλοβόλο:** Φυτό πολυετές που ρίχνει τα φύλλα του.
- **Φυτόχωμα:** Χώμα που προέρχεται από την αποσύνθεση φυτών (κλαριά, φύλλα, καρποί, φρούτα, σπέρματα και θλαστοί που έχουν αποσυντεθεί).
- **Φωτοσύνθεση:** Η διαδικασία κατά την οποία χρησιμοποιείται φωτεινή ενέργεια για την παραγωγή τροφής από απλές ουσίες. Σύνθεση ουσιών από το φως, γίνεται μόνο στα φυτά που έχουν χλωροπλάστες. Παράγεται γλυκόζη και οξυγόνο.
- **Χλωρίδα:** Το σύνολο των φυτών σε μια περιοχή, σε μια χώρα, σε μια ήπειρο.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΕΙΣ ΣΠΟΡΑΝ

Ἡ ΕΙΣ ΦΥΤΕΥΜΑ ΚΗΠΟΥ

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΕΙΣ ΣΠΟΡΑΝ ἢ ΕΙΣ ΦΥΤΕΥΜΑ ΚΗΠΟΥ*

Ὁ Διάκονος· Εὐλόγησον, Δέσποτα.

Ὁ Ἱερεὺς·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πάντοτε· νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων.

Ὁ χορὸς· Ἀμήν.

Καὶ τὰ ἐπόμενα τροπάρια·

Ἦχος α'. Χορὸς ἀγγελικός.

Εσάνων ἀνδρικῶς, ὑπομείνας τοὺς πόνους, τὴν ἄπονον ζωὴν,
ἀληθῶς ἐκομίσω, Τρύφων πανασοίδιμε, ἀθλητῶν τὸ ἐδραῖωμα.
"Θθεν σήμερον, ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἐορτάζουσα, τὴν πανα-
γίαν σου μνήμην, ἐνθῶς ἀγάλλεται.

Δόξα. Καὶ νῦν.

Ἦχος πλ. Δ'.

Εαναγία Θεοτόκε Παρθέने, τῶν χειρῶν ἡμῶν τὰ ἔργα κατεύθυνον,
καὶ συγχώρησιν τῶν πταισμάτων ἡμῶν αἰτησαι, ἐν τῷ ψάλλειν
ἡμᾶς τῶν ἀγγέλων τὸν ὕμνον.

"Ἁγιος ὁ Θεός, "Ἁγιος Ἰσχυρός, "Ἁγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς (ἐκ γ').

Δόξα. Καὶ νῦν.

"Ἁγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὁ Διάκονος· Δύναμις.

"Ἁγιος ὁ Θεός, "Ἁγιος Ἰσχυρός, "Ἁγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

* Ἐπικειμένης σποράς ἢ φυτεύματος κήπου, μεταβαίνει ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν
ἀγρόν, ὅστις πρόκειται νὰ σπαρῇ ἢ φυτευθῇ. Ἐν δὲ τῷ τόπῳ, ἐνθα πρόκειται νὰ
τελεσθῇ ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀγιασμοῦ προευντρεπίζεται τετρασκελίον, ἐφ' οὗ τίθε-
νται πάντα τὰ διὰ τὸν ἀγιασμόν χρεώδη, σὺν τούτοις δὲ καὶ κάνιστρον, περιέ-
χον σπόρους τινὰς ἢ ἀρτίφυτα, ἐκ τῶν μελλόντων τεθῆναι εἰς τὸ χωράφιον.

Ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Ὁ Ἀναγνώστης·

Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.

Στίχ. Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον· Κύριε ὁ Θεός μου, ἐμεγαλύνθης
σφόδρα.

Ὁ Διάκονος· Σοφία.

Ὁ Ἀναγνώστης·

Πρὸς Κορινθίους Β' ἐπιστολῆς Παύλου τὸ ἀνάγνωσμα.

(κεφ. θ', στίχ. 6 -15)

Ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Ὁ Ἀναγνώστης·

Εδελφοί, ὁ σπεύρων φειδομένως φειδομένως καὶ θερίσει, καὶ ὁ
σπεύρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. Ἐκαστος καθὼς
προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ
δότιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς
ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες περισσεύετε εἰς
πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καθὼς γέγραπται· ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν·
ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ
σπεύροντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγῆσαι καὶ πληθύναι τὸν σπόρον
ὑμῶν καὶ αὐξήσαι τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν· ἐν παντὶ πλου-
τιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἀπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν
τῷ Θεῷ· ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσανα-
πληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ
πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ· διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης,
δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέ-
λιον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπλότητι τῆς κοινωνίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς
πάντας, καὶ αὐτῶν δεῖσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν
ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν. Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκ-
διγητῷ αὐτοῦ δωρεῇ.

Ὁ Ἱερεὺς· Εἰρήνη σοι τῷ αναγινώσκοντι.

Ὁ Χορὸς· Ἀλληλουῖα. Ἀλληλουῖα. Ἀλληλουῖα.

Ὁ Διάκονος· Σοφία. Ὁρθοί. Ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου.

Ὁ Ἱερεὺς· Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ Χορός· Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ Ἱερεὺς· Ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα.

Ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Ὁ Χορός· Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι.

Ὁ Ἱερεὺς·

(Λουκ. π' 4-15)

Καὶ καιρῷ ἐκείνῳ, συνιόντος ὄχλου πολλοῦ καὶ τῶν κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς τὸν Ἰησοῦν, εἶπε διὰ παραβολῆς· ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπóρον αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, καὶ κατεπατήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγεν αὐτό· καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ φυὲν ἐξηράνθη διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἱκμάδα· καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, καὶ συμφυεῖσαι αὐτὰ ἀκανθαὶ ἀπέπνιξαν αὐτό. Καὶ ἕτερον ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. Ταῦτα λέγων ἐφώνει· ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν ἀκουέτω. Ἐπρωτῶν δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· τίς εἶν ἡ παραβολὴ αὕτη; Ὁ δὲ εἶπεν· ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ παραβολή· ὁ σπóρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδόν εἰσιν οἱ ἀκούσαντες, εἴτα ἔρχεται ὁ διάβολος καὶ αἶρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας οἱ ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται. Τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσόν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγονται καὶ οὐ τελεσφοροῦσι. Τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ ἀκούσαντες τὸν λόγον κατέχουσι καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ.

Ὁ Χορός· Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι.

Ὁ Διάκονος· Ἐν εἰρήνῃ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Χορός (καθ' ἐκάστην δέησιν)· Κύριε, ἐλέησον.

ὑπὲρ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν (τοῦ δεινός), τοῦ τιμίου πρεσβυτέρου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν ἔθνους, πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ ἁγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ καταπεμφθῆναι ἡμῖν πλουσίαν τὴν θεῖαν Χάριν ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι τὸν Θεὸν ἡμῶν συνεργόν, ἐν οἷς κατὰ τὸν θεῖον αὐτοῦ φωτισμὸν πράττομεν ἀγαθοίς, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν, Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Ἱερεὺς·

Ὅτι πρέπει σοι, πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Ὁ Ἱερεὺς· Εἰρήνη πᾶσι.

Ὁ Χορὸς· Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ Διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν.

Ὁ Χορὸς· Σοί, Κύριε.

Ὁ Ἱερεὺς κλινόμενος, λέγει μυστικῶς τὴν Εὐχὴν ταύτην·

Κλίνον, Κύριε, τὸ οὖς σου καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν, ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου βαπτισθῆναι καταδεξάμενος καὶ ἀγιάσας τὰ ὕδατα καὶ εὐλόγησον πάντας ἡμᾶς, τοὺς διὰ τῆς κτίσεως τοῦ ἑαυτῶν αὐχένος σημαίνοντας τὸ τῆς δουλείας πρόσχημα· καὶ καταξιώσον ἡμᾶς ἐμπλησθῆναι τοῦ ἁγιασμοῦ σου διὰ τῆς τοῦ ὕδατος τούτου μεταλήψεώς τε καὶ ῥαντισμοῦ καὶ γενέσθω ἡμῖν, Κύριε, εἰς ὑγίαν ψυχῆς τε καὶ σώματος.

Ἐκφώνως·

Σὺ γὰρ εἶ ὁ ἁγιασμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Ὁ Ἱερεὺς λαβὼν τὸν τίμιον Σταυρόν, εὐλογεῖ τὰ ὕδατα ἐκ τρίτου, βαπτίζων καὶ ἀνάγων αὐτὸν ὄρθιον καὶ πάλλιν·

Ἦχος α΄.

Κῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς Βασιλεῦσι, κατὰ βαρβάρων δωρούμενος, καὶ τὸ σὸν φυλάττων, διὰ τοῦ Σταυροῦ σου πολίτευμα.

Εἴτα ῥαντίζων σταυροειδῶς τοὺς τε περιεστῶτας ἅπαντας, τὸν ἀγρὸν καὶ τὰ πρὸς σποράν ἢ φύτευμα, πάλλιν·

Κῶν σὼν δωρεῶν ἀξίους ἡμᾶς ποιήσον, Θεοτόκε Παρθένε, παρῶσα τὰ πλημμελήματα ἡμῶν καὶ παρέχουσα ἰάματα τοῖς ἐν πίστει λαμβάνουσι τὴν εὐλογίαν σου, Ἀχραντε.

Ὁ Διάκονος· Τοῦ Κυρίου δεσθῶμεν.

Ὁ Χορὸς· Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ Ἱερεὺς·

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας σου ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κατακοσμήσας διὰ τῶν μεγάλων φωστήρων, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θαυμάζεσθαι δι' αὐτῶν σὲ τὸν μόνον Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην τῆς κτίσεως· τὴν δὲ γῆν κατακοσμήσας χλόη, καὶ χόρτῳ, καὶ ποικιλίᾳ σπερμάτων σπορίμων κατὰ γένος, καὶ πᾶσιν ἄνθεσι μορφώσας εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εὐλογήσας αὐτὴν· αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ἐπίβλεψον ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου ἐπὶ τὸν κῆπον τοῦτον, καὶ εὐλόγησον αὐτόν· καὶ διαφύλαξον ἀπὸ πάσης φαρμακείας, καὶ ἐπαισιδίας, καὶ παντὸς κακοῦ, περιεργείας τε πονηρᾶς, καὶ πανουργίας ἀνθρώπων πονηρῶν καὶ δὸς αὐτῷ προσφέρειν καρποὺς κατὰ καιρὸν πεπληρωμένους τῆς εὐλογίας σου· καὶ πᾶν θηρίον, καὶ ἔρπετόν, καὶ πᾶσαν ὄργην καὶ νόσον ἐπερχομένην βλαβερώς, ἀποδίωξον ἐξ αὐτοῦ.

Ὅτι ἡγίασται καὶ δεδόξασται τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Προκειμένης δὲ σπορᾶς, ἀναγιγνώσκεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἡ

ΕΥΧΗ ΕΠΙ ΣΠΟΡΟΥ

Ὁ Διάκονος· Τοῦ Κυρίου δεσθῶμεν.

Ὁ Χορὸς· Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ Ἱερεὺς·

Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ παμπλούτου παλάμης σου, τὴν προκειμένην πρὸ ὀφθαλμῶν σου τῶν σπερμάτων παροχὴν ἐκομισάμεθα, Δέσποτα, καὶ ταύτην σοι παρακαταθέσθαι

δεόμεθα· οὐ γὰρ ἐθαρρήσαμεν τοῖς ἀψύχοις τῆς γῆς κόλποις ἐγκαθεῖρξαι ταῦτα, εἰ μὴ ἀφορῶμεν εἰς τὸ πρόσταγμα τῆς σῆς μεγαλειότητος, τὸ κελεῦσαν ἐκτεκεῖν καὶ βλαστῆσαι τὴν γῆν, καὶ δοῦναι σπέρμα τῷ σπεύροντι καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν. Καὶ νῦν δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἐπάκουσον ἡμῶν δεομένων σου, καὶ ἄνοιξον ἡμῖν τὸν θησαυρόν σου τὸν μέγαν, καὶ ἀγαθόν, καὶ οὐράνιον, καὶ ἔκχεον τὴν εὐλογίαν σου, ἕως τοῦ ἱκανωθῆναι, κατὰ τὰς ἀψευδεῖς σου ἐπαγγελίας· καὶ διάστειλον ἀφ' ἡμῶν ἅπαντα τὰ βιβρώσκοντα τὸν καρπὸν τῆς γῆς ἡμῶν, καὶ πᾶσαν παιδείαν δικαίως ἐπαγομένην ἡμῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ τοὺς πολλοὺς σου οἰκτιρισμοὺς κατάπεμψον ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου.

Χάριτι καὶ φιланθρωπία τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἴθ' οὕτως ἡ ἀπόλυσις·

Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι.

Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου καὶ παναμώμου ἁγίας αὐτοῦ Μητρός· δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ· προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἁσωμάτων· ἰκεσίαις τοῦ τιμίου, ἐνδόξου, προφήτου Προδροῦμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· τῶν ἁγίων, ἐνδόξων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων· τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ καλλινίκου μάρτυρος Τρύφωνος (τοῦ ἁγίου τοῦ ναοῦ, ἐὰν ἤδη δὲν ἐμνημονεύθῃ)· τῶν ἁγίων καὶ δικαίων θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης, (τοῦ ἁγίου τῆς ἡμέρας) καὶ πάντων τῶν Ἀγίων, ἐλεῆσαι καὶ σῶσαι ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς, φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός.

Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Γνωρίζεις ότι:

Όταν δεν υπάρχει βασιλικός για την Ακολουθία του Αγιασμού, ο ιερέας τον αντικαθιστά με δεντρολίβανο;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ποια φυτά γνωρίζεις ότι χρησιμοποιούνται από την Εκκλησία μας για λατρευτικούς σκοπούς;

ΟΝΟΜΑ ΦΥΤΟΥ	ΧΡΗΣΗ ⁽¹⁾	ΧΡΟΝΙΚΟΣ ⁽²⁾ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

(1): Π.χ. σε Αγιασμό, στον Επιτάφιο κ.λ.π.

(2): Π.χ. έναρξη σχολικής χρονιάς, Μ. Παρασκευή κ.λ.π.

Μπορείς να συμβουλευτείς τον Ιερέα της Ενορίας σου για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Τνωρίζεις ότι:

Σε πολλές περιοχές της πατρίδας μας, οι γεωργοί προσφέρουν τα πρώτα κοφίνια με το προϊόν της σοδειάς τους ως ευχαριστία στον πολiούχο Άγιό τους;

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΟΝΟΜΑ ΦΥΤΟΥ	ΧΡΗΣΗ	ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΥΤΟ
ΘΑ ΤΟ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΣ
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΟΥΣ
ΤΗΣ ΕΝΟΡΙΑΣ ΣΟΥ

Γνωρίζεις ότι:

Ο βασιλικός είναι το φυτό που φύτευε στο σημείο που βρήκε τον Τίμιο Σταυρό η βασίλισσα Αγία Ελένη;

Ακροστιχίδα

Συμπλήρωσε τις λέξεις σύμφωνα με τους ορισμούς και θα σχηματιστεί το όνομα φυτού, που χρησιμοποιείται στον αγιασμό και στην Ύψωση του Τιμίου Σταυρού.

Β _ _ _ _ _
Δ _ _ _ _ _
Σ _ _ _ _ _
Σ _ _ _ _ _
Ε _ _ _ _ _
Φ _ _ _ _ _
Κ _ _ _ _ _
Β _ _ _ _ _
Σ _ _ _ _ _

1. Αλλιώς τα φύλλα του φοίνικα.
2. Σε πολλές περιοχές, την Κυριακή των Βαΐων χρησιμοποιούμε τα φύλλα της _____ αντί για φύλλα φοίνικα.
3. Σ' αυτή τη γιορτή, χρησιμοποιούμε δεντρολίβανο.
4. Φυτό που μας δίνει την πρώτη ύλη για την παρασκευή του άρτου.
5. Στον όρος των _____ προσευχήθηκε ο Ιησούς.
6. Δέντρο που με τα κλαδιά του υποδέχτηκαν τον Ιησού στα Ιεροσόλυμα.
7. Από αυτό παίρνουμε το σταφύλι για την παρασκευή του κρασιού.
8. Λουλούδι που χρησιμοποιείται στον στολισμό του επιταφίου.
9. Το Μεγάλο _____ ο ιερέας μοιράζει στους πιστούς φύλλα δάφνης.

5 Δραστηριότητα

Τνωρίζεις ότι:

Παλιότερα, μαζί με τους πέντε άρτους, το λάδι και το κρασί για την αρτοκλασία προσέφεραν σε ένα πιάτο και σιτάρι;

Προσπάθησε να ενώσεις τα φυτά, με τις αντίστοιχες χρήσεις τους:

Μυστήριο
Βαπτίσματος

Κυριακή
των Βαΐων

Θεία Λειτουργία

Ευχέλαιο

Κυριακή
Σταυροπροσκυνήσεως

Αρτοκλασία

6
Δραστηριότητα

Τνώνρίζεις ότι:

Σε βόρειες περιοχές της πατρίδας μας που δεν ευδοκούν οι φοίνικες, τους αντικαθιστούν στη Χριστιανική λατρεία με φύλλα δάφνης;

Αναγνώρισε τα φυτά και κατόπιν αντιστοίχισέ τα με τις κατάλληλες εορτές:

Κυριακή
Σταυροπροσκυνήσεως

Ύψωσις
Τιμίου Σταυρού

Κυριακή
των Βαΐων

Τυπώριζεις ότι:

Η πρώτη ύλη για το λιβάνι, που χρησιμοποιούμε στη Θ. Λατρεία, προέρχεται από το φυτό λίβανος ή *Boswellia sacra*.

ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Ανακαλύπτω με τις αισθήσεις

Υλικά:

- ✓ Φύλλα, κλαδιά και άνθη φυτών (βασιλικού, δεντρολίβανου, δάφνης, βιολέτας κλπ.)
- ✓ Μικρά υφασμάτινα σακουλάκια
- ✓ Ένα κουτάλι της σούπας
- ✓ Ένα κομμάτι υφασμα
- ✓ Ένα μαντήλι
- ✓ Μια κλεψύδρα (προαιρετικό)

Πώς παίζεται:

Με την όσφρηση

Ο κατηχητής έχει από πριν τοποθετήσει μέσα στα σακουλάκια τα φύλλα, τα κλαδιά ή τα άνθη των φυτών. Το παιδί βάζει στο στόμα το κουτάλι (σα να τρώει) και στην άκρη κρεμάμε το σακουλάκι. Με την όσφρηση καλείται το παιδί να αναγνωρίσει ποιο φυτό κρύβεται μέσα του.

Αν θέλουμε να δυσκολέψουμε το παιχνίδι, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κλεψύδρα για το διαθέσιμο χρόνο.

Το παιδί που θα αναγνωρίσει πρώτο όλα τα φυτά, είναι ο νικητής.

Με την αφή

Ο κατηχητής έχει από πριν απλώσει τα φυτά σε ένα τραπέζι και τα έχει σκεπάσει με το κομμάτι υφάσματος. Δένει τα μάτια του παιδιού με το μαντήλι και ανασηκώνει το κομμάτι υφάσματος. Το παιδί με την αφή, χωρίς να επιτρέπεται να τα μυρίσει, καλείται να τα αναγνωρίσει.

Αν θέλουμε να δυσκολέψουμε το παιχνίδι, ανακατεύουμε τα φυτά.

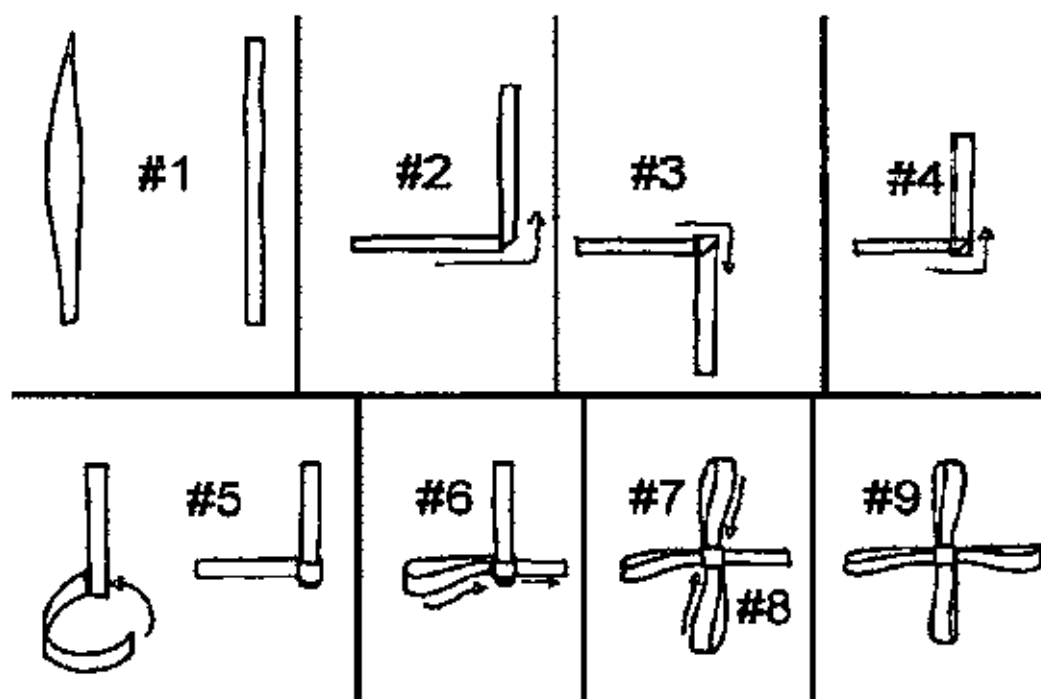
Νικητής αναδεικνύεται αυτός που στον πιο σύντομο χρόνο θα αναγνωρίσει όλα τα φυτά.

Γνωρίζεις ότι:

Την Κυριακή των Βαΐων στα Ιεροσόλυμα γίνεται μεγάλη λιτανεία, κατά την οποία κλήρος και λαός, με επικεφαλής τον Πατριάρχη, εισέρχονται στην Αγία Πόλη, κρατώντας μεγάλα κλαδιά φοινίκων.

Κατασκευάζω σταυρό από φοινικόφυλλα

Σταυρός από Βάγια

Το Σάββατο του Λαζάρου κατασκευάζουμε σταυρούς από φοινικόφυλλα, ώστε την Κυριακή των Βαΐων να τα μοιράσει ο ιερέας μετά την ανάγνωση της ευχής της ευλογίας των Βαΐων στους πιστούς.

Υλικά:

- ✓ Βάγια (φύλλα από φοίνικα) χωρισμένα σε ξεχωριστά φύλλα (αρκετά για τους εκκλησιαζόμενους). Τα φύλλα πρέπει να έχουν κοπεί την ίδια μέρα ή να είναι διατηρημένα σε νερό για να μη χάσουν την ελαστικότητά τους.
- ✓ Ψαλίδια

Διαδικασία:

1. Προετοιμάστε το φύλλο ισιώνοντάς το. Κόψτε τις άκρες και φτιάξτε τα κορδόνια.
2. Βρείτε τη μέση των βαΐων και διπλώστε τα, σχηματίζοντας κάθετη γωνία.

3. Αυγίστε ξανά, σχηματίζοντας κάθετη γωνία από την άλλη πλευρά.
4. Διπλώστε ξανά και σχηματίστε κάθετη γωνία, όπως στην εικόνα 2.
5. Πάρτε την πλευρά Α και δέστε κόμπο το τετράγωνο που δημιουργήθηκε από το στάδιο 2,3,4 τραβώντας σφιχτά.
6. Πάρτε την πλευρά Α, φέρνοντάς την πίσω από τον κόμπο που έγινε (όπως στην εικόνα 5), κρατώντας ίσιο το κάθετο κομμάτι του σταυρού.
7. Πάρτε την πλευρά Β και σχηματίστε τον κόμπο. Τυλίξτε μπροστά. Αφήστε μια Θηλιά για τους βραχίονες του σταυρού.
8. Πάρτε την πλευρά Β και σχηματίστε τον κόμπο. Τυλίξτε πίσω, περνώντας την Θηλιά πίσω. Αφήστε μια Θηλιά για το δεύτερο βραχίονα του σταυρού.
9. Ισιώστε τις πλευρές όπως επιθυμείτε.

Κλάδοι Βαΐων/ Ιτιάς (σλαβική παράδοση)

Υλικά:

- ✓ Βάγια, χωρισμένα σε μονά φύλλα (αρκετά για τους εκκλησιαζόμενους)
- ✓ Χωρισμένα κλαδιά ιτιάς (αρκετά για τους εκκλησιαζόμενους)
- ✓ Κορδέλα (μοβ ή στο χρώμα της λεβάντας), κομμένη σε 8-10 κομμάτια.
- ✓ Ψαλίδια
- ✓ Μεγάλα τραπέζια

Διαδικασία:

1. Τοποθετήστε τους κλάδους της ιτιάς και των Βαΐων στα τραπέζια, σε ξεχωριστά ματσάκια.
2. Τοποθετήστε το τραπέζι με τις κορδέλες δίπλα στα βάγια και τα φύλλα ιτιάς.
3. Πάρτε ένα κλαδί από βάγια και ένα κλαδί ιτιάς και ενώστε τα.
4. Δέστε τα με την κορδέλα.
5. Τοποθετήστε τα στην καθορισμένη περιοχή για ευλογία.

Τυπώριζεις ότι:

Ο Χριστός είπε στους μαθητές Του την παραβολή του Σπορέα και παραμοίασε τον λόγο του Θεού με σπόρο, που σε άλλες ψυχές «φυτρώνει», ενώ σε άλλες δεν ευδοκimeί;

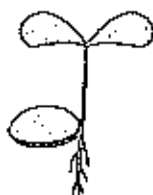
Δημιουργώ σπορείο

Μη ξεχνάς να φωτογραφίζεις συχνά την εξέλιξη της βλάστησης και της ανάπτυξης των φυτών του σπορείου!

Υλικά:

- ✓ Ξύλινα κιβώτια φρούτων, με πλαστικές ή χαρτονένιες θήκες για κάθε φρούτο
- ✓ Σπόρους βασιλικού
- ✓ Ερεικόχωμα
- ✓ Φυτόχωμα
- ✓ Γυαλί ή ένα τζάμι

Προμηθευόμαστε από το μανάβη της γειτονιάς μερικά ξύλινα κιβώτια φρούτων, με θέσεις για κάθε ένα φρούτο. Για να αποστραγγίζεται το νερό που περισσεύει, κάνουμε μικρές τρύπες στο κάτω μέρος των θηκών με ένα αιχμηρό αντικείμενο.

Γεμίζουμε κάθε θέση με το κατάλληλο χώμα (ερεικόχωμα). Επειδή οι σπόροι του βασιλικού είναι ψιλοί, καλό θα είναι να βάλουμε και μια στρώση από φυτόχωμα, στο οποίο και θα σπείρουμε τους σπόρους μας. Το χώμα που θα χρησιμοποιήσουμε πρέπει να ποτιστεί αρκετά και να αποστραγγίζεται εύκολα.

Όταν σπείρουμε, πρέπει να προσέξουμε να μη «θάψουμε» πολύ βαθιά τους σπόρους. Τους τοποθετούμε στο κέντρο της θήκης και ομοιόμορφα.

Κατόπιν σκεπάζουμε το σπορείο με το τζάμι και το τοποθετούμε στη σκιά, αλλά σε φωτεινό σημείο. Για να φεύγει η υγρασία που συγκεντρώνεται πάνω στο τζάμι, αρκεί να το αναποδογυρίζουμε συχνά.

Σε 10 περίπου ημέρες οι περισσότεροι σπόροι θα έχουν φυτρώσει. Τότε ξεσκεπάζουμε το σπορείο από το τζάμι και το μεταφέρουμε σε φωτεινότερο σημείο, προσέχοντας να είναι προφυλαγμένο από τις ηλιακές ακτίνες.

Η μεταφύτευση σε γλαστράκια θα γίνει όταν τα νεαρά φυτά μας αποκτήσουν 2-3 φυλλαράκια. Πρέπει να τα μεταφυτεύσουμε με μεγάλη προσοχή χωρίς να τραυματίσουμε τις ρίζες τους. Στη γλάστρα καταλληλότερο χώμα είναι το φυτόχωμα.

Η αποστολή μας θα έχει ολοκληρωθεί, όταν μεταφυτεύσουμε τα νεαρά φυτά μας στον κήπο που έχουμε δημιουργήσει.

Δοκίμασε την ίδια δραστηριότητα και με άλλου είδους σπόρους.

Τα κλαδιά βασιλικού που μοιράζει ο ιερέας στην Ύψωση του Τιμίου Σταυρού «πιάνουν» αν τα φυτέψουμε και χωρίς ρίζες;

Μεταφυτεύοντας τα αρτίφυτα

Υλικά:

- ✓ Εργαλεία κήπου (σκαλιστήρι, φτυάρι, ποτιστήρια)
- ✓ Ξυλαράκια μισού περίπου μέτρου
- ✓ Λίγη σβησμένη ζωική κοπριά
- ✓ Γάντια

Πορεία εργασίας

- ✓ Μεταφέρουμε στο χώρο που θα μεταφυτεύσουμε όλα τα απαραίτητα υλικά.
- ✓ Σκάβουμε λάκκους με βάθος 30 περίπου εκατοστών. Στον πάτο του λάκκου τοποθετούμε μια χούφτα περίπου από την κοπριά. Όταν σκαφτούν όλοι οι λάκκοι, τους γεμίζουμε με νερό και περιμένουμε να το «ρουφήξουν».
- ✓ Αφαιρούμε με μεγάλη προσοχή τα αρτίφυτα από τον προσωρινό χώρο φύτευσής τους (γλάστρα) με τα δυο μας χέρια, προσέχοντας να μη σπάσουμε τη μπάλα χώματος που περιβάλλει τη ρίζα τους.
- ✓ Τοποθετούμε με προσοχή το κάθε αρτίφυτο στον λάκκο που από πριν έχουμε επιλέξει, ανάλογα με τις απαιτήσεις του κάθε φυτού σε υγρασία και φως.
- ✓ Σκεπάζουμε με χώμα τον κορμό μέχρι το σημείο που σκεπαζόταν και στη γλάστρα. Αν χρειαστεί προσθέτουμε στον πάτο του λάκκου τόσο χώμα, όσο χρειάζεται για να φτάσει στο επιθυμητό ύψος. Αφού τοποθετήσουμε το φυτό στο κέντρο του λάκκου, γεμίζουμε τον κενό χώρο με το χώμα που έχουμε βγάλει από πριν, σκάβοντάς το.
- ✓ Καλό είναι, το χώμα που θα προσθέσουμε να το πατήσουμε ελαφρά, για να μη δημιουργηθούν κενά με αέρα μέσα του.
- ✓ Φροντίζουμε να μη γεμίσουμε με χώμα το λάκκο ως πάνω, αλλά αφήνουμε περίπου ένα με δύο εκατοστά «αέρα». Γύρω από το λάκκο, φτιάχνουμε με χώμα ένα στεφάνι ύψους περίπου δέκα εκατοστών, ώστε να σχηματιστεί μια λεκάνη που θα συγκρατεί το νερό. Αν θέλουμε, μπορούμε στο στεφάνι αυτό (εσωτερικά ή εξωτερικά) να τοποθετήσουμε πέτρες, τις οποίες έχουμε από πριν αβεστώσει.
- ✓ Όταν τελειώσουμε το φύτεμα όλων των αρτίφυτων, ποτίζουμε τόσο, ώστε να γεμίσουν με νερό όλα τα στεφάνια που έχουμε περιμετρικά των φυτών δημιουργήσει. Αν μετά το πότισμα δούμε ότι έπεσε σε κάποιο η στάθμη του χώματος, συμπληρώνουμε ώστε να φτάσει και πάλι στο αρχικό του επίπεδο.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Έχετε από πριν ενημερώσει τον Ιερέα του Ιερού Ναού για αυτή τη δραστηριότητά σας, ώστε να τελεσθεί η Ακολουθία για τη σπορά και το φύτευμα κήπου.

Μικρός κήπος με φυτά

Χώρος: Μια άκρη στο προαύλιο του Ναού ή μια ζαρντινιέρα.

Εποχή: Τέλος χειμώνα, αρχές άνοιξης.

Υλικά:

- ✓ Χώμα
- ✓ Πέτρες για την κατασκευή ενός πλαισίου για τον μικρό μας κήπο
- ✓ Σπόρους φυτών με διαφορετικές προτιμήσεις σε φως και νερό ή φυτά σε γλάστρες.

Στόχοι:

- ✓ Να ανακαλύψουν οι μαθητές τα φυτά, τα οποία χρησιμοποιεί η Εκκλησία μας στη Θεία Λατρεία
- ✓ Να ανακαλύψουν τους συμβολισμούς της Εκκλησίας μας στη χρήση των φυτών
- ✓ Να ενδιαφερθούν μέσω της συμμετοχικής δράσης, για την αισθητική εικόνα της ενορίας τους
- ✓ Να ασκηθούν στη δημιουργία μικρών κήπων

Περιγραφή δραστηριότητας:

Η επιλογή του χώρου γίνεται σε συνεργασία με τον ιερέα του ναού. Ο χώρος πρέπει να φωτίζεται αρκετά από τον ήλιο.

Το χώμα που χρησιμοποιείται συνήθως είναι κοινό χώμα με λίγη άμμο, το οποίο διαμορφώνουμε σε μικρό λόφο.

Για να διαμορφωθεί καλά ο λόφος, μπορούμε να φτιάξουμε έναν κώνο με πέτρες που να σχηματίζουν σκαλοπάτια και στη συνέχεια να καλύψουμε όλη την κατασκευή με χώμα. Γύρω από την βάση του κήπου θα τοποθετήσουμε πέτρες για να μην σκονπίζεται το χώμα.

Στην κορυφή φυτεύουμε τα πιο ανθεκτικά στην ξηρασία φυτά και κατεβαίνοντας προς τα κάτω βάζουμε αυτά που απαιτούν περισσότερο νερό. Το νερό θα στραγγίζει εξαιτίας της βαρύτητας και θα δίνει το απαραίτητο νερό σε όλα τα φυτά ανάλογα με τις ανάγκες τους. Συμβουλευόμαστε κάποιον ειδικό.

Ο κήπος μας χρειάζεται φροντίδα και περιποίηση. Χρειάζεται ήλιο και πότισμα, το οποίο πρέπει να γίνεται ελαφρά και μόνο από την κορυφή του λόφου.

Οι μαθητές θα αναλάβουν εκ περιτροπής την περιποίηση και θα κάνουν οργανωμένα τις παρατηρήσεις τους σχετικά με την πρόοδο των φυτών.

Φτιάχνουμε πρόσφορο

Θέμα για συζήτηση: Προσφορά - προσφέρω - πρόσφορο. Η συμμετοχή των πιστών στη Θεία Λατρεία.

Προκειμένου να συμμετάσχετε ενεργά στην προετοιμασία και την τέλεση της Θείας Λειτουργίας, ζυμώστε εσείς το πρόσφορο από το οποίο θα γίνει το Σώμα του Χριστού. Προετοιμαστείτε γι' αυτό ψυχικά και σωματικά. Ξεκινήστε με προσευχή και φροντίστε να είστε καθαροί.

Συνταγή για Πρόσφορο

Υλικά:

- ✓ 5 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι (3 μαλακό και 2 σκληρό)
- ✓ 2 φλιτζάνια του τσαγιού χλιαρό νερό (περίπου)
- ✓ 1 κουταλάκι του γλυκού αλάτι
- ✓ Νωπή μαγιά μπύρας στο μέγεθος ενός αμυγδάλου
- ✓ Ειδική σφραγίδα για πρόσφορα
- ✓ Μια λεκανίτσα για το ζύμωμα
- ✓ Ένα μικρό ταψάκι για να τοποθετήσουμε το πρόσφορο που θα ψήσουμε

Εκτέλεση

Διαλύουμε τη μαγιά σε μισό φλιτζάνι χλιαρό νερό. Στη λεκανίτσα βάζουμε το αλεύρι και κάνουμε μια λακουβίτσα στη μέση.

Κάνουμε το σταυρό μας. Λέμε το «Πάτερ ημών». Σταυρώνουμε 3 φορές τη λεκάνη. Ρίχνουμε το αλάτι, προσθέτουμε τη διαλυμένη μαγιά και σιγά-σιγά το υπόλοιπο χλιαρό νερό και ανακατεύουμε, ώστε να γίνει μια ζύμη σφιχτή. Ζυμώνουμε καλά για αρκετή ώρα, λέγοντας μέσα μας την ευχή «Κύριε Ιησού Χριστέ ελέησόν με». Αν δούμε ότι χρειάζεται λίγο ακόμα νερό, βουτάμε τις γροθιές μας σε χλιαρό νερό και ζυμώνουμε ξανά τη ζύμη, μέχρι να το απορροφήσει.

Όταν είναι έτοιμο, το πλάθουμε σε ένα στρογγυλό «πρόσφορο» και το τοποθετούμε σε ένα καλά αλευρωμένο ταψί λίγο μεγαλύτερό του, για να χωράει όταν «ανέβει». Αλευρώνουμε λίγο το πρόσφορο από πάνω και, αφού αλευρώσουμε λίγο και την ειδική σφραγίδα, την πιέζουμε με δύναμη στο κέντρο για να φαίνεται καλά, ακόμα και όταν φουσκώσει το ψωμί.

Το σκεπάζουμε με μια καθαρή πετσέτα και το βάζουμε σε ζεστό μέρος για να «ανέβει» (χρειάζεται περίπου 30 λεπτά).

Όταν το πρόσφορο κρυώσει, το τυλίγουμε σε μια καθαρή πετσέτα και το πηγαί-
νουμε στην εκκλησία συνοδεύοντάς το με ένα χαρτάκι, στο οποίο έχουμε γράψει τα
ονόματα των ζώντων (ζωντανών) και των κεκοιμημένων (νεκρών) μελών της οικο-
γένειάς μας και φίλων μας, ώστε να τα «μνημονεύσει» ο ιερέας στην «Προσκομιδή»
(την προετοιμασία της Θείας Λειτουργίας).

Φύλλα για ονόματα ζώντων και κεκοιμημένων

Υπέρ Αναπαύσεως

[illegible]

Τυπάζεις ότι:

Ο Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων,
με το «διά των κολλύβων θαύμα»
του προφύλαξε τους Χριστιανούς
και δεν κατανάλωσαν τροφές
μολυσμένες με αίμα από
ειδωλολατρικές θυσίες;

Φτιάχνουμε Κόλλυβα

Θέμα για συζήτηση: Η Εκκλησία δεν ξεχνά τους ανθρώπους που έφυγαν απ' αυτή τη ζωή.
Μνήμη - μνημονεύω - μνημόσυνο - «αιωνία η μνήμη» - Ανάσταση - σπόρος σιταριού

✓ Προετοιμάστε σε ένα δίσκο Κόλλυβα για να τα πάτε στην εκκλησία το Ψυχοσάββατο. Να τα συνοδέψετε με ένα χαρτάκι, στο οποίο θα έχετε γράψει τα ονόματα υπέρ αναπαύσεως των κεκοιμημένων (νεκρών) συγγενών και φίλων σας για να τα μνημονεύσει ο ιερέας κατά την Ακολουθία του Μνημοσύνου (βλ. δραστηριότητα 12).

✓ Ακόμη, κόλλυβα συνηθίζουμε να παραθέτουμε όταν εορτάζει κάποιος Άγιος ή όταν τελείται η πανήγυρη της ενορίας μας. Φτιάξτε λοιπόν «εορταστικά κόλλυβα» την ημέρα που πανηγυρίζει ο ναός της ενορίας σας σε ένα μεγάλο δίσκο, φροντίζοντας να τα στολίσετε και με την εικόνα του εορταζόμενου Αγίου ή Αγίας. Αφού ο ιερέας διαβάσει την ειδική ευχή, μοιράστε τα για ευλογία στους συνενορίτες σας.

Συνταγή για Κόλλυβα

Υλικά:

- ✓ Σιτάρι
- ✓ Φρυγανιά τριμμένη
- ✓ Σταφίδες ξανθές
- ✓ Καρύδι τριμμένο
- ✓ Φουντούκι τριμμένο
- ✓ Αμύγδαλο τριμμένο
- ✓ Σουσάμι καβουρδισμένο
- ✓ Ζάχαρη άχνη
- ✓ Κανέλλα κοπανισμένη
- ✓ Λίγο αλάτι
- ✓ Ρόδι (προαιρετικά)

Εκτέλεση

Αποβραδīs πλένουμε το σιτάρι και το βάζουμε στη φωτιά με κρύο νερό και λίγο αλάτι. Το βράζουμε για 10 λεπτά και μετά το κατεβάζουμε από τη φωτιά.

Το σκεπάζουμε με μια κουβέρτα καλά και το τοποθετούμε σε θερμό μέρος (δίπλα σε σόμπα ή στόφα, καλοριφέρ κ.λπ.)

Το πρωί το σουρώνουμε και το στεγνώνουμε σε πετσέτα ή σε χαρτί κουζίνας. Ανακατεύουμε τη μισή φρυγανιά και τα υπόλοιπα. Ρίχνουμε από πάνω την υπόλοιπη φρυγανιά και από πάνω τη ζάχαρη άχνη, πατώντας με χαρτοπετσέτα. Στολίζουμε με μισά καρύδια, ασπρισμένα αμύγδαλα και σταφίδες.

Σημειώσεις:

- Μπορούμε να βάλουμε το σιτάρι κοπανισμένο πρώτα.
- Επίσης μπορούμε να βάλουμε κοπανισμένο κόλλιανδρο.
- Προαιρετικά βάζουμε και λίγο ξύσμα από παρτακάλι.
- Για να μην υγρανθεί η άχνη, στρώνουμε πρώτα φρυγανιά.
- Αποφεύγουμε τα κουφέτα και τα στρας στολίδια.
- Αντί φρυγανιάς, βάζουμε καβουρντισμένο αλεύρι.

Ο λαός μας πιστεύει ότι ο Άγιος Φανούριος και ο Άγιος Μηνάς μας βοηθούν να βρούμε αντικείμενα που έχουμε χάσει;

Φτιάχνουμε Φανουρόπιτα

- ✓ Ψάξτε και βρείτε πληροφορίες για το βίο του αγίου Φανουρίου.
- ✓ Ρωτήστε και μάθετε γιατί και πότε φτιάχνουμε Φανουρόπιτα.
- ✓ Κατόπιν φτιάξτε Φανουρόπιτα και πηγαίνετε στον ιερέα της ενορίας σας για να διαβάσει την ειδική ευχή. Μην ξεχάσετε να γράψετε σε ένα χαρτάκι τα ονόματα υπέρ υγείας των μελών της οικογενείας σας και των φίλων σας, για να τα μνημονεύσει ο ιερέας.

Συνταγή για Φανουρόπιτα

Υλικά:

- ✓ 4 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι που φουσκώνει μόνο του
- ✓ 1 κουταλάκι του γλυκού κανέλλα
- ✓ 1 φλιτζάνι του τσαγιού σπορέλαιο
- ✓ 1 φλιτζάνι του τσαγιού και 2 κουταλιές της σούπας ζάχαρη
- ✓ 12 κουταλιές της σούπας χυμό πορτοκαλιού
- ✓ $\frac{1}{2}$ φλιτζάνι του τσαγιού νερό
- ✓ Ξύσμα λεμονιού
- ✓ $\frac{1}{2}$ φλιτζάνι του τσαγιού σταφίδες ξανθές
- ✓ $\frac{1}{2}$ φλιτζάνι του τσαγιού σταφίδες μαύρες
- ✓ $\frac{1}{2}$ φλιτζάνι του τσαγιού καρυδόψυχα χοντροκοπανισμένα
- ✓ Ζάχαρη άχνη

Εκτέλεση

Ανακατεύουμε το αλεύρι με την κανέλλα. Βάζουμε σε μπώλ το λάδι, τη ζάχαρη, το χυμό πορτοκαλιού, το νερό και το ξύσμα λεμονιού. Δουλεύουμε το μίγμα μερικά λεπτά και ρίχνουμε το αλεύρι, τη σταφίδα και τα καρύδια. Ανακατεύουμε το μίγμα καλά. Αλείφουμε με λάδι ένα ταψί Νο 32 και το πασπαλίζουμε ελαφρά με αλεύρι. Το γυρίζουμε και το χτυπάμε, για να πέσει το περιττό αλεύρι. Βάζουμε μέσα το μίγμα. Ψήνουμε τη Φανουρόπιτα σε μέτριο φούρνο για 45 λεπτά. Όταν κρυώσει, κοσκινίζουμε επάνω της ζάχαρη άχνη και κόβουμε την πίτα σε τετράγωνα κομμάτια. Είναι καλύτερη μετά από 24 ώρες.

Σημείωση: Μπορούμε να αντικαταστήσουμε το αλεύρι που φουσκώνει μόνο του με αλεύρι για όλες τις χρήσεις. Προσθέτουμε 4 κουταλάκια του γλυκού μπέικιν πάουντερ και μια πρέζα αλάτι.

Ο Άγιος Βασίλειος ήταν Αρχιεπίσκοπος στην Καισάρεια της Καππαδοκίας, είχε σπουδάσει πολλές επιστήμες στην Αθήνα, ήταν εξαιρετικά φιλόνθρωπος και «κοιμήθηκε» σε ηλικία μόλις 49 ετών;

Φτιάχνουμε Βασιλόπιτα

Θέματα για συζήτηση:

- ✓ Ο Μέγας Βασίλειος και ο σύγχρονος Άγιος Βασίλης. Μύθοι και αλήθειες.
- ✓ Γιατί βάζουμε νόμισμα στη βασιλόπιτα

Φτιάξτε Βασιλόπιτα κατά την πρώτη συνάντηση της συντροφιάς σας μετά την Πρωτοχρονιά. Ζητήστε από τον ιερέα της ενορίας σας να την ευλογήσει, διαβάζοντας την ειδική ευχή. Μην ξεχάσετε να γράψετε σε ένα χαρτάκι τα ονόματα υπέρ υγείας των μελών της οικογενείας σας και των φίλων σας, για να τα μνημονεύσει ο ιερέας.

Συνταγή για Βασιλόπιτα

Υλικά:

- ✓ 250 γραμ. βούτυρο γάλακτος
- ✓ 350 γραμ. γιαούρτι
- ✓ 500 γραμ. ζάχαρη
- ✓ 6 αυγά
- ✓ 500 γραμ. αλεύρι που φουσκώνει μόνο του
- ✓ 1 κουταλάκι του γλυκού (γεμάτο) κρεμόριο (το βρίσκετε σε φαρμακείο)
- ✓ 100 γραμ. χυμό πορτοκαλιού
- ✓ 1 κουταλάκι του γλυκού μπέικιν πάουντερ
- ✓ 1 κουταλιά της σούπας ξύσμα πορτοκαλιού
- ✓ 125 γραμ. καρύδια χοντροκομμένα

Για το γαρνίρισμα

- ✓ Λίγη ζάχαρη άχνη
- ✓ Ξηροί καρποί
- ✓ Κακάο ή κουβερούρα

Εκτέλεση

Χτυπάτε τα αυγά με τη ζάχαρη μέχρι να ασπρίσουν. Λιώνετε το βούτυρο, το ρίχνετε μέσα στο μίγμα και συνεχίζετε το χτύπημα. Διαλύετε το κρεμόριο στο χυμό πορτοκαλιού και το προσθέτετε. Ρίχνετε το ξύσμα πορτοκαλιού, το γιαούρτι και το αλεύρι με το μπέικιν πάουντερ και ανακατεύετε με απαλές κινήσεις. Τέλος ρίχνετε και τα καρύδια. Βουτυρώνετε ένα ταψί Νο 36 και ρίχνετε το μίγμα. Ψήνετε την πίτα στους 200°C για 1 ώρα περίπου. Όταν κρυώσει, την πασπαλίζετε με ζάχαρη άχνη, γράφετε το έτος με κακάο ή κουβερούρα λιωμένη και γαρνίρετε με ξηρούς καρπούς.

Με τους πέντε άρτους και τα δύο ψάρια που ευλόγησε ο Χριστός χόρτασαν 5.000 άνδρες, καθώς επίσης οι γυναίκες και τα παιδιά που ήταν μαζί τους;

Ψτιάχνουμε «Άρτους» για την Αρτοκλασία

Θέμα για συζήτηση: Διαβάστε και συζητήστε την περικοπή από την Καινή Διαθήκη, που περιγράφει το θαύμα του πολλαπλασιασμού των 5 άρτων (Ματθ. 14, 13-22)

Αφού συνεννοηθείτε με τον ιερέα της ενορίας σας, προετοιμάστε 5 άρτους και πηγαίνετε τους στην εκκλησία μαζί με ένα μπουκάλι κρασί και ένα μπουκάλι λάδι, για να τελέσετε την Ακολουθία της Αρτοκλασίας. Μην ξεχάσετε να γράψετε σε ένα χαρτάκι τα ονόματα υπέρ υγείας των μελών της οικογενείας σας και των φίλων σας, για να τα μνημονεύσει ο ιερέας.

Συνταγή για Άρτους Αρτοκλασίας

Υλικά:

- ✓ 75 γρ. νωπή μαγιά
- ✓ 12-14 φλιτζάνια του τσαγιού αλεύρι σκληρό
- ✓ 1½ φλιτζάνι του τσαγιού ζάχαρη
- ✓ 3 κουταλάκια του γλυκού αλάτι
- ✓ 2½-3 φλιτζάνια του τσαγιού χλιαρό νερό
- ✓ ½ φλιτζάνι του τσαγιού σπορέλαιο
- ✓ 1 κουταλιά της σούπας κανέλλα
- ✓ 1 κουταλάκι του γλυκού γλυκάνισο (προαιρετικό)
- ✓ Ζάχαρη άχνη για πασπάλισμα

Εκτέλεση

Διαλύουμε τη μαγιά σε ½ φλιτζάνι από το χλιαρό νερό, προσθέτουμε τη ζάχαρη και το αλάτι και ανακατεύουμε το μίγμα καλά. Ρίχνουμε το υπόλοιπο νερό, το λάδι, την κανέλλα και 6 φλιτζάνια ακόμα αλεύρι και δουλεύουμε το μίγμα, μέχρι που να γίνει σαν κρέμα. Προσθέτουμε σιγά-σιγά και τόσο από το υπόλοιπο αλεύρι, όσο χρειάζεται για να γίνει η ζύμη μέτρια. Μοιράζουμε τότε τη ζύμη σε 5 μέρη, τα πλάθουμε σε στρογγυλά καρβελάκια και τα τοποθετούμε σε ταψάκια που έχουμε αλείψει με λίγο λάδι. Τα σκεπάζουμε καλά με πανιά και πετσέτες και τα αφήνουμε για να «ανέβουν» σε ζεστό μέρος, μέχρις ότου διπλασιαστούν σε όγκο (χρειάζονται περίπου 1 ώρα).

Ψήνουμε τους άρτους σε δυνατό φούρνο για 15 λεπτά, μέχρι να ροδίσουν και τους αφήνουμε να κρυώσουν.

Βράζουμε στη συνέχεια το γλυκάνισο και αλείφουμε με αυτό την επιφάνεια των άρτων. Τους πασπαλίζουμε, τέλος, με άφθονη ζάχαρη άχνη.

Τνωρίζεις ότι:

Τα λείψανα των Αγίων που διατηρούνται άφθωρα (π.χ. Αγ. Γερασίμου, Αγ. Διονυσίου, Αγ. Σπυρίδωνα) δεν στολίζονται με λουλούδια στο πανηγύρι τους, διότι οι ίδιοι οι Άγιοι θεωρούνται τα πιο ευωδιαστά άνθη;

Στολίζουμε το Ναό μας για την Πανήγυρη

Βοηθάμε στην προετοιμασία της Πανηγύρεως του Ναού μας και υπό την καθοδήγηση του ιερέα, στολίζουμε με λουλούδια τις φορητές εικόνες του εορταζόμενου Αγίου ή Αγίας που βρίσκονται στο τέμπλο και το προσκυνητάριο, την εικόνα που λιτανεύεται στους δρόμους της ενορίας, αλλά και τη μικρή εικόνα που λιτανεύεται μέσα στο Ναό κατά την Ακολουθία της Λιτής.

Μπορούμε επίσης σε συνεργασία με τον ιερέα και το εκκλησιαστικό συμβούλιο, να διακοσμήσουμε διάφορα μέρη του Ναού με άνθη τοποθετημένα σε βάζα, όπως το Ιερό Βήμα, το Σολέα και τα Θωράκια του τέμπλου.

Τνωρίζεις ότι:

Σε πολλές περιοχές, κοπέλες μαυροφορεμένες υποδύονται τις Μυροφόρες και ραίνουν με άνθη τον Επιτάφιο, όταν ο ιερέας ψέλνει το «Έρραναν τον τάφον αι Μυροφόροι μύρα...»;

Στολίζουμε τον Επιτάφιο της Ενορίας μας

Υλικά:

- ✓ Βελόνα
- ✓ Κλωστή χοντρή
- ✓ Λουλούδια διάφορα: βιολέτες, γαρύφαλλα, τριαντάφυλλα, πασχαλιές, κρίνοι κλπ.

Την Μεγάλη Πέμπτη το βράδυ, μετά την Ακολουθία των Παθών του Κυρίου, κόψτε λουλούδια από τον ενοριακό κήπο ή τη ζαρντινιέρα που έχετε δημιουργήσει, συγκεντρώστε και αυτά που έχουν φέρει οι πιστοί και ξεχωρίστε τα κατά χρώμα και είδος.

Οι κοπέλες της συντροφιάς σας, φτιάξτε γιρλάντες με άνθη λουλουδιών για να στολίσσετε το κουβούκλιο του Επιταφίου. Περάστε στη βελόνα την κλωστή σε μήκος περίπου 2 μέτρα κάνοντας ένα μεγάλο κόμπο στην άκρη της. Περάστε με προσοχή στην άκρη της βελόνας ένα-ένα τα άνθη και σπρώξτε τα μέχρι το τέλος της κλωστής. Όταν ολοκληρωθεί η γιρλάντα σας, κόβετε με ψαλιδάκι την κλωστή που περίσσεψε και δένετε σφιχτά με κόμπο. Κατόπιν την κρεμάτε στο κουβούκλιο ή τυλίγετε γύρω από τις 4 κολώνες του.

Τα αγόρια της συντροφιάς σας κατά τη διάρκεια του στολισμού μπορούν να ψάλλουν τροπάρια από τα Εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής.

Τνωρίζεις ότι:

Σε άλλες ηπείρους (π.χ. Αυστραλία), όπου δεν είναι εύκολο να βρεθεί βασιλικός, οι Ορθόδοξοι κληρικοί στολίζουν το δίσκο για την Ύψωση του Τ. Σταυρού με διάφορα άνθη της τοπικής χλωρίδας;

Στολίζουμε το Δίσκο του Τιμίου Σταυρού για την τελετή της Σταυροπροσκυνήσεως

Θέμα για Συζήτηση: «Τον σταυρόν Σου προσκυνούμεν Δέσποτα και την Αγίαν σου Ανάστασιν υμνούμεν και δοξάζομεν»

- ✓ Πότε γίνεται η τελετή της Σταυροπροσκυνήσεως;
- ✓ Ποια φυτά χρησιμοποιούμε για να στολίσουμε το δίσκο;
- ✓ Κόψτε προσεκτικά με τη βοήθεια του ιερέα και των κατηχητών σας, χωρίς να τα χαλάσετε, τις κορυφές των φυτών που έχετε φυτέψει στον ενοριακό κήπο ή τη ζαρντινιέρα.
- ✓ «Ευπρεπίστε» (στολίστε) τον Τίμιο Σταυρό που είναι τοποθετημένος στο κέντρο του Δίσκου.

Τνωρίζεις ότι:

Ο Τίμιος Σταυρός χαρακτηρίζεται στους ύμνους «ζωηφόρον φυτόν»;

Στολίζουμε το Δίσκο του Τιμίου Σταυρού για την τελετή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού

Θέμα για συζήτηση: «Σώσον Κύριε τον λαόν Σου και ευλόγησον την κληρονομίαν Σου...»

- ✓ Πότε γίνεται η τελετή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού;
- ✓ Ποια φυτά χρησιμοποιούμε για να στολίσουμε το δίσκο και γιατί;
- ✓ Κόψτε προσεκτικά με τη βοήθεια του ιερέα και των κατηχητών σας, χωρίς να τα χαλάσετε, τις κορυφές από τα φυτά που έχετε φυτέψει στον ενοριακό κήπο ή τη ζαρντινιέρα.
- ✓ «Ευπρεπίστε» (στολίστε) τον Τίμιο Σταυρό που είναι τοποθετημένος πάνω στο Δίσκο.

Τι γνωρίζεις ότι:

Η κηρομαστίχη είναι μείγμα από μελισσοκέρι και αρωματικές ύλες (μαστίχα, σμύrna, αλόη, θυμίαμα, ρετσίνι και λάδανο) και χρησιμοποιείται στα εγκαίνια των ιερών ναών.

Κρυπτόλεξο

Προσπάθησε να ανακαλύψεις τις κρυμμένες λέξεις που θα δεις παρακάτω.
Οι λέξεις μπορεί να είναι κρυμμένες οριζόντια, κάθετα ή διαγώνια.

Η	Κ	Λ	Β	Ο	Ε	Ρ	Τ	Υ	Θ	Ι	Κ	Λ	Η	Ν	Β	Ω	Ψ	Χ
Ε	Τ	Β	Α	Γ	Ο	Α	Α	Κ	Ν	Β	Υ	Β	Α	Τ	Ν	Β	Ω	Ζ
Μ	Η	Α	Σ	Α	Π	Υ	Η	Υ	Ε	Τ	Μ	Α	Ν	Ι	Δ	Ε	Ρ	Ε
Α	Γ	Γ	Ι	Ρ	Η	Ε	Β	Γ	Ρ	Υ	Τ	Ε	Θ	Φ	Ο	Λ	Α	Δ
Δ	Α	Ι	Λ	Ι	Γ	Ι	Λ	Ρ	Υ	Η	Ρ	Τ	Η	Φ	Ι	Ε	Δ	Α
Υ	Σ	Α	Ι	Φ	Τ	Κ	Φ	Ι	Θ	Ξ	Ε	Ρ	Σ	Α	Η	Τ	Α	Σ
Ν	Ο	Ψ	Κ	Α	Ρ	Μ	Ω	Ε	Α	Μ	Τ	Ι	Α	Χ	Α	Ω	Φ	Β
Τ	Ε	Η	Ο	Λ	Ε	Τ	Ν	Χ	Ι	Κ	Υ	Ε	Σ	Ψ	Σ	Ω	Ν	Σ
Ο	Μ	Τ	Σ	Ο	Σ	Ρ	Κ	Ε	Ο	Λ	Θ	Υ	Π	Ω	Ω	Ν	Η	Τ
Ρ	Α	Σ	Τ	Τ	Ε	Ε	Κ	Μ	Α	Ο	Ι	Δ	Ρ	Η	Ε	Μ	Ε	Α
Κ	Α	Δ	Ε	Χ	Ρ	Α	Ξ	Ρ	Ψ	Ι	Ο	Φ	Σ	Τ	Σ	Π	Υ	Μ
Η	Μ	Ρ	Ο	Β	Ξ	Α	Υ	Κ	Λ	Η	Μ	Α	Ξ	Υ	Η	Ε	Κ	Τ
Ρ	Ε	Μ	Ρ	Α	Μ	Η	Τ	Ι	Θ	Γ	Μ	Σ	Ε	Η	Ν	Υ	Ρ	Ο
Ο	Ρ	Τ	Η	Π	Κ	Φ	Η	Ω	Ι	Ρ	Ν	Α	Μ	Ι	Υ	Σ	Κ	Ε
Μ	Υ	Ρ	Δ	Ε	Ν	Τ	Ρ	Ο	Λ	Ι	Β	Α	Ν	Ο	Κ	Υ	Ο	Τ
Α	Ο	Γ	Β	Π	Ν	Ε	Κ	Ν	Ρ	Ε	Ω	Σ	Ε	Ξ	Σ	Π	Ν	Ρ
Σ	Ο	Π	Ε	Ι	Υ	Λ	Η	Η	Τ	Δ	Ψ	Α	Ρ	Α	Ο	Ρ	Ξ	Ν
Τ	Ε	Κ	Δ	Τ	Τ	Ι	Δ	Υ	Η	Φ	Ψ	Ε	Θ	Ε	Ρ	Ο	Ι	Β
Ι	Τ	Η	Σ	Α	Ρ	Ο	Σ	Τ	Ι	Γ	Χ	Ε	Υ	Ι	Π	Σ	Ο	Γ
Χ	Ρ	Γ	Α	Φ	Ε	Π	Α	Ρ	Τ	Η	Χ	Ο	Τ	Υ	Ο	Φ	Υ	Δ
Η	Π	Ε	Ε	Ι	Α	Υ	Σ	Ε	Υ	Ξ	Ζ	Ε	Ρ	Ρ	Ρ	Ο	Σ	Ε
Χ	Ο	Α	Υ	Ο	Σ	Τ	Ε	Α	Τ	Ξ	Α	Κ	Ω	Ε	Υ	Ρ	Α	Ρ
Δ	Α	Α	Τ	Σ	Ψ	Ρ	Ρ	Σ	Ρ	Κ	Ε	Σ	Σ	Α	Α	Ο	Ε	Σ
Ε	Α	Ψ	Γ	Ο	Β	Θ	Φ	Σ	Ι	Τ	Α	Ρ	Ι	Τ	Τ	Α	Σ	Α
Ο	Ε	Θ	Τ	Π	Υ	Ξ	Μ	Β	Α	Λ	Σ	Α	Α	Ο	Σ	Ω	Α	Χ

ΚΗΡΟΜΑΣΤΙΧΗ, ΔΕΝΤΡΟΛΙΒΑΝΟ, ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ, ΕΛΙΑ, ΣΙΤΑΡΙ, ΓΑΡΙΦΑΛΟ, ΑΝΘΗ, ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ, ΔΑΦΝΗ, ΜΥΡΟ, ΠΡΟΣΦΟΡΟ, ΚΛΗΜΑ, ΒΑΓΙΑ, ΣΤΑΥΡΟ-ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΕΩΣ

Υπενθυμίζεις ότι:

Πριν το Πάθος, ο Χριστός γονάτισε και προσευχήθηκε στο «Όρος των Ελαιών»:

Διάβασε το ποίημα του Κωστή Παλαμά « Η ελιά»

Είμαι του ήλιου θυγατέρα
η πιο απ' όλες χαίδευτή.
Χρόνια η αγάπη σου, πατέρα
σ' αυτόν τον κόσμο με κρατεί.
Όσο και να γείρω νεκραμένη,
αυτόν το μάτι μου ζητεί.
Είμ' η ελιά η τιμημένη.

Φρίκη, ερημιά, νερό, σκοτάδι
τη γη εθάψαν μια φορά
εμέ, ζωής φέρνει σημάδι
στο Νώε η περιστερά.
Όλης της γης είχα γραμμένη
την ομορφάδα και χαρά.
Είμ' η ελιά η τιμημένη.

Όπου κι αν λάχω κατοικία
δε μ' απολείπουν οι καρποί
ως τα βαθιά μου γηρατειά
δε βρίσκω τη δουλειά ντροπή.
Μ' έχει ο Θεός ευλογημένη
κι είμαι γεμάτη προκοπή.
Είμ' η ελιά η τιμημένη.

Εδώ στον ίσκιο μ' αποκάτω
ήρθ' ο Χριστός ν' αναπαυθεί.
Κι ακούστηκ' η γλυκιά λαλιά του
λίγο προτού να σταυρωθεί.
Το δάκρυ του δροσιά αγιασμένη
έχει στη ρίζα μου χυθεί.
Είμ' η ελιά η τιμημένη.

Και φως πραότατο χαρίζω
εγώ στην άγρια τη νυχτιά
τον πλούτο πια δεν τον φωτίζω
συ μ' ευλογείς φτωχολογιά.
Κι αν απ' τον άνθρωπο διωγμένη,
μα φέγγω εμπρός στην Παναγιά.
Είμ' η ελιά η τιμημένη.

- ✓ Ποια εικόνα, απ' αυτές που περιγράφει το ποίημα συνάντησες σε αγιογραφία στον Ιερό Ναό;
- ✓ Διάλεξε μια από τις εικόνες που περιγράφει και ζωγράφισέ τη.

Γνωρίζεις ότι:

Πριν αρχίσουμε κάποιο καινούριο έργο μας (νέα σχολική χρονιά, νέο κατάστημα, νέο σπίτι, νέο αυτοκίνητο) καλούμε τον ιερέα να τελέσει Αγιασμό;

Θεατρικό δρώμενο

Γράψτε μια θεατρική παράσταση. Ετοιμάστε μόνοι σας τα σκηνικά και τα κοστούμια και οργανώστε την παρουσίασή της. Ακολουθεί ένα παράδειγμα.

Οι Άσχετοι

Πρόσωπα: Υπεύθυνος περιπτέρου - Μαμά - Μπαμπάς

Μπαμπάς: Δυο Marlboro.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Ορίστε;

Μπαμπάς: Κουφός είσαι; Τα τσιγάρα μου.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Σόρρυ, φίλε. Εδώ δεν είναι το περίπτερο της γειτονιάς σου. Εδώ δίνουμε πληροφορίες σχετικά με την χρήση των φυτών στη Θ. Λατρεία.

Μπαμπάς: Σιγά, ρε. Δηλαδή, τι; Άσχετοι είμαστε εμείς μ' αυτά;

Μαμά: Έλα, Γιώργο, τελειώνει. Εντάξει με τα τσιγάρα; Περιμένει το παιδί. Έχει λυσάξει μ' αυτή τη νηστεία τους. Το μισό ψιλικατζίδικο άδειασα.

Μπαμπάς: Κάτσε ρε, αυτός θα μας πει και άσχετους σε λίγο.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Γιατί, ρε φίλε; Ξέρεις, για παράδειγμα, πώς χρησιμοποιούνται οι φοίνικες;

Μπαμπάς: Εννοείται. Για να κάνουν αέρα οι μαύροι στις βασίλισσες της Αιγύπτου.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Φίλε, κατάλαβα. Εσύ μόνο Asterix διαβάζεις. Χρησιμοποιούνται για να φτιάχνουν τα βράγια και να στολίζονται οι πόρτες της εκκλησίας.

Μαμά: Για κάτσε, ρε Γιώργο. Εδώ ο άνθρωπος είναι ειδικός. Για συνέχισε τις ερωτήσεις, κύριος.

Μπαμπάς: Ναι, μωρέ, θα μας κάνει και φροντιστήριο ο κύριος προφέσσορας.... Για ρίξε κι άλλη μια ερώτηση να δούμε.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Λοιπόν, ξέρεις πού χρησιμοποιείται ο βασιλικός;

Μαμά: Και βέβαια. Δεν υπάρχει εκπομπή που να μην τον χρησιμοποιεί ο Μαμαλάκης. Και κάνει κάτι μακαρονάδες... άλλο πράγμα!

Υπεύθυνος περιπτέρου: Εντάξει, με πείσατε. Ο βασιλικός στη Θ. Λατρεία χρησιμοποιείται στον αγιασμό.

Μπαμπάς: Α, ναι, γυναίκα. Ο παπάς έκανε αγιασμό στην καινούρια μου πόρσε. Είδα κι έπαθα ώσπου να ξεμυρίσει απ' το άρωμα του βασιλικού.

Μαμά: Μα σώπα, Γιώργο. Εγώ έμαθα πολλά απ' τον κύριο. Το μεσημέρι θα φας μακαρονάδα με τριμμένο φοίνικα.

Μπαμπάς: Κι εγώ θα βάλω στις πόρτες απ' το αμάξι βασιλικό με... άρωμα μέντας.

Υπεύθυνος περιπτέρου: Καλή επιτυχία, λοιπόν.

Το παραπάνω κείμενο είναι αποτέλεσμα ομαδικής εργασίας στελεχών των κατασκηνώσεων της Ι. Μ. Λευκάδος και Ιθάκης, σε παρουσίαση του προγράμματος αυτού, τον Ιανουάριο του 2006.

Τνωρίζεις ότι:

Το Άγιο Μύρο, που χρησιμοποιείται στο μυστήριο του Χρίσματος και στα εγκαίνια των ναών, έχει ως πρώτη ύλη το λάδι και περιέχει ακόμη 57 αρωματικές ύλες, που δηλώνουν τις δωρεές του Αγ. Πνεύματος;

Τραγούδια για τα φυτά

Μπορείτε να σκεφτείτε διάφορα τραγούδια για τα φυτά, με τα οποία ασχολούμαστε; Βρείτε τα λόγια και την μουσική. Τραγουδήστε τα όλοι μαζί. Όσα παιδιά παίζουν κάποιο όργανο, μπορούν να σας συνοδεύουν. Παρακάτω θα βρείτε μερικά.
Μπορείτε να γράψετε και δικά σας τραγούδια για τα φυτά:

Χρυσοπράσινο φύλλο

Γη της λεμονιάς, της ελιάς
Γη της αγκαλιάς, της χαράς
Γη του πεύκου, του κυπαρισσιού
των παλικαριών και της αγάπης
Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγο

Γη του ξεραμένου λιβαδιού
Γη της πικραμένης Παναγιάς
Γη του λίβα, τ' άδικου χαμού
τ' άγριου καιρού, των ηφαιστειών
Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγο

Γη των κοριτσιών που γελούν
Γη των αγοριών που μεθούν
Γη του μύρου, του χαιρετισμού
Κύπρος της αγάπης και του ονείρου
Χρυσοπράσινο φύλλο ριγμένο στο πέλαγο

Στίχοι: Λεωνίδας Μαλένης

Βιολέτα μ' ανθισμένη

Βιολέτα μ' ανθισμένη (3),
βιολέτα μ' ανοιχτή.

Στον ίσκιο σ' αποκάτω (3)
ποιος θ' αποκοιμηθεί.

Βιολέτα μ' ανθισμένη (3)
με φύλλα πράσινα.

Τραβώ τον έρωτά σου (3),
με χίλια βάσανα.

Και ποιος θα τη γλεντήσει (3)
την εμορφάδα σου (2).

Βιολέτα μ' ανθισμένη (3)
γέρν' η κορφάδα σου.

Παραδοσιακό

Δεντρολίβανος

Καημένε δεντρολίβανε, κανείς νερό δε σου 'βαλε.
Κανείς νερό δε σου 'βαλε, καημένε δεντρολίβανε.

Κανείς δε σου 'βαλε νερό, κι ήρθα και σ' εύρηκα ξερό.
Κι ήρθα και σ' εύρηκα ξερό, κανείς δε σου 'βαλε νερό.

Και σ' άφησαν να μαραθείς, απάνω π' άρχισες ν' ανθείς.
Απάνω π' άρχισες ν' ανθείς και σ' άφησαν να μαραθείς.

Σε φίλο σ' άφησα πιστό, μα σ' άφησε απότιστο.
Μα σ' άφησε απότιστο, σε φίλο σ' άφησα πιστό.

Κι οι κοπελιές στη γειτονιά, σου φέρθηκαν με απονιά,
σου φέρθηκαν με απονιά, κι οι κοπελιές στη γειτονιά.

Παραδοσιακό

Βασιλικός θα γίνω

Βασιλικός θα γίνω στο παραθύρι σου
κι ανύπαντρος θα μείνω για το χατίρι σου.

Το φεγγάρι κάνει βόλτα στις αγάπης μου την πόρτα,
Το φεγγάρι κάνει κύκλο στις αγάπης μου τον κήπο.

Έβγα στο παραθύρι κρυφά απ' τη μάνα σου,
και κάνε πως ποτίζεις τη μαντζουράνα σου.

Το φεγγάρι...

Σγουρέ βασιλικέ μου, γιατί μαράθηκες,
ποιος σ' έβαλε τα λόγια και με παράτησες.

Το φεγγάρι...

Παραδοσιακό

Πέρα στους πέρα κάμπους

Πέρα στους πέρα κάμπους (3), που είναι οι ελιές
είν' ένα μοναστήρι (3), που παν' οι κοπελιές.

Πάω κι εγώ ο καημένος (3) για να προσευχηθώ,
να κάνω το σταυρό μου (3), σαν κάθε χριστιανός.

Βλέπω μια Παναγιά άλλη (3), βλέπω μια κοπελιά,
να κάνει το σταυρό της (3), να λάμπει η εκκλησιά.

Ρωτώ ξαναρωτώ τη (3), πού θ' είσαι κοπελιά,
από εδώ κοντά 'μαι (3), από το μαχαλά.

Μα έχω γέρον άντρα (3) και δυο μικρά παιδιά,
που ολημερίς με δέρνει (3) έχει σκληρή καρδιά

Παραδοσιακό

Ο Ιρλανδός κι ο Ιουδαίος

Χρόνια και χρόνια μες στην άμμο
εκεί που ανθίζει η φοινικιά,
δυο φίλοι πήγαιναν σε γάμο,
δώρα κρατώντας και προικιά (2).
Ο ένας ήταν Ιρλανδός κι ο άλλος ήταν Ιουδαίος (2).

Δίψα τους έκαιγε τα χείλη,
μα πριν φωνάξουν τη βροχή,
είδαν στην έρημο μια πύλη,
πού 'γραφε τέλος και αρχή (2).
Μπροστά πηγαίνει ο Ιρλανδός, πίσω πηγαίνει ο Ιουδαίος (2).

Πέρασαν τα μεγάλα τείχη,
και κάπου εκεί στην αγορά
κάποιον ρωτήσανε στην τύχη (2)
πού είν' ο γάμος κι η χαρά (2).
Τον ρώτησε ο Ιρλανδός, τον ρώτησε κι ο Ιουδαίος.

Κι αυτός απλώνοντας τα χέρια
τους έδειξε στο χώμα εμπρός
δυό πεθαμένα περιστέρια (2)
ήταν η νύφη κι ο γαμπρός (2).
Δάκρυσε τότε ο Ιρλανδός, δάκρυσε και ο Ιουδαίος.

Στίχοι: Νίκος Γκάτσος

Σε πότισα ροδόσταμο

Στον άλλο κόσμο που θα πας κοίτα μη γίνεις σύννεφο.
Κοίτα μη γίνεις σύννεφο κι άστρο πικρό της χαραυγής
και σε γνωρίσει η μάνα σου που καρτερεί στην πόρτα.

Σε πότισα ροδόσταμο, με πότισες φαρμάκι
της παγωνιάς αητόπουλο της ερημιάς γεράκι.

Πάρε μια βέργα λυγαριά μια ρίζα δεντρολίβανο
μια ρίζα δεντρολίβανο και γίνε φεγγαροδροσιά
να πέσεις τα μεσάνυχτα στη διψασμένη αυλή σου.

Σε πότισα ροδόσταμο, με πότισες φαρμάκι
της παγωνιάς αητόπουλο, της ερημιάς γεράκι.

Στίχοι: Νίκος Γκάτσος

Μαργαρίτα Μαγιοπούλα

Είχα φυτέψει μια πορτοκαλιά που την εξήλεψε όλη η γειτονιά -
που την εξήλεψε όλη η γειτονιά είχα φυτέψει μια πορτοκαλιά.
Πρωί πρωί την πότιζα φιλιά, το δειλινό την πήραν τα πουλιά -
το δειλινό την πήραν τα πουλιά, πρωί πρωί την πότιζα φιλιά
Αχ! Μαργαρίτα Μαγιοπούλα, αχ! Μαργαρίτα μάγισσα.

Στίχοι: Ιάκωβος Καμπανέλης

Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ

Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ
και μυρσίνη εσύ δοξαστική
μη παρακαλώ σας μη
λησμονάτε τη χώρα μου!

Αετόμορφα τα έχει τα ψηλά βουνά
στα ηφαίστεια κλήματα σειρά
και τα σπίτια πιο λευκά
σου γλαυκού το γειτόνεμα!

Τα πικρά μου χέρια με τον κεραυνό
τα γυρίζω πίσω απ' τον καιρό
τους παλιούς μου φίλους καλώ
με φοβέρες και μ' αίματα.

Στίχοι: Οδυσσέας Ελύτης

Το ξύλο απ' το οποίο φτιάχθηκε ο Σταυρός του Κυρίου, σύμφωνα με την παράδοση της Εκκλησίας, ήταν τρισύνθετο: από κυπαρίσσι, πεύκο και κέδρο, που είχαν ενωθεί σε έναν κορμό;

Φτιάχνω «βάγια»

(έθιμο της Λευκάδας για την Κυριακή των Βαΐων)

Υλικά:

- 1 φύλλο φοίνικα (ανοιγμένο στη μέση) - Να είναι ώριμο, δηλ. με κίτρινο χρώμα
- 2 κλωνάρια δάφνης
- 2 κλωνάρια δεντρολίβανου
- 1 μικρό κομμάτι σπάγγο
- 1 εικόνα της Βαΐφόρου
- Ψαλίδι
- Χαρτοκόπτης (ξυράφι)
- Σελοτέιπ

Κατασκευή:

1. Ανοίγουμε στα δύο το φύλλο του φοίνικα και κρατάμε το 1 απ' τα 2 κομμάτια.
2. Καθαρίζουμε από τα φύλλα τους, στο κάτω μέρος τους (2-3 εκ. από την άκρη), τα κλωνάρια της δάφνης και του δεντρολίβανου.
3. Τοποθετούμε γύρω από το «φοινίκι» τη δάφνη και το δεντρολίβανο.
4. Δένουμε όλα τα κλωνάρια μαζί, σφιχτά, με σπάγγο, στο κάτω μέρος τους.
5. Με το ψαλίδι κόβουμε ό,τι περισσεύει στην άκρη από τα κλωνάρια, ώστε να καταλήγουν ίσια και ομοιόμορφα.
6. Με τον χαρτοκόπτη χαράζουμε την εικόνα της Βαΐφόρου στο πάνω και στο κάτω μέρος της, σε πλάτος 4 εκ.
7. Περνάμε την εικόνα στο «φοινίκι» -πρώτα από την κάτω σχισμή και μετά από την πάνω, με τέτοιο τρόπο, ώστε το «φοινίκι» να βρίσκεται πίσω από την εικόνα.
8. Στερεώνουμε την εικόνα στο «φοινίκι», βάζοντας λίγο σελοτέιπ στο πίσω μέρος της.

Το «βάι» είναι έτοιμο. Μπορούμε να βάλουμε όλα τα βάγια μαζί σε μια κόφια (ρηχό, πλατύ καλάθι) και να τα πάμε στην εκκλησία από τον εσπερινό των Βαΐων, για να ευλογηθούν από τον ιερέα την επομένη.

Υπενθυμίζεις ότι:

Στο Βάπτισμα, πριν μπει ο πιστός στην κολυμβήθρα –και στο στάδιο της χριστιανικής ζωής- ο ιερέας τον αλείφει με λάδι, όπως έκαναν οι αθλητές κατά την αρχαιότητα, πριν μπουν στο στάδιο;

Τα φυτά στην Καινή Διαθήκη

- ✓ Αναζητείστε χωρία (αποσπάσματα) της Καινής Διαθήκης, στα οποία αναφέρονται τα φυτά που μας ενδιαφέρουν.
- ✓ Συζητείστε πότε οι Ευαγγελιστές αναφέρονται μεταφορικά στο κάθε φυτό (π.χ. στις παραβολές) και πότε το αναφέρουν στα πλαίσια μιας πραγματικής διήγησης.
- ✓ Μελετήστε τη συνάφεια του κάθε αποσπάσματος, δηλ. τους σχετικούς στίχους πριν και μετά από αυτό. Εξηγείστε τι εννοεί κάθε φορά το ιερό κείμενο.
- ✓ Ζωγραφίστε κάτι, με αφορμή ένα από αυτά τα χωρία.

Πώς αναζητούμε τα χωρία της Αγίας Γραφής

Η αναζήτηση δε γίνεται με βάση τις σελίδες, αλλά με βάση τα βιβλία, τα κεφάλαια και τους στίχους, διότι ο καθένας μπορεί να χρησιμοποιεί διαφορετική έκδοση.

Βήμα 1ο: Εντοπίζουμε το βιβλίο (π.χ. κατά Λουκάν Ευαγγέλιο). Για να βρούμε την σειρά των βιβλίων, θα μας βοηθήσει ο πίνακας που υπάρχει στις πρώτες σελίδες κάθε έκδοσης. Η Παλαιά Διαθήκη αποτελείται από 49 βιβλία και η Καινή Διαθήκη από 27 βιβλία.

Βήμα 2ο: Εντοπίζουμε το κεφάλαιο (π.χ. κεφάλαιο 8ο). Τα κεφάλαια αναφέρονται είτε με ελληνική αρίθμηση (π.χ. αντί για τον αριθμό 8, με το γράμμα Η) είτε με μεγάλους αραβικούς αριθμούς (π.χ. με το 8).

Βήμα 3ο: Εντοπίζουμε τον στίχο που μας ενδιαφέρει (π.χ. στίχος 4). Οι στίχοι αναφέρονται με μικρούς αραβικούς αριθμούς.

Έτσι, για να βρούμε την παραβολή του Σπορέα θα πρέπει να μας δοθεί η οδηγία: «Βρείτε στο κατά Λουκάν Ευαγγέλιο, στο κεφάλαιο Η' ή 8, τον στίχο 4».

Χωρία της Καινής Διαθήκης

Αμπέλι - Κρασί

Ματθ. 20,1-16 - Ματθ.21,32-44 - Ματθ. 26,27-29 - Μάρκ. 2,22 - Μάρκ. 12,1-11 - Μάρκ. 14,23-25 - Λουκ. 5,37-39 - Λουκ. 10,25-37 - Λουκ. 20,9-17 - Λουκ.22,17-18 και 22,20 - Ιωάν. 2,1-10 - Ιωάν. 15,1,8 - Α' Κορ. 9,7 - Α' Κορ. 10,21 - Α' Τιμ. 3,8 - Α' Τιμ. 5,23 - Αποκ. 14,18-20

Άνθη

Ματθ. 6,28 - Ιακ. 1,9-11

Ελιά – Λάδι

Ματθ. 25,1-13 - Ματθ. 26,30 - Μάρκ. 6,13 - Μάρκ. 14,26 - Λουκ. 7,46 - Λουκ. 10,25-37 - Λουκ. 16,6 - Λουκ. 22,39-46 - Λουκ. 24,30-35 - Ρωμ. 11,17-24 - Ιακ. 5,14 - Αποκ. 11,4

Λιβάνι

Ματθ. 2, 11

Σιτάρι - Σπόρος - Θερισμός - Αλώνισμα - Ζύμη - Άρτος

Ματθ. 3,12 - Ματθ. 5, 15 - Ματθ. 9, 35-38 - Ματθ. 12,1 - Ματθ. 13, 1-9 και 13,18-23-Ματθ. 13,24-30 και Ματθ. 13,36-43 - Ματθ. 13,31-32 - Ματθ. 14,13-21 - Ματθ. 15,32-38 - Μάρκ. 2,23 - Μάρκ. 4,3-9 και 4,13-20 - Μρκ. 4,26-29 - Μάρκ. 4,30-32 - Μάρκ. 6,34-44 - Μάρκ. 8,1-10 - Μάρκ.8,14-21 - Μάρκ. 14,22 - Λουκ. 8,4-8 και 8,11-15 -Λουκ. 9,10-17 - Λουκ. 11,33 - Λουκ. 12,24 - Λουκ.13,18-20 - Λουκ. 16,7 - Λουκ. 22,19 - Λουκ. 22,31 - Ιωάν. 4,31-38 - Ιωάν. 6,1-13 - Ιωάν. 6,22-59 - Ιωάν. 12,24 - Ιωάν. 13,18 και 13,26-27 - Ιωάν. 21,9-13 - Πράξ. 2,42 - Πράξ. 20,7-12 - Πράξ. 27,35 - Ρωμ. 5,6-8 - Α΄ Κορ. 9,10-11 - Α΄ Κορ. 11,23-29 - Αποκ. 14,14-17

Φοίνικας

Ματθ. 21,1-11 - Μάρκ. 11,1-10 - Ιωάν. 12,12-13

Συντομογραφίες:

Ματθ.: Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο

Μάρκ.: Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο

Λουκ.: Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο

Ιωάν.: Κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο

Πράξ.: Πράξεις Αποστόλων

Ρωμ.: Προς Ρωμαίους Επιστολή Παύλου

Α΄ Κορ.: Προς Κορινθίου Α΄ Επιστολή Παύλου

Α΄ Τιμ.: Προς Τιμόθεον Α΄ Επιστολή Παύλου

Ιακ.: Καθολική Επιστολή Ιακώβου

Αποκ.: Αποκάλυψις Ιωάννου